

FONTES AUTHENTICI ITINERA (1235—1238)
FR. IULIANI ILLUSTRANTES.

Prooemium.

Iulianus, fr. Prov. Hungariae Ord. Praed. anno D. 1235 profectus est ad visendos consanguineos Hungaros, quos trans flumen Tanain (hodie: Don) in quadam parte confinii Europae et Asiae incolere compertum est.

Iulianus, cum duo comites revertissent, tertius autem in itinere mortuus esset, periculis perfunctus, id quod sibi proposuerat, gloriose peregit. Peragravit horrida et inculta Alaniae, vasta et deserta Kergis-terrae, saltus silvosos montis Ural et immensa plana Russiae.

Iuliani iter nobis Hungaris maxime memorabile est. In hoc enim itinere Asiae Hungaros reperit in Magna Hungaria, de qua adhuc nihil constabat. Hungaria Maior vel H. Antiqua 2000 chiliometra meridiem versus ad lacum Caspium sita erat. Haec est illa terra, cuius in bulla Ioannis XXII, papae Avoniensis mentio fit.¹

Tum Iulianus primus nuntium, quem ipse acceperat, Tartaros irruptionem parare, in Europam pertulit.

Deinde Iulianus fuit primus Europaeorum exploratorum, qui ex Asia certas et testatas res adtulit demonstravitque ibi quoque homines et non portenta commenticia habitare, id quod iis temporibus vulgo creditum et in academiis traditum est.

Idem explorator geographicus tantum terrarum occidentali-

---

¹ Vide, *Raynaldus*: *Annales Ecclesiastici* XV. ad a. 1329. nr. 96. — *G. Golubovich* O. F. M.: *Biblioteca Bio-bibliografica della Terra Santa e dell'oriente francescano*, 1215—1300. Tom. III. pag. 354—357 etc. — *Bendefy*: *Az ázsiai magyarok megtérése, Jeretány országa*. *Theologia* IV. (1936), 4., pp. 1—16. Budapest.

bus notum fecit, quanta est tota Australia, ut breviter dicam: Iulianus est Columbus Orientis.

Sed his rebus confectis anno 1237 se denuo ad Asiae Hungaros rediturum statuit, licet non esset nescius ferocissimos Mongo- los tamquam procellam brevi in plana Russiae se effusuros esse, non territus est feroci gente Tartarorum, nec pavescebat exercitus eorum citato cursu advolantes.

Iuliani iter non tantum in geographicis est memorabile. Cum enim ab eo incipit aetas geographicarum indagacionum tum aperuit viam missionibus catholicis Orientis ulterioris. Nisi Iulianus exstisset, non Ioh. Piano de Carpini, non Will. de Rubruk, non Marcus Polo itinera sua suscepissent. Nisi Iulianus viam praeisset, Asia interior multis tantum saeculis post investigari potuisset.

His de causis fortissimi viri iter per totum orbem terrarum fama pervulgatum dignum duximus, cuius memoria sollemniter celebraretur.

Eventus indagacionum mearum biographicarum, geographico- historicarum, earumque diuturnarum et accuratissimarum duobus voluminibus separatim eduntur.² Hoc autem volumine itineris Iuliani codices manu scriptos nova via et ratione summa cum fide ordinatos et concinnatos publicavi. Exempla codicum excepta editione Hormayriana, nonnisi ope methodi infrarubrae confecta sub prelum misi. (Codices in hunc modum transcripti multo facilius leguntur, quam autographa ipsa et correctionum vestigia continuo apparent).

Editionem hanc duae res ratam faciunt: una, quod codicum autographa non facile adiri possunt, altera, quod in editionibus, quae adhuc prodierunt, complura locorum geographicorum et personarum nomina varie et vitiose scripta sunt, quae errorum et falsarum interpretationum multitudini locum dederunt itaque factum est, ut etiam ipse Iulianus impugnaretur. Secundum investigationes meas Iulianiani itineris sex codices novimus, quorum tres fortissimi monachi prius, tres vero alterum iter enarrant.

Codicum ope photographiarum autographarum cum professore Georgio Balanyi diligenter se comparatos prorsus inter se congruere cognovimus.

Facere non possum, quin hoc loco professori Balanyi pro

² *Bendefy*: Az ismeretlen Juliánusz. Az első magyar ázsia kutató élet- rajza és kritikai méltatása. Bp., 1936. (1—1920. 8 térképpel és 46 képpel.) Stephaneum.

opere et cura laboris plena, quam mihi promptam officiosamque praebuit, omnium primum gratias agam atque habeam summas.

Gratias maximas ago professori Emerico V á r a d y, quod libenter requisivit a me expetitos codices Vaticanos et eos phototypice exscribendos curavit. Eidemque debemus novam accuratamque codicum descriptionem.

Rogatu meo eadem opera perfuncti sunt director Musei Nationalis Hungarici Cantabrigiae, et Florentiae Ordo Dominicanorum, pro qua eis hoc loco gratias ago.

Iuliani itineris codices manu scripti.

Monachi Iuliani itineris primum in Magnam Hungariam facti descriptio protocollo Richardi servata est. Adhuc hanc descriptionem memorabilem solum uno voluminum „Libri censuum”, qui in tabulario Vaticano est, contineri credebamus. Cum Iuliani itineris anno septingentesimo circumacto vitae eius et duobus itineribus operam navarem, viam itineris mihi designanti maxima inde exorta est difficultas, quod in libris impressis nomina locorum variant atque discrepant inter se.¹

Contuli igitur textus editionum Desericzkyanae, Theinerianae et Fejérpatakyanae Latinos ex codicibus exscriptos publici iuris factos. Collatis codicibus statui textus prioris et duarum posteriorum editionum graves et sententiae integritati repugnantes discrepantias plures esse quam triginta omnesque discrepantias supra ducentas esse. Ex quo conieci complura narrationis exemplaria superesse et in manus diversorum editorum protocolli varia exemplaria venisse.

Scrutanti mihi contigit varia Richardiani protocolli exemplaria invenire. Haec sunt:

¹ Editiones descriptionis fr. Richardi sunt sequentes: *Jos. Inn. Desericus (Desericzky)*: De initiis ac maioribus Hung. commentarii. Budae, 1748. — *Pray*: Annales veteres Hunorum, Avarum et Hungarorum. 1761. — *Bél András*: Solemnia Magistrorum philosophiae et artium creandorum in diem Jovis h. e. D. III. martii indicit atque ad ea concelebranda invitat ord. phil. Decanus Car. Andr. Bel. Lipsiae, 1763. — *Fejér György*: Codex diplomaticus Hungariae. IV. 1. 50—57. — *Endlicher*: Rerum Hung. Mon. Arpadiana, Sangalli, 1849. — *Theiner A.*: Vetera Mon. Hist. Hung. Tom. I. Romae, 1859. — *Szabó Károly*: Magyarország. tört. forrásai. Bpest, 1861. II. füz. — *Fejérpataky L.* (Fraknoi összehasonlítása): A magy. honf. kútfői. Bpest, 1900. Harum editionum tantum Desericzkyana, Theineriana et Fejérpatakyana habent codices manu scriptos pro fundamento, ceterae ex aliqua harum editionum depromptae sunt.

1. Descriptio codicis „Liber censuum Romanae ecclesiae” inscripti et nota „Miscell. Arm. XV t. 1.” insigniti, qui in Castello Angeli tabularii Vaticani asservatur. Hunc primus Petrus Köppen geographus Russicus reperit rogatus a Georgio Fejér ut primae Desericzkyanae editionis textum cum eius autographo compareret. Köppen hoc mandatum Desericzkyum, cum protocollum ederet, textu „Libri censuum” usum esse existimans perfecit. (Köppen titulum recogniti codicis: „Liber censuum” notum fecit.) Theiner cum hoc rescivisset iam Richardianum „Libri censuum” edidit. Textus, quem edidit, est tam accurate descriptus, ut Fejérpataky, qui eodem textu uteretur, vix quidquam relictus est, ad corrigendum Theinerianum textum.

In usum eius Guilielmus Fraknoi textum ad prelum praeparatum cum codice „Libri censuum” a. 1898—99 comparavit.

„Liber censuum” Richardiani protocolli vetustissimum fortasse eiusdem aetatis videtur continere exemplum. Codex pulcherrimus ab initio usque ad finem eadem manu scriptus, quia in narratione itineris nullum apparet correctionum vestigium, vix primitus scriptus, sed transcriptus putandus est. „Libri censuum” textus, ut antiquissimus tamdiu pro indagacionum nostrarum fundamento habendus est, donec protocollum primitus scriptum aut probabiliter antiquissimum comparet.

2. In tabulario Vaticano Richardiani protocolli alius codex custoditur, quem Desericzky a. 1745 invenit. Tametsi Desericzky codicis numerum (965) in opusculo suo commemoravit. Köppen non invenit contulitque — ut supra memoravimus — cum textu „Libri censuum”.

Neque quisquam mirabatur, Dudik codicem in opere „Iter Romanum” inscripto enarravisse eiusque titulo in medium prolato („Diversa ad historiam pertinentia”) ostendisse codicem exempla scriptorum diversorum tabularii Vaticani in usum Iohannis II (1350—1364) confecta continere. Singule scripta textumque paginarum 200—207, qui „De facto Ungariae magnae a fr. Ricardo ord. praedicatorum invento tempore Gregorii IX.” inscriptus est, copiose tractavit.²

3. Richardiani protocolli adhuc omnino ignotum atque posterioribus (XIV—XV) saeculis scriptum exemplum meis communicationibus usus in collectione Florentinae Bibliothecae Riccardianae invenit Emericus Várady. Codex narrationem itineris continens, est

² Dudik B. Fr.: *Iter Romanum*. Wien, 1855. I. p. 287, 327.

exemplum „Libri censuum”. Eundemque titulum habet, notam vero hanc: „Riccardianus 228”.

Collatione exemplorum multae textus partes accurate diiudicari possunt, velut confirmari potest in textu Theineriano pro: „in civitatem Bundaz” recte positum esse: „in civitatem Bundam”. Ex discrepantiis in exemplum subiicimus hanc: Saracenorum quaedam provincia Uela (Vela) in „Libro censuum” Uela, in codice numeri 965. Ueda appellatur. Mirum est, quod in „Libro censuum” appellatio „ord. praedicatorum” a nomine Ricardi abest.

Iulianus alterum iter ipse epistola narrat, cuius tres textus circumferuntur, ut:

1. Exemplum Hormayrianum.³ Huius autographum hodie ignoramus. I. Fr. Böhmer in quodam tabulario Germaniae vel Austriae invenisse videtur. Exemplum, quod confecerat, ita Hormayro edendum tradidit, ut locum, ubi epistola custoditur, non indicaret.

2. Exemplum epistolae Dudik-ianum⁴ Pal. Lat. 443. n. codex Castelli Angeli continet.

3. Exemplum Fraknoianum⁵ codex parvus Castelli Angeli nota Vat. Lat. 4161 insignitus asservatur.

In codice Castelli Angeli epistolae eiusdem aetatis esse videntur. Nomina personarum in utroque vitiose, contra in editione Hormayriana mirum quam recte scripta sunt. Ex quo cum colligere possumus Böhmerum epistolae autographum invenisse, tum suspicari, aliud quoddam exemplum in quo librarius nomina aetatis suae scripturae convenienter correxisset, reperisse.

Conditio et natura omnium trium litterarum eadem est, sed quaeque earum habet variantes partes velut exempli Fraknoiani pars haec: „... tartari prius habitabant Romam”, in textu Dudikiano sic scribitur: „... tartari habitabant terram, quam nunc Cumani inhabitant”. Scriptor codicis in priore exemplo pro vocabulo *terram* „Romam” scripsit, sententiam autem secundariam, quae insequitur, omisit. In classe discrepantiarum altera nimis longa additamenta inveniuntur. Editionis Hormayrianae additamento narratur, in quorum manibus fuerit exemplum epistolae Iulianianae per Böhmerum repertum. Hoc additamentum veri-

³ *Br. Hormayr-Hortenburg J.:* Die goldene Chronik von Hohenschwangau. München, 1842. II. 67—69.

⁴ L. c.

⁵ Solum hoc exempl. habet titulum: Epistola de vita Tartarorum. Vide: *Lukcsics Pál,* Levélt. Közl. II. 162—163. Bp., 1924.

simile est, ut ab archiepiscopo Aquileiensi scriptum sit. Additamento exempli Fraknoniani accurate de numero exercitus Tartarorum redditur ratio. Exemplum epistolae per Dudik inventum ideo in rem est, quod Iulianus solum hoc res gestas narrat quatuor monachorum Hungaricorum ord. praedicatorum, qui dum ipse, ut de itinere priore papae Gregorio IX. referret, Romae moratur, in Magnam Hungariam missi sunt.

Una cum Iulianiani itineris descriptione edimus epistolam fr. Iohancae, hoc litterarum monumentum cognitu dignissimum vitae Bascardiensis continet narrationem anni 1320. Epistolae verba facilia sunt intellectu, nisi quod haec Bascardia non eadem est atque terra fluvio Ethyl adiacens, quam Iulianus perlustravit, ubi gentes Hungaricae incolebant, sed inde ad Orientem vergens usque ad iugum montis Ural porrigebatur.

Sibur vel Sybur, cuius in epistola mentio fit, non hodiernam Sibiriam significat, sed pristinam in hodierna regione Tjumen sitam provinciam, cuius capiti nomen Sibir vel Sibur inditum erat. Huius prisci oppidi parietinae locis oppido Tobolsk vicinis ad confluentem fluminum Irtis et Tobol nostra quoque aetate conspiciuntur.

Codicem, quo haec memorabilis et magni momenti epistola continetur, et qui in Bibliotheca Academiae Cantabrigiensis nota „D. II. 3. 7” insignitus asservatur, A. C. Moule invenit, qui eius primam descriptionem in Arch. Francisc. (series XVII. ann. 1924) exhibuit. Ibidem edidit duas alias descriptiones eiusdem codicis, quae ad missiones orientales Franciscanorum pertinent.

Codicum bibliographica descriptio.

I. Codex Vaticanus, „Miscell. Arm. XV. t. 1.” insignitus et „Liber censuum Romane ecclesie” inscriptus est in indice. (fol. 1r, moderna numeri nota). Auctor codicis est: Cencius camerarius, qui post nomine III. Innocentii papa factus est. Codex chartaceus Romae in Tabulario Castelli S. Angeli custoditur. Foliorum ambitus 27.5×35.5 cmetra efficiunt, spatii litteris conscripti $(9.0 + 9.0) \times 27.0$ cmetra. Litterae circiter 3—4 mm. alta, intervalla linearum 6—8 mm. lata sunt. Codex nitidissimus ab initio usque ad finem eadem manu scriptus est. Textus nec litteris initialibus, nec aliis ornamentis insignes sunt, solum inscriptio, quae in principio textus invenitur, est litteris rubris scripta.

Folia perperam erant numeris notata, nam folium 209. sub-

secutum est 301, quare totus codex novis numeris insignitus est et cum olim textus protocolli Richardiani 445^r—446^v foliis continebatur, secundum novam numerationem foliis 364^r—365^v continetur.

In foliis novae numerationis documenta anni 1232—33 Hungariam spectantia inveniuntur. In foliis 364^r—365^v insequitur iter Iuliani per fr. Richardum enarratum, quod inscribitur: De facto Ungarie Magne.

II. Codex Florentinus nota „Riccardianus 228" insignitus, qui idem „Liber Censuum Romanae Ecclesiae" inscribitur. Auctor eius ignotus est. Codex chartaceus in Bibliotheca Riccardiana (Florentia) custoditur. (Haec bibliotheca occlusa per directorium Bibl. Laurentianae administratur.)

Foliorum ambitus 16.5×21.5 cm., spatii textus 10.3×14.0 cm. efficiunt. Litterae 1.5 mm. altae, intervalla linearum 3.3 mm. lata sunt. Textus totus una eademque manu exaratus est.

Textus narrationis, quae item „De facto Ungarie Magne" inscribitur, foliis 328^r—329^v continetur. Codicis argumentum idem est ac supra descripti. Textus paucissimis adhibitis abbreviationibus facillime omnium legitur et paucissima obscura habet. Compluribus locis lucem nobis adfert, ubi ceteri codices obscuri sunt.

In linea, quae sexto folii 328^r versui respondet, hanc legimus marginalem adnotationem: „Ungnaria (sic!) maior & minor". Textus nihil habet ornamentorum, tantum littera I quattuor lineas alta est exornata.

III. Codex Vaticanus nota „Pal. Lat. 965" signatus inscribitur: „Diversa ad historiam pertinentia". Librarius codicis saec. XIV. chartacei ignotus est. Hic codex Romae in Tab. Cast. S. Angeli asservatur. Foliorum ambitus 24.0×33.6 cm., spatii textus forma duarum columnarum 22.2×(7.0+7.0) cm. efficiunt. Litterae 3.0 mm. altae, intervalla linearum 7.2 mm. lata sunt.

Codex iussu Ioannis II. regis Francogallorum in ipsius proprium usum est totus ornatissime confectus. Ab initio usque ad finem est eadem manu scriptus. Folium 1^r—^v habet indicem particulatim dispositum. In versu extremo folii 1^r, id est in primo versu folii 1^v legitur Richardianae narrationis titulus est: „De facto Ungariae magnae invente per fratrem Richardum ordinis fratrum praedicatorum tempore domini Gregorii papae IX. 200."

Itaque iam in hoc magnopere errat codex, quod contra atque ceteri codices Richardum dominicanum (fr. ord. praed.) esse facit et Magnam Hungariam repertam ei ascribit. In titulo codicis libra-

rius hunc errorem correxit quidem, sed appellatio Ord. Praed. mansit: „... fr. Richardo ord. frat. pred...”

Textus codicis incipit sic: „In ista secunda parte cronicarum continetur: Origo regum Franciae usque ad regem Ioannem praesentem: Franci origine fuere Troiani etc. (fol. 2—89). — Comites Tholosani (fol. 97). — De tempore celebrationis Conciliorum. De officio Missae etc. (fol. 97—200). De facto Ungarie Magne a fr. Richardo ord. praed. invento tempore Gregorii IX (fol. 200—207). Hymbertus de Romanis, de his quae tractanda videbantur in concilio Lugdunensi 1274 in Kalend. Maii (fol. 208—209). Descriptio Galliarum (fol. —238). Descriptio Italiae (fol. —240). Descriptio Historiae, descriptio Foroiulii (fol. —242). De peccato originali etc. M S ultimus: „De octo translationibus bibliae”.

Textus incipit in columna sinistra fol. 201r, explicitque in fol. 203v. Haec est nota moderna, antiqua enim textum fol. 200r—202v habebant.

IV. Unum exemplar Iulianianae epistolae primus invenit Fredericus Böhmer, ut videtur, in quodam archivo Austriae vel Germaniae et descripsit. Hunc descriptum codicem br. Iosepho Hormayr—Hortenburg publicandum tradidit non indicato fonte. Hunc codicem hodie quoque ignoramus.

V. Codex Vaticanus nota „Pal. Lat. 443” insignitus, qui „Ioannes Leodiensis, Sermones per annum” inscribitur, continet alterum exemplar Iulianianae epistolae. Foliorum ambitus 23.5×32.8 cm., conscripti textus spatii in folio 105r 7.9×15.5 cm., folio 105v 20.5×29.0 cm. efficiunt. Litterae sunt circa 1.0—1.2 mm. altae, linearum intervalla 5—6 mm. lata. Codex a compluribus librariis exaratus est. Iulianiana epistola pulcherrime et singulari cura descriptus est. Scripturae color est niger, qui in fuscum abiit. Textus codicis incipit: „Mag. Iohannis Leodiensis sermones totius anni (fol. 2—97) — „Attributiones, ordine litterarum digestae (fol. 98—105). Postea insequitur *epistola fr. Iuliani ad episcopum Perutinum* de vita, secta et origine Tartarorum (fol. 105r—v), „Danieli sermones” (fol. 106) etc.

VI. Codex Vaticanus „Vat. Lat. 4161” insignitus sic inscribitur: „Petri Alphonsi disciplina”. Hic codex habet Iulianianae epistolae tertium et notum exemplar. Librarium eius ignoramus. Codex hic chartaceus forma minima item in Tab. Cast. S. Angeli asservatur. Foliorum ambitus 12.8×17.5 cm., textus spatii 7.5×10.5 cm. efficiunt. Litterae circiter 2.3 mm. altae, linearum intervalla 4.8 mm. lata sunt. Codicis argumentum et titulus concordant. Textus est totus nigris litteris exaratus, titulus (epistola de vita tar-

tarorum) et verba ultima tantum (Explicit epistola . . . etc.) sunt rubris litteris scripta, id quod epistolam Iuliani iam tum magni aestimatam fuisse declarat.

Argumentum esse varium fol. 43r duae marginales adnotationes ostendunt.

De itineribus fr. Iuliani.

In hac parte operis breviter complecti volumus omnes explanationes, quas in opere nostro, quod inscriptum est: *Az ismeretlen Juliánusz accurate enarravimus*. Definienda est nobis regio prioris et alterius itineris, item definienda sunt nobis itinerum tempora, hae quaestiones enim nondum solutae sunt.

Quia descriptio fr. Richardi admodum brevis est, explanatio rerum et utilis et necessaria videtur. Huius partis est descriptionis errores corrigere, res et facta praetentorum temporum ordinate exposita repraesentare.

Inventis codicibus adhuc prorsus ignotis nova via aperienda est ad singulas partes in ordinem redigendas. Unus adhuc conatus ad descriptionem Iulianiani itineris ordinandam et reficiendam ipsiusque itineris repraesentationem captus est, sed frustra (Ö. R. Passuth et H. Marczali). De itineris tempore variae opiniones erant vulgatae. His de causis infra complectimur omnes itineris partes atque particulatim explicabimus.

1. De peregrinatione fr. Ottonis.

Praecursor fr. Iuliani fr. Otto erat. Nam cum fratres O. P. Hungari in chronicis codicibusque legissent Hungaros in Orientis partibus, in confinio Asiae et Europae Hungaros incolere, quattuor fratres circiter annis 1231—1232 ad eos investigandos ubicumque habitarent, missi sunt. Tres autem horum fratrum laboribus ingentibus exantlatis morbo absumpti sunt, quartus vero, nomine Otto ut mercator advenit in quamdam terram ultimam, ubi aliquot viros, Hungarica lingua loquentes invenit, cum quibus collocutus quidem est, sed in patriam eorum morbo implicitus non perrexit, sed celerrime in Hungariam revertit (1234—1235) „pro fratribus pluribus assumendis, qui cum ipso redeuntes fidem illis catholicam praedicarent”.

„Sed multis fractus laboribus post octavum reditus sui diem, *cum omnem viam illos quaerendi exposuisset*, migravit ad Christum.”

Nescimus, quae loca fr. Otto sociique peragraverint, sed cer-

tum est eos ad terras in chronicis nominatas missos esse. Quia de itinere Ottonis nullam descriptionem habemus, nonnisi coniunctura assequimur fratrem, quem supra memoravimus, flumen Volgam attigisse. Fr. Otto deserta Kergisiana Volgae adiacentia cognovisse putandus est. Otto enim narraverat quaedam fratribus Hungaricis de terra Ungarorum, qui iuxta flumen magnum Ethyl incolebant. Sic enim intelligere possumus, cur fr. Iulianus sociique eius per deserta infinita provinciam Saracenorum versus Uelam nominatam peregrinati sint. Hi nisi instructi essent ad hoc iter, fame cruciati, pannosi, periculis obiecti rebus incertis pedibus iter assiduo ad Orientem tendentes non fecissent.

Fr. Otto, sociique eius exploratores primi et fortissimi Ungarorum Asiaticorum omnes mortui sunt. Solum mente cogitare possumus, quos labores quasque aerumnas illi viri perpessi sint.

2. De regione itineris Iuliani.

Iulianus et socii ex quo monasterio egressi se itineri commiserint, certo liquidoque decerni nequit quidem, verisimile tamen est eos ex monasterio vel Pestiensi vel Budensi, Albaregiensi, Strigoniensi profectos esse. Ex quoquoque monasterio egressi sunt, certum est Buda relicta per Albam Regiam, Quinqueecclesias, Belgradum, Nissam (Nis), Serdicam (Sophia), Philippopolin atque Adrianopolin transeuntes ad moenia Constantinopolis pervenisse.

Hac trita notaque nationum via perrexerunt iam anno 1096 Godofredi Bouillon, a. 1146 Conradi III et Ludovici VII., anno 1190 Frederici I. crucigeri exercitus.

Haec itineris regio prorsus convenit fr. Richardi descriptioni, re vera enim haec via per Bulgariam principis Assani et Thraciam, quae tum temporis Romania vocabatur, duxit. Recte vero fr. Richardus ait quattuor monachos Hungaros, cum princeps Assan regis Belae IV. socer esset, atque ita monachi ab eo tutelam et auxilium sperarent, iter fecisse. Sed eum hoc recte affirmasse iam inde apparet, quod tum duae Bulgariae erant: una earum fuit regnum Assani, altera Magna Bulgaria vel Bileria ad Volgam sita.

Romania, quae hic commemoratur est hodie pars Turciae Europaeae, tum ad imperium Byzantinum pertinuit. Haec terra, planities fluvii Maricae a Turcis nostra quoque aetate Rumili appellatur. Sed hoc non ad rem.

Constantinopoli navi porro vecti sunt Sichiam versus. Tempestates maris vehementes effugituri oram Asiae Minoris praetervecti 33 dies consumpserant, dum Matricam pervenerunt.

Sichia vel Zichia provincia, quae a scriptoribus Byzantinis saepe hoc nomine memoratur, ad oram orientem spectantem ponti Euxini sita est. Terra eius fere tota montibus Caucasiis tecta erat. Populus „Zich" vel, ut in relationibus Iuliani legitur, „Sich" est idem ac Circassiorum. Circassi ipsorum lingua adighe, Georgiensium et Ossetorum: Kazakh, olim clivos ad occidentem vergentes incolebant, sed eorum erant loca plana fluvii Kuban atque etiam magna pars Cabardiae. A scriptoribus Byzantinis nomine Zichi Circassii et affines eorum Abasgi appellantur, qui sine dubio Bulgaris ad Meotim degentibus, Casaris et Hungaris vicini erant, cum quibus sanguinis et rerum gestarum vinculo coniuncti erant, cuius rei vestigia in nostra quoque lingua comparent.¹

Circassii iam antiquissimis temporibus Christianae religioni accesserant ut videtur — regina Thamare Georgiensium, sed saeculo XVII magnam partem Mohametani facti sunt. Gens bellicosa, libertatis studiosissima, eximia statura inclitae Cosacorum legionis decus.

Matrica, oppidum medii aevi, loco hodierni Taman, in lingua arenosa 62 chm. longa et 20—30 chm. lata, quae alluvione fluvii Kuban efficitur. Hac lingua arenosa et e regione sita paeninsula Kercsi (Gazaria medii aevi) mare Asovicum a ponto Euxino dirimitur. Antiquis temporibus erat Graecorum opulentissima colonia. Phanagoria appellata quae saeculis X—XI in possessionem Circassiorum venit, colonisque expulsis Matrica appellabatur.

In tabulis geographicis Italorum medii aevi Matrica vel Matarcha appellata invenitur. Rubruk Matricam et Matrigam — Edrisi Matracham vel Matrikam vocat. „To Tamatarcha" Constantini Porphyrogenneti idem est ac hoc oppidum. In ore populi nomen prolixum brevius factum formam „ta Matarcha" accepit.

In Russicis fontibus Matrica nomine Tumutorokan appellatur. Hoc nomen originem ab oppidi Kazarico procuratore traxisse et ex vocabulis Taman-Tarkan compositum esse ducitur. Haec forma composita ad singulas litteras cum forma vera et prima, quae a Constantino Porphyrogenneto adfertur. Taman vel tamyán est vocabulum Turcorum priscum, significatque dignitatem et honorem nobilem. Tarkan est nomen personae.

Monachi relicta Matrica iter secundum flumen Kuban perrexerunt ad oppidum hodiernum Ladovskaja, ubi flumen rectangulo facto flectitur. Nunc iterum recta via ad colles Ergeni con-

¹ *Munkácsi B.*: Magyar műveltségi szók kaukázusi nyelvekben. (Nyelvtud. Közl. 1893. XXIII. 119 p.) Bp.

tendebant, quo sine ulla difficultate pervenerunt. In Richardi protocollo de hac levi et expedita parte itineris nulla fit mentio, nec enim memorabilem duxit.

Si ea, quae postea facta sunt, respicimus, intelligimus Richardum narratione non omnia complexum esse, utpote quae non sit commentarius itinerarius, sed protocollum duobus annis post projectionem scriptum. Atqui duorum annorum laboribus, rebus adversis, incommodis memoria temporum tranquillorum oblitteratur qua nisi itineris memorabilia et adversa, non retinentur.

Relictis collibus Ergeni in partem occidentalem per flumen Volgam diremptorum Kirgiz (Kherkiensium) desertorum venerunt. Tredecim dies in desertis laboribus fatigabantur nullis hominum, domuum, stirpium ac herbarum usquam vestigiis repertis, cum tandem iterum in terras cultas et habitabiles pervenerunt Alaniae.

Alania, Alanorum terra iis temporibus ad lacum Caspium in media parte, quam fluvii Terek, Kuma et Jajk circumfluunt, porrecta iacebat. Alani, gen Sarmaticae' gentis, migrationibus nationum magnam adepti sunt auctoritatem. Alania iam anno a. Ch. natum a scriptoribus rerum Sinensium nomine an-cai, vel potius a-la-na appellantur.

Arabes eos *ossi*, Russi *jassi*, finitimaeque Caucasiarum gentes *ossi* vel *osset* nominant. Ammianus Marcellinus quoque, scriptor rerum Romanarum, sicut Iulianus inter se semper discordare dicit regibus carere, esse sub compluribus indicibus. Res Alanicas XII. saeculi Iulianus epistola verissima accurata depinxit. Monachi Hungari, cum hiems ingruisset sex menses in Alania commorari coacti, in magnum quoddam oppidum, quod dicitur Itil vel Torgikan, hodie Astrachan, se receperunt, ubi „unus fratrum, sacerdos, coclearia et quaedam alia praeparavit, pro quibus aliquando parum de milio receperunt“.

Verum in tantas angustias inciderunt, ut duos sociorum sub corona vendituri essent, ut pretio venditorum mancipiorum duo alteri iter pergere possent. Res cum ad irritum cecidisset, duo socii redibant in Hungariam. Quia in narratione in itinere periisse non dicuntur, in regnum Belae regis incolumes pervenisse eos statuendum est.

Quaesiverit aliquis, certumne sit monachos revera in Torgikan hibernum tempus peregrisse? Certum esse dicamus oportet, cum haec opinio sola in narrationem quadrat. Legimus enim incolas loci agris colendis operam navasse, in silvas lignatum isse venaliciariam exercuisse. Quae cum ita sint, sequitur, ut quattuor viri, minutis bilibusque rebus vendendis vitam sustentare potuerint.

Ex duabus rebus, quas supra memoravimus, apparet eos in quodam magno oppido commoratos esse. Iis temporibus mercatus mancipiorum in Torgikan fuisse, quo mercatores populorum septentrionalium Turcorum et Bulgarorum commearent, testes sunt scriptores antiqui. Plana fluviorum Volgae et Aktubae loca agris silvisque abundabant.

Verisimile est mercatu verno fr. Juliano et Gerardo cum quibusdam septentrionalibus, fortasse Bulgaris mercatoribus domum redituris familiaritatem intercessisse. Isti erant „comites pagani”, qui auditione fortasse accepissent ad fluvium Ethyl Hungaros incolere.

Tandem Iulianus et Gerardus, postquam in Astrahan, — ubi frigus interdum ad -35 C° descendit! sex menses hibernati sunt, in viam se dederunt, ut per vastam kirgiz-desertorum interiorum orientalem partem transeuntes propius proposito accederent. Post 37 dierum laboriosum iter in oppidum Bunda provinciae Uelae in terram cuiusdam muhametanae religionis (saracena) et Turcicae stirpis populi.

In opusculo meo, quod supra memoravi, exquisite et accurate demonstravi terram Uelam in locis fluvio Uil adiacentibus sitam fuisse nomenque a fluvio accepisse. Fluvius Uil medius est inter fluvios Ural et Emba. Est autem proprius desertorum fluvius. Oritur ab origine fontium fluvii Kobda meridiem et occidentem versus ex duabus partibus et aqua eius, postcursum aliquot centum chilometrorum minoribus maioribusve lacubus salsis absumitur postquam maximam aquae partem bibula desertorum arena absorbit.

De oppido Bunda nihil certi constat. Scriptores Russici incolas Bundae eosdem ac Burtas esse volebant. Sed hanc opinionem putidam et ineptam duco, cuius causa inde orta est, quod vocabulum „Bundam” perperam legerant (Bundaz). Si in nomina agrorum ibidem loci inquiretur, solutio quaestionis sperari poterit.

De incolis Uelae et de principetu Ogotaj-i annalibus Sinensibus Jüan-csao-pi-si edocemur. Iam demonstravi populi in fonte laudato *ubadzsigi* appellati nomine incolas Uelae atque totum populum *Oguz* significari. Oguz-i (= gaga uz, albi uz, albi Cuman) sunt affines Cumanorum proximi. Itaque facile eorum commercium habuit.^{1a}

Gerardus in terra Saracenorum mortuus ibidemque sepultus

^{1a} *Bendefy*: Egykorú kínai kútfők a mongolok 1237—42. évi hadjárataról. Bp., 1937.

est. Posthac Iulianus sacerdotis cuiusdam Mohametani servus factus est, ut iter continuare posset. Atque pervenit cum sacerdote in quoddam Bulgariae magnum oppidum, quod ut loco laudato demonstravi, in locis hodierno oppido Orenburg vicinis situm erat.

Hic obviam factus est mulieri cuidam Hungaricae, quae ex terra Hungarorum in Bileriam nuptum data est, id quod documento est Hungaros cum Bulgaris sanguinis vinculo coniunctos fuisse. Mulier haec monachum edocuit ad locum sibi propositum prope accessisse. „Itinere”, inquit mulier, „bidui facto invenies gentes Hungaricas ad magnum flumen Ethyl”. Hoc bidui iter equestre fuisse ponendum est, siquidem mulier ex gente equestri locorum intervalla hoc modo aestimabat. Sic iter 140—160 chilometrorum, quod Iuliano conficiendum erat, non repugnant mulieris verbis.

Invenit igitur monachus gentes Hungaricas quaesitas „iuxta fl. magnum Ethyl”. Hoc flumen non Volga, sed Bjelaja fuit, quem admodum Basciri Bjelajam etiam saec. XIX. Ak Idel appellabant.²

Iulianus terram, quam Hungari incolebant „magnam Hungariam” vocavit. Prof. Iulius Németh demonstravit scriptores aevi orientales Hungaros tum „magyar” (modžger, možerjan) tum „baskir” (bašdžird, bašdžirt, bašgird, bašgirt, baškirt...) immo etiam „ungar” (hunkar) nominum formis appellavisse. Atque idem fontibus penitus perscrutatis *baskir et magyar eadem gentis nomina esse atque iis unum eundemque populum designari*. Inter argumenta, quae adfert, primo loco ponenda sunt duo gentis nomina baskirea, quibus memoria germanorum quondam Hungarorum servatur. Haec sunt ea nomina: *Ienej* (= Jenő) et *Iurmaty*, alia forma *Surmaty* (= Gyarmat).³

Scrutanti mihi novissime in manus incidit fr. Henrici relatio (ex codice Musei Britannici „Nero A IX” signato), in qua textus in appendice adlatus invenitur.⁴ Hic leguntur verba haec: „Sed iam de proximo baptisatus est per fr. Henricum Alemanum filius cuiusdam magni millenarii vocatus *Tharmagar*”. Inquisitionibus Iulii Németh gravissimis innixis pro certo affirmare licet nominis

² *Pauler Gy.*: Budai Szemle CIII. 342. p. — *Bendefy* l. c. p. 58.

³ *Németh Gyula*: A honfoglaló magyarság kialakulása. Bp., 1930. Cap. VI. pp. 299—309.

⁴ Vide p. 49, n. 4.

veram formam Tarchan Magar fuisse,⁵ quae ad verbum expressa *magyar alkirály* id est viceregem Hungaricum significat. Sic prorsus intelligitur haec sententia: „Item Estokis dominus totius Baschardie”. His verbis luculente probantur, quae prof. Iulius Németh demonstravit atque etiam docemur circa annos 1320—30 Baskir-Hungaros, qui sub dicione et imperio essent, suae stirpis viceregem habuisse et tantum hunc supereminuisse alienigenam procuratorem, qui toti Baschardie praeesset.

Unde Hungari Iulianiani ad haec loca devenerunt? Ex inquisitionibus et investigationibus historicis diligentissimis cognovimus gentes Finno-Ugricas priscis temporibus loca inter Volgam, Kamam et Bjelajam sita incoluisse indeque circiter saeculo a. Ch. n. primo tempore procedente adultam et coalescentem gentem „Praehungaricam” (Előmagyar) ad clivos montis Ural ad orientem spectantes transmigrasse atque ibidem cum Onogur-Turcis artissimo vinculo coniunctam esse. Horum commercio humanitas cultusque crevit adolevitque et saec. V. Hungari corroborati et expoliti in loca inter Pontum Euxinum et Lacum Caspium media migraverunt.

Hic cum in vicinitatem Bulgarorum venissent, gentes finitima loca incolentes cum Bulgaris etiam coniunctione sanguinis copulati sunt. Haec erat causa, quod quaedam particula gentium Hungaricarum Bulgaris, cum hi initio saeculi VII. in Bileriam iuxta Volgam redissent, se adiunxit et loca fluvium Ethyl circumiacentia et Bulgarorum terrae vicina consedit.⁶

Hungari terrae circum fluvium Ethyl sitae sciebant quidem esse alios Hungaros, tamen, ubi habitarent, ignorabant. Contra Hungari christiani regis Belae tantum ex chronicis suspicabantur iuxta Maeotim alicubi in confinio Europae et Asiae aliam Hungariam esse, sed Hungaros iuxta fluvium Ethyl non noverant. Iuliano est laus tribuenda hos investigavisse et horum nuntium adtulisse.

Id, quod Iulianus de religione Hungarorum paganorum memoriae tradidit, veritatis modum excedit. Etiam si verum sit Hungaros hos paganos fuisse, tamen deos, immo etiam auctoribus Arabicis scriptoribus, divas quasdam et strigas daemonas esse credebant et id quod summum est, Deum omnipotentissimum co-

⁵ L. c. 255—261. pp.

⁶ Vide: *Hóman* (—*Szekfü*), *Magyar történet*. I. Bp., 1928 & 1936. — *Gombocz*: *Az őshaza és a nemzeti hagyomány*. II. (Nyelvtud. Közl. 1923. p. 1—33.) Budapest.

lebant. Priscorum temporum sunt vocabula: „Hadúr” (dominus exercituum et tribuum) et „magyarok Istene” (Deus Hungarorum). Nec dubitari potest, quin Hungari monachi Iuliani, propter conjunctiones cum Byzantinis, religionis christianae gnari fuerint. Fr. Iohancae epistola confirmatur christianos in eadem terra ita diffusos fuisse, ut christicularum numerus Mohametanorum exaequaret.

In Richardi narratione scriptum legimus Hungaros paganos lac equinum et sanguinem potavisse. Lac equinum sine dubio lac equae fermentatum erat, quod nomine „kumisz” innotuit. Hanc potionem indigenae Russiae meridionalis et Asiae Interioris in deliciis habent et in itinere utribus pelliciis secum portant.

In editione Georgii Fejér pro „lac equinum” „lac et vinum” manifesto errore scriptum invenimus. Vinum Hungaris loca ad fluvium Ethyl incolentibus notum esse non poterat, vel si noverant, vulgo eo non utebantur, in eo enim tractu vitis non gignitur.

Atque vix credi potest animalium sanguinem potavisse; multo verisimilius est, ut eum coctum comederint.

Iulianus ineunte fere Iunio a. 1236 ad ripam fluvii Ethyl advenit et 3—4 hebdomadibus inter suos Hungaros consumptis, domum redire statuit. Cur autem, cum necesse esset, ut corpus reficeret, tantam adhibuerit festinationem, Richardi narratione satis probatur.

Domum rediens non ea via perrexit, qua venerat, sed auctoribus Hungaris paganis viam per Nisnijnovgorod—Vladimir—Rjesan—Černigov—Kiow—Halič—Budam ferentem ingressus est. Qua re confirmatur hos Hungaros commercio mercatorum Kiowensium coniunctos prisca via usos esse, quae iam inde ab aetate aenea inter Velemszentvid—Moskwa et Jekaterinburg frequentabatur.

Iulianus a rege Bela IV. brevi post reditum Romam missus est, ut de rebus gestis et eventibus itineris ad papam Gregorium IX ipse praesens referret. Relatione verbis facta a Richardo publice perscriptum est protocollum.

3. *De Iuliani itinere altero.*

Dum Iulianus Romae commorabatur, auctore rege Bela quattuor dominicani monachi, ut Magnam Hungariam iterum quaerent et de Tartarorum consiliis certiores fierint, iter susceperunt, sed a principe Magnae Laudameriae (Vladimir) capti iter vertere coacti sunt. Cum de his nihil allatum esset, rex Bela Iulianum

SIBIR 32

42 CSERDYN

25 WEDIN

SUSDAL 18 47 16 BOLGARI
MAGNA LAUDAMERIA 19 NISZIJNOVGOROD
MOSCOW 20 21 ORJASAN 15 ORENBURG

26 MOXEL 14 BUNDA (?)

27 VORONEZ
Orgenhuara (?)

22 CERNIGOV
23 KIOW

28 SURAI

24 HALIC

29 ORNACH

43 ITIL, TORGICAN
AsTrachan

BUDA 2
ALBA REGIA 3
St. Ives, Böhmen

1 PEST

30 CHERSON

42 MAGYAR
Magyar, Madjar

44 VENEZIA 4
QUINQUE ECCL
Quinque

SOLDAJA 31 41 MATRICA
ABCHASIA 40

39 MALCHAITAE
34 TIFLIS

5 ALBA GRAECA
Handaricidvar - Beograd

NISSA 6

38 ROMA

7 SERDICA

33 ERSERUM

PHILIPPOL 8 9
ADRIANOPOLIS 10 CONSTANTINOPOLIS

35 TEBRIS
TEHERAN 36

ANTIOCHIA 43

37 TRIPOLIS

Itinera fratris Iuliani
anno Domini
1235—36. et 1237—38.

Itinera fratris Iuliani

anno Domini

1235—36. et 1237—38.

iterum ablegavit, qui cum tribus sociis ordinis nunc breviora via, qua domum redux venerat, propere Magnam Hungariam versus contenderunt.

Transeuntes per Halič, Poloniam et Russiam, tandem ad ultimos fines Russiae venerunt, ubi iam fugientibus Hungaris occurrerunt. Res innumerabiles, quas Iulianus de Tartarorum expeditione tribus epistolis memoriae prodidit, inter pretiosissimos fontes numerantur.

„Dux Gurguta I" nemo alius est, quam Dsingis kan (1203—1227). At Iulianus iam accepit Gurgutam mortem obiisse et ei succedentem filium Chayn (ver. Chaym) regnare. Hoc vocabulum hic Ogotaj kan significat, sed non eius nomen, sed titulum indicat (Chayn = chain > chanus = princeps, dux Tartarorum). „Chayn" vero, qui regi Belae bellum denuntiavit, certo est Batu kan, dux summus exercitus occidentalis. Iulianus et socii opperiebantur, dum exercitus Tartarorum Vladimir in speciem soleae ferreae circumvenirent. Quo facto, fugam petiverunt. His rebus coacti sunt per exercitus Mongolicos pervadentes per terram Cumaniae domum contendere. Anno 1238 vere in monasterium redierunt.

4. De temporibus itinerum Iuliani.

Iam titulo Richardianae narrationis tempus Iulianiani itineris, cum regnante papa Gregorio IX factum esse ait (1227—1241). Item scriptum legimus Belam, *nunc* regem monachorum iter adiuvisse. Hic vocabulum *nunc* singulare quiddam habet significans itinere suscepto primo Belam nondum Hungariae legitimum regem fuisse. Cum vero rex Andreas II. anno 1235 mense Septembri mortuus esset, Iulianus et socii necessario ante Septembrem anni 1235 se itineri commiserunt.

Priusquam tempus prioris itineris definire persequeremur, alterius itineris tempus definiendum esse putamus, quod facile erit, cum sciamus civitatem Bolgara a Tartaris a. 1237 autumno deletam esse, cum oppidum Susdal, quod tempore alterius peregrinationis Iuliani integrum esset, vere a. 1238 a saevientibus Tartaris excisum esset.⁷ Quae cum ita sint, Iulianum hieme a. 1237—1238 in Russia peregrinatum esse statuendum est.

Nunc redeamus ad prioris itineris tempus definiendum. Ex narratione duo tempora novimus. Constat autem die 21 Iunii a

⁷ *Hammer-Purgstall*: Geschichte d. Goldenen Horde, p. 104—105.

Hungaris eum revertisse („Incipit autem frater redire tribus diebus ante festum nativitatis beati Iohannis baptistae”) atque sci- mus die 27 Decembris montes Carpathios et fauces Vereckienses transgressum esse („... secundo die post nativitatem domini Un- garie portas intravit”).

Die 27 Decembris tantum ad annum 1236 referri potest, unde sequitur, ut etiam dies 21 Iunii ad hunc annum pertineat.

In libro meo iam laudato rationem itineris Iuliani prioris chro- nologicam composui atque eam ibidem argumentis copiose explicavi. Iulianus sociique eius circiter primis diebus mensis Mai profecti iter 1500 chilometrorum comitantibus regis Belae satellitibus equo vecti usque ad Constantinopolim uno fere mense confecerunt. Iter marinum triginta trium dierum erat. Matricam ergo circa 2. Iulii advenerunt, quo in oppido 50 dies eis morandum fuit, dum auxi- lium primae uxoris principis impetrarent, ergo circa diem 21 Augusti iter perrexerunt.

Matrica a Torgikan 800 chilometris separatur. Huius inter- valli pars 260 chilometra longa per deserta extenditur, quam eos 13 dies confecisse narratione docemur.

Si fingimus eos singulis diebus ex 540 chilometris 30 chilo- metra — expedito itinere — confecisse, colligitur eos a. 1235 exe- unte Septembre in Torgikan advenisse.

Hic propter frigora hiberna sex menses morantes nonnisi circa 20 diem Martii a. 1236 iter continuare poterant. Narratione docemur die 37. post profectionem ex Torgikan in terram Uela venisse atque extremo Aprili in oppido Bunda fuisse. Fr. Gerar- dus 7. die Mai in terra mortuus est, cum Iulianus iam circa diem 20. Mai ad loca circum hodiernum Orenburg venit, ubi aliquot dies frustra quaeritans in mulierem, quae rectam viam monstra- ret, incidit.

Ex his efficitur, ut ultimis Mai vel primis Iunii diebus in ripa fluvii Ethyl Iulianus primos Hungaros offenderit.

Diem reditus diem 21 Iunii 1236 fuisse certo nobis constat. Adversis fluminibus Bjelaja et Kama navigio vehenti expeditum iter fuit. Primo Iulii die pervenit ad locum, ubi Kama in Volgam influit, post exeunte mense ad fines terrae Morduanorum se con- tulit. Quindecim diebus adverso fluvio vectus fines Mordvae traie- cit. Uno alterove die transacto medio Augusto in oppidum Nisnij- novgorod venit.

Verisimile videtur ut Augusto exeunte ex oppido Vladimir equo profectus sit. In itinere tantum quietis sumens, ne equus

veloci cūrsu enecaretur, circa 15. diem Septembris in Rjezan, die 22 Octobris in Csernigov, die 5 Novembris in Kiow, medio Decembri in Halics venit. Die 27. Decembris montes Carpathios transcendit. Circa diem 8. Ianuarii a. 1237 videtur in monasterium Budense rediisse, ut regi Belae de rebus gestis referret. Ex narratione suspicamur Iulianum Romae circiter vere anni 1237 fuisse atque inde, vel cum tardissime, mense Iunio domum revertisse.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

TEXTUS MANUSCRIPTORUM.

I.

Descriptio itineris prioris fr. Iuliani a fr. Richardo.

Exempl. Cod. Tabularii Castelli S. Angeli sg.: „Miscell. Arm. XV. t. 1.“
fol. 364^{r-v}, 365^{r-v}. Inventum a *Petro Köppen* et iterum ab *Augustino Theiner*. (Vide tab. I—IV.)

[f. 364 r, dextr.] *De facto Ungarie Magne a fratre Ri- | 35*
cardo invento tempore Domini Gregorii pape | noni. 36
Inventum fuit in Gestis Un- | garorum¹ christianorum, 37
quod esset alia Ungaria | maior, de qua septem duces cum 38, 39
po- | pulis suis egressi fuerant, ut ha- | [f. 364 r, sinistr.] bitandi 40
quererent sibi locum, eo quod terra ipsorum | multitudinem 1
inhabitantium sustinere non | posset; qui cum multa regna per- 2, 3
transissent | et destruxissent, tandem venerunt in terram, | que 4
nunc Ungaria dicitur, tunc vero dicebatur | pascua Romano- 5
rum, quam ad inhabitandum pre | terris ceteris elegerunt, 6
subiectis sibi populis, | qui tunc habitabant ibidem.² Ubi tan- 7, 8
dem per | sanctum Stephanum primum ipsorum regem ad 9
fidem | catholicam sunt reversi, prioribus Ungaris, | a quibus 10
isti descenderant, in infidelitate | permanentibus, sicut et 11
hodie sunt pagani. | Fratres igitur predicatorum, hiis in gestis 12, 13
Un- | garorum inventis, compassi Ungaris, a quibus | se de- 14
scendisse noverunt, quod adhuc in erro- | re infidelitatis ma- 15
nerent, miserunt IIII-or | de fratribus ad illos querendum, 16, 17
ubicumque eos | possent, iuvante domino, invenire. Sciebant | 18
per scripta antiquorum, quod ad orientem essent; | ubi essent, 19
penitus ignorabant. Predicti | vero fratres, qui missi fuerant, 20
multis se exponen- | tes laboribus, per mare, per terras eos 21, 22
usque post | annum tertium quesiverunt; nec tamen propter 23
mul- | ta viarum pericula poterant invenire; uno ipsorum | 24
excepto sacerdote, nomine Otto, qui tantum | sub mercato- 25
ris nomine processit, qui in quodam | regno paganorum quos- 26
dam de lingua illa | invenit,³ per quos certus efficiebatur, ad 27

¹ In chronicis Hungaricis et originis Occidentalis.

² Idem textus invenitur etiam in narratione Anonymi, notarii Belae regis. (Anonymus: *Gesta Ungarorum*. Vide: *A magyar honfoglalás kút-fői*, Bp., 1900.)

³ Scil. Ungaros, quos quaerebat.

28, 29 quas partes | manerent; set illorum provinciam non intra-
 30 vit; | ymmo in Ungariam est reversus pro fratribus pluribus |
 31 assumendis, qui cum ipso redeuntes fidem | illis catholicam
 32 predicarent. Set multis fra- | ctis⁴ laboribus post octavum
 33, 34 reditus sui di- | em, cum omnem viam illos querendi expo- |
 35 suisset, migravit ad Christum. Fratres vero | predicatorum
 36 infidelium conversionem deside- | rantes, quatuor fratres ad
 37, 38 querendam gentem | predictam iterato miserunt; qui ac-
 39 cepta | fratrum suorum benedictione, habitu regulari in se-
 40 cula- | rem mutato, barbis et capillis ad modum | [f. 364 v,
 1 dextr.] paganorum nutritis, per Bulgariam Assani⁵ | et per
 2 Romaniam⁶ cum ducatu et expensis | domini Bele nunc regis
 3, 4 Ungarie usque Con- | stantinopolim pervenerunt; ubi intran-
 5 tes | in mare per triginta et tres dies venerunt | in terram,
 6 que vocatur Sychia,⁷ in civitate, que | Matrica⁸ nuncupatur;
 7, 8 quorum dux | et populi se christianos dicunt, habentes lite-
 9 ras | et sacerdotes Grecos. Princeps centum dicitur | habere
 10 uxores; omnes viri capud omnino | radunt et barbas nutriunt
 11, 12 delicate, no- | bilibus exceptis, qui in signum nobilitatis |
 13 super auriculam sinistram paucos relin- | quunt capillos, ce-
 14 tera parte capitis tota ra- | sa. Ubi propter societatis spem,
 15, 16 quam expecta- | bant, quinquaginta diebus moram fecerunt. |
 17 Deus autem dedit ipsis gratiam in conspectu domine, | que
 18 super centum uxores regis maior erat, | ita ut mirabili eos
 19, 20 amplexaretur affectu, | et in omnibus eis necessariis provide-
 21 bat. In- | de progressi consilio et adiutorio dicte domine |
 22 per desertum, ubi nec domos, nec homines in- | venerunt,
 23 diebus tresdecim transiverunt; | ibique venerunt in terram,
 24, 25 que Alania⁹ dicitur, | ubi christiani et pagani mixtum ma-
 26 nent; quot | sunt ville, tot sunt duces, quorum nullus | ad
 27 alium habet subiectionis respectum. Ibi conti- | nua est guerra
 28 ducis contra ducem, ville contra | villam. Tempore arandi
 29, 30 omnes unius ville | homines armati simul ad Campum va-
 31 dunt, | simul omnes metunt, et contiguo terre spatio | hec
 32 exercent, et quicquid extra villas sive in | lignis acquirendis
 33, 34 sive in aliis operis | habent, vadunt omnes pariter et armati;
 35 nec | postea¹⁰ ullo modo pauci per totam septimanam | de
 36 villis suis quacumque de causa egredi abs- | que periculo
 37 personarum, excepta sola die dominica | a mane usque ad
 38 vesperam, que in tanta devo- | tione apud illos habetur, quod
 39, 40 tunc quilibet, | quantumcumque mali fecerit, vel quocumque
 1 habeat | [f. 364 v, sinistr.] adversarios, securus potest sive
 2 nudus, | sive armatus, etiam inter illos, quorum | parentes

⁴ Recte: fractus...

⁵ Per Bulgariam iuxta fl. Danubium.

⁶ Thracia, pars Imp. Byzantini. Vide p. 10.

⁷ Vide p. 11.

⁸ Vide p. 11.

⁹ Vide p. 12.

¹⁰ Recte: possunt...

occidit, vel quibus alia mala | intulit, ambulare. Illi qui 3
 christiano ibi | censentur nomine, hoc observant, quod de | 4, 5
 vase illo nec bibunt, nec comedunt, | in quo murem mori con- 6
 tingit, vel de | quo canis comedit, nisi prius a suo | presbitero 7, 8
 fuerit benedictum; et qui aliter facit, | a christianitate effici- 9
 tur alienus; et si | quis eorum quocumque casu hominem oc- 10, 11
 ci- | dit, pro eo nec penitentiam nec benedictionem | accipit; 12
 ymo apud eos homicidium | pro nichilo reputatur. Crucem 13
 in tanta ha- | bent reverentia, quod pauperes sive indige- | ne 14, 15
 sive advene, qui multitudinem secum | habere non possunt, 16
 si crucem qualemcumque | super astam cum vexillo posue- 17
 rint, et eleva- | tam portaverint, tam inter christianos, | quam 18, 19
 inter paganos, omni tempore secure incedunt. | De loco illo 20
 fratres societatem habere non po- | terant procedendi, prop- 21
 ter timorem Tarta- | rorum, qui dicebantur esse vicini; prop- 22, 23
 ter quod | duobus ex ipsis revertentibus, reliquis | duobus 24
 perseverantibus in eadem terra, in | penuria maxima sex 25
 mensibus sunt mora- | ti, infra quos nec panem, nec potum | 26, 27
 preter aquam habebant; set unus fratrum, sacerdos, | coclea- 28
 ria et quedam alia preparavit, pro | quibus aliquando parum 29
 de milio recepe- | runt, de quo nonnisi tenuerit, nimis | po- 30, 31
 terant sustentari, unde decreverunt | duos ex se vendere, 32
 quorum pretio alii cep- | tum iter perficerent; sed non inve- 33, 34
 nerunt | emptores, quia arare vel molere nescive- | runt. Unde 35
 necessitate coacti duo | ex eis de illis partibus versus Un- 36, 37
 gariam | redierunt, alii vero remanserunt ibidem, | volentes¹¹ 38
 desistere ab itinere inchoato. | Tandem ipsi habita quorum- 39, 40
 dam paganorum | [f. 365 r, dextr.] societate, iter arripientes 1
 per deserti | solitudinem triginta septem diebus | continue 2
 iverunt; infra quos vigin- | ti duobus panibus subcinericiis 3, 4
 usi | sunt, adeo parvis, quod in quinque diebus | potuissent 5
 et non ad satietatem totali- | ter comedisse. Unde frater, qui 6, 7
 sanus | quidem set sine viribus fuit, cum maximo | labore 8
 et dolore, libenter tamen de deser- | to eduxit. Infirmus 9
 autem frater plus sa- | no quam sibi compatiens illi frequen- 10, 11
 ter | dicebat, quod ipsum in deserto relinqueret | tanquam 12
 mortuum et truncum inutilem, | ne per occupationem ipsius 13
 negligenter¹² opus | dei; qui nequaquam consensit, set usque | 14, 15
 ad mortem ipsius secum in itinere labora- | vit. Pagani co- 16
 mites vie ipsorum, creden- | tes ipsos habere pecuniam, fere 17, 18
 eos oc- | ciderant perquirendo. Transito autem | deserto sine 19
 omni via et semita, tricesi- | mo septimo die venerunt in 20, 21
 terram Sar- | racenorum, que vocatur Uela,¹³ in civita- | tem 22
 Bundam;¹⁴ ubi nullo modo apud | aliquem poterant hospitium 23
 obtinere, sed in | campo manere oportuit, in pluvia | et fri- 24, 25

¹¹ Recte: nolentes ...

¹² Sic! — Recte: negligeret ...

¹³ Vide p. 13.

¹⁴ Ibid.

26 gore. Diebus¹⁵ vero frater, qui sanus | fuit, sibi et infirmo
 27, 28 fratri helemosinam | per civitatem querebat, et tam in potu |
 29 quam in aliis potuit invenire, precipue | a principe civitatis,
 30, 31 qui eum christianum | esse intelligens, libenter ei helemosi- |
 32 nas porrigebat, quia tam princeps quam | populus illius re-
 33, 34 gionis publice dicunt, | quod cito fieri debebant christiani
 35 et ecclesie | Romane subesse. Inde ad aliam civi- | tatem
 36 processerunt, ubi predictus frater | infirmus, Gerardus no-
 37, 38 mine sacerdos, in do- | mo Sarraceni, qui eos propter Deum
 39 rece- | pit, in domino obdormivit, et est sepultus | ibidem.
 40 Postmodum frater Iulianus, qui | [f. 365 r, sinistr.] solus re-
 1 manserat, nesciens qualiter pos- | set habere processum, fac-
 2, 3 tus est serviens unius | sarraceni sacerdotis et uxoris ipsius,
 4 qui | fuit in magnam bulgariam¹⁶ profecturus, | quo et pariter
 5, 6 pervenerunt. Est vero mag- | na Bulgaria regnum magnum
 7 et potens, | apolentas habens civitates; set omnes sunt | pa-
 8 gani. In regno illo publicus est sermo, | quod cito debeant
 9, 10 fieri christiani, et Romane | ecclesie subiugari; set diem as-
 11 serunt se | nescire, sicut enim a suis sapientibus audi- | verunt.
 12, 13 In una magna eiusdem provin- | cie civitate, de qua dicuntur
 14 egredi quin- | quaginta milia pugnatorum, frater unam | Un-
 15 garicam mulierem invenit, que de | terra, quam querebat, ad
 16, 17 partes illas tradi- | ta fuit viro. Illa docuit fratrem vias, per |
 18 quas esset iturus, asserens quod ad duas die- | tas ipsos pos-
 19 set Ungaros, quos querebat, | procul dubio invenire; quod et
 20, 21 factum est. Inve- | nit enim eos iuxta flumen magnum ethyl;¹⁷ |
 22 qui eo viso, et quod esset Ungarus christianus, | intellecto,
 23, 24 in adventu ipsius non modicum | sunt gavisi, circumducentes
 25 eum per domos | et villas, et de rege et regno Ungaro- | rum
 26 christianorum fratrum ipsorum fideliter perqui- | rentes, et
 27 quecumque volebat, tam de fide, | quam de aliis eis propo-
 28, 29 nere, diligentissime | audiebant, quia omnino habent Un-
 30 garicum ydi- | oma, et intelligebant eum, et ipse eos. Pa- | gani
 31 sunt, nullam Dei habentes notitiam; | set nec ydola vene-
 32 rantur; set sicut bestie vi- | vunt; terras non colunt, carnes
 33, 34 equinas, lu- | pinas et huiusmodi comedunt; lac equi- | num
 35 et sanguinem bibunt. In equis et ar- | mis habundant, et stre-
 36, 37 nuissimi sunt in | bellis. Sciunt enim per relationes antiquo-
 38 rum, | quod isti Ungari ab ipsis descenderant; set | ubi es-
 39 sent ignorabant.¹⁸ Gens tartarorum | vicina est illis, set hii-
 40 dem tartari commi- | [f. 365 v, dextr.] ittentes cum eis, non
 1, 2 poterant eos in bello | devincere; ymo in primo prelio de-
 3 victi sunt | per eos. Unde ipsos sibi amicos et socios | ele-
 4 gerunt, ita quod simul iuncti quindecim | regna vastaverunt
 5, 6 omnino. In hac Un- | garorum terra dictus frater invenit
 7 thartaros | et nuntium ducis Tartarorum, qui sciebat Un- | ga-

¹⁵ Recte: dictus.

¹⁶ Magna Bulgaria = Bileria, regnum Bulgarorum iuxta fl. Volga.

¹⁷ Fl. Ethyl id est Bjelaja; vide p. 14.

¹⁸ Scripta de Ungaris Magnae Ungariae vide pp. 14—16.

ricum, Ruthenicum, Cumanicum, Theo- | tonicum, Sarrace- 8
 nicum¹⁹ et Tartaricum; qui | dixit, quod exercitus Thartaro- 9
 rum, qui tunc ibi- | dem ad quinque dietas vicinus erat, 10, 11
 contra | Alemaniam vellet ire; set alium exercitum, | quem 12
 ad destructionem Persarum miserant, expec- | tabant. Dixit 13
 etiam idem, quod ultra terram th- | artarorum esse gens 14
 multa nimis, omnibus | hominibus altior et maior, cum capi- 15, 16
 tibus adeo | magnis, quod nullo modo videntur suis corpo- 17
 ribus | convenire, et quod eadem gens de terra sua exi- | 18
 re proponit, pugnaturi cum omnibus, qui eis resistere | vo- 19
 luerint, et vastaturi omnia regna quecumque | poterunt sub- 20
 iugare. Frater, hiis omnibus intellec- | tis, licet ab Ungaris 21
 invitaretur, ut maner- | et, donec decrevit, duplici ratione, 22
 una, quia | si regna paganorum et terra Ruthinorum, | que 23, 24
 sunt media inter Ungaros christianos | et illos, audirent, quod 25
 illi ad fidem catho- | licam invitarentur, dolerent, et vias 26, 27
 omnes | forsitan de cetero observarent, timentes, quod | si 28
 illos istis contingeret christianitate con- | iungi, omnia regna 29
 intermedia subiuga- | rent; alia ratione, quoniam cogitabat, 30, 31
 quod si eum | in brevi mori aut infirmari contingeret, | frustra 32
 tus esset labor suus, eo quod nec ipse | profecisset in illis, 33
 nec fratres Ungarie, ubi esset | genus eadem, scire possint. 34
 Cum igitur vellet | reverti, docuerunt eum hiidem Ungari 35, 36
 viam | aliquam, per quam posset citius pervenire. In- | cepit 37
 autem frater redire tribus diebus ante | festum nativitatis 38
 beati Johannis baptiste,²⁰ | et paucis diebus in via quiescens, 39, 40
 tam per | [f. 365 v, sinistr.] aquas quam per terras, secundo 1
 die post nativita- | tatem²¹ domini²² Ungarie portas intra- | 2
 vit; et tamen per Ruciam et per poloniam | eques venit. In 3
 redeundo de pre- | dicta Ungaria transivit in | fluvio regnum 4, 5
 Morduanorum quindecim | diebus, qui sunt pagani, et adeo 6
 homines | crudeles, qui pro²³ nichilo reputatur | homo ille, 7, 8
 qui multos homines non occi- | dit; et cum aliquis in via 9
 procedit, omnium | hominum capita, quos occidit, coram | 10, 11
 ipso portantur, et quanto plura coram uno | quoque portan- 12
 tur capita, tanto melior | reputatur; de capitibus vero homi- 13, 14
 num cifos | faciunt, et libentius inde bibunt. | Uxorem ducere 15
 non permittitur, qui homi- | nem non occidit. Isti a prophetis 16, 17
 suis acci- | pientes, quod esse debeant christiani, miserunt | 18
 ad ducem Magne Laudamerie,²⁴ que | est terra Ruthenorum 19
 illis vicina, quod eis | mitteret sacerdotem, qui ipsis baptis- | 20, 21
 mum conferret; qui respondit, non meum | hoc est facere, set 22
 pape Romani: prope enim est tempus, | quod omnes fidem 23
 ecclesie Romane debe- | mus suscipere et eius obedientie 24, 25
 sub- | iugari. 26

¹⁹ Scil. Bulgarum.

²⁰ 21. Iunii a. 1236.

²¹ Recte: nativitatem...

²² 27. Decembris a. 1236.

²³ Recte: quod pro...

²⁴ Magna Laudameria id est Vladimir.

II.

Descriptio itineris prioris fr. Iuliani a fr. Richardo.

Exempl. Cod. Bibl. Riccardiana Florentina sg.: „Riccardianus 228.“
fol. 328^r-v, 329^r-v. Inventum ab *Emerico Várady*. (Vide tab. V—VIII.)

[f. 323 r] *De facto Ungarie Magne a fratre Riccardo
1 invento, tempore domini Gregorii pape noni.*

Inventum fuit in gestis Ungarorum christianorum, quod
2 esset alia Hungaria Maior, de qua septem | duces cum popu-
3 lis suis egressi fuerant, ut habitandi quererent sibi locum;
4 eo quod terra ipsorum | multitudinem inhabitantium susti-
5 nere non posset; qui cum multa regna pertransissent, et
6 destruxis- | sent, tandem venerunt in terram, que nunc Hungaria
7 dicitur; tunc vero dicebatur pascua roma- | maior et
8 norum; quam ad inhabitandum pre terris Ungnaria
9 ceteris elegerunt; subiectis sibi populis qui minor.
10 tunc habitabant | ibidem. Ubi tandem per
11 sanctum Stephanum primum ipsorum re-
12 gem ad fidem catholicam sunt reversi; priori- | bus Ungaris a
13 quibus isti descenderant, in infidelitate permanentibus; sicut
14 et hodie sunt pagani. | Fratres igitur predicatorum, hiis in
15 gestis Ungarorum inventis, compassi Ungaris a quibus se
16 descen- | disse noverunt; quod adhuc in errore infidelitatis
17 manerent; miserunt quattuor de fratribus ad il- | los que-
18 rendum, ubicumque eos possent iuvante domino invenire.
19 Sciebant enim per scripta antiquorum | quod ad orientem
20 essent; ubi essent penitus ignorabant. Predicti vero fratres
21 qui missi fuerant, multis | se exponentes laboribus per mare
22 per terras eos usque post annum tertium quesiverunt; nec
23 tamen propter | multa viarum pericula poterant invenire;
24 uno ipsorum excepto sacerdote nomine Octo, qui tantum |
25 sub mercatoris nomine processit, qui in quodam Regno paga-
26 norum quosdam de lingua illa inve- | nit; per quos certus
27 efficiebatur, ad quas partes manerent; set illorum provin-
28 ciam non intravit; in- | mo in Ungariam est reversus; pro
29 fratribus pluribus assumendis; qui cum ipso redeuntes fidem
30 illis | catholicam predicarent. Set multis fractus laboribus
31 post octavum redditus sui diem, cum | omnem viam illos
32 querendi exposuisset, migravit ad Christum. Fratres vero
33 predicatorum in- | fidelium conversionem desiderantes, quat-
34 tuor fratres ad querendam gentem predictam iterato mi- |
35 serunt; qui accepta fratrum suorum benedictione, habitu re-
36 gulari in secularem mutato, barbibus et | capillis ad modum
37 paganorum nutritis, per Bulgariam Assani, et per Romaniam
38 cum ducatu et | expensis domini Bele nunc Regis Ungarie,
39 usque Constantinopolim pervenerunt; ubi intrantes in ma- |
40 re per triginta et tres dies venerunt in terram que vocatur
41 Sychia; in civitate que Matri- | ca nuncupatur; quorum Dux
42 et populi se christianos dicunt; habentes litteras et sacer-

dotes | Grecos. Princeps centum dicitur habere uxores; om- 26
nes viri caput omnino radunt et barbas | nutriunt delicate;
nobilibus exceptis, qui in signum nobilitatis super auriculam 27
sinistram | paucos relinquunt capillos; cetera parte capitis 28
tota rasa. Ubi propter societatis spem, quam expec- | ta-
bant, quinquaginta diebus moram fecerunt. Deus autem de- 29
dit ipsis gratiam in conspectu domine, que | super centum
uxores regis maior erat, ita ut mirabili eos amplexaretur 30
affectu, et in omnibus | eis necessariis providebat. Inde pro-
gressi consilio et adiutorio dicte domine per desertum ubi 31
nec do- | mos nec homines invenerunt, diebus tredecim
transiverunt; ibique venerunt in terram, que Ala- | nia dicitur;
ubi christiani et pagani mixtim manent; quot sunt ville, 33
tot sunt duces, quorum | nullus ad alium habet subiectionis
respectum; ibi continua est guerra ducis contra du- | cem;
ville contra villam. Tempore arandi omnes unius ville homi- 35
nes armati simul ad Campum | vadunt; simul omnes metunt,
et contiguo terre spatio hec exercent; et quicquid extra vil- 36
las | [f. 328 v] sive in lignis acquirendis, sive in aliis operis
habent, vadunt omnes pariter et armati; nec possunt | ullo
modo pauci per totam septimanam de villis suis quacumque 2
de causa egredi absque periculo | personarum; excepta sola
die dominica; a mane usque ad vesperam que in tanta de- 3
votione aput illos | habetur, quod tunc quilibet, quantum-
cumque mali fecerit, vel quotcumque habeat adversarios, se- 4
curus | potest sive nudus sive armatus, etiam inter illos quo-
rum parentes occidit, vel quibus alia mala | intulit ambulare. 5
Illi qui christiano ibi censentur nomine, hoc observant, quod 6
de vase illo nec bi- | bunt nec comedunt, in quo murem mori
contingit, vel de quo canis comedit, nisi prius | a suo presbi- 7
tero fuerit benedictum; et qui aliter facit, a christianitate 8
efficitur alienus; et si quis eorum | quocumque casu hominem
occidit, pro eo neq penitentiam nec benedictionem accipit; 9
inmo aput | eos homicidium pro nichilo reputatur; crucem 10
in tanta habent reverentia, quod pauperes sive indige- | ne
sive advene, qui multitudinem secum habere non possunt, si 11
crucem qualemcumque super hastam | cum vexillo posuerint,
et elevatam portaverint, tam inter christianos quam inter 12
paganos, omni tempore se- | cure incedunt. De loco illo
fratres societatem habere non poterant procedendi, propter 13
timorem tar- | tarorum, qui dicebantur esse vicini; propter
quod duobus ex ipsis revertentibus, reliquis duobus per- 14
seve- | rantibus in eadem terra, in penuria maxima
sex mensibus sunt morati; infra quos nec panem, | nec
potum preter aquam habebant, set unus fratrum sacer- 16
dos coclearia et quedam alia prepara- | vit; pro quibus ali-
quando parum de milio receperunt; de quo non nisi tenuerit 17
nimis poterant | sustentari; unde decreverunt duos ex se 18
vendere quorum pretio alii ceptum iter perficerent; | set non
invenerunt emptores, quia arare et molere nesciverunt. Unde 19

19 necessitate coacti | duo ex eis de illis partibus versus Un-
 20 gariam redierunt; alii vero remanserunt ibidem, nolentes |
 21 desistere ab itinere inchoato. Tandem ipsi habita quorum-
 22 dam paganorum societate, iter arripien- | tes, per deserti
 23 solitudinem triginta septem diebus continue iverunt. Infra
 24 quos viginti duobus | panibus subcinericiis usi sunt; adeo
 25 parvis, quod in quinque diebus potuissent, et non ad satiet-
 26 tatem | totaliter comedissee. Unde frater, qui sanus quidem
 27 set sine viribus fuit, cum maximo labo- | re et dolore, liben-
 28 ter tamen de deserto eduxit. Infirmus autem frater plus
 29 sano quam sibi com- | patiens illi frequenter dicebat, quod
 30 ipsum in deserto relinqueret tamquam mortuum et truncum
 31 inuti- | lem, ne per occupationem ipsius negligenter¹ opus
 32 Dei; qui nequaquam consensit, set usque ad mortem | ipsius
 33 secum in itinere laboravit. Pagani comites vie ipsorum cre-
 34 dentes ipsos habere pecuniam | fere eos occiderant perqui-
 35 rendo. Transito autem deserto sine omni via et semita tri-
 36 cesimo septi- | mo die venerunt in terram sarracenorum, que
 37 vocatur Veda, in civitatem Bundaz; ubi nullo modo | apud
 38 aliquem poterant hospitium obtinere, set in campo manere
 39 oportuit; in pluvia et frigore. | Diebus² vero frater, qui sanus
 40 fuit sibi et infirmo fratri helemosynam per civitatem quere-
 41 bat, et tam in | potu quam in aliis potuit invenire; precipue
 42 a principe civitatis, qui eum christianum esse intelli- | gens
 43 libenter ei helemosynas porrigebat, quia tam princeps quam
 44 populus illius regionis pu- | blice dicunt, quod cito fieri de-
 45 bebant christiani et ecclesie Romane subesse. Inde ad aliam
 46 civitatem | processerunt, ubi predictus frater infirmus Ge-
 47 rardus nomine sacerdos in domo sarraceni, qui eos propter |
 48 Deum recepit, in domino obdormivit, et est sepultus ibidem.
 49 Postmodum frater Iulianus qui so- | lus remanserat, nesciens
 50 qualiter posset habere processum, factus est serviens unius
 51 sarraceni, | sacerdotis et uxoris ipsius, qui fuit in magnam
 52 bulgariam profecturus, quo et pariter pervenerunt. | Est vero
 53 magna Bulgaria regnum magnum et potens apulentas habens
 54 civitates, set omnes sunt | [f. 329 r] pagani. In regno illo
 55 1 publicus est sermo, quod cito debeant fieri christiani, et Ro-
 56 mane ecclesie sub- | iugari, set diem asserunt se nescire,
 57 2 sicut enim a suis sapientibus audiverunt. In una | magna
 58 3 eiusdem provincie civitate, de qua dicuntur egredi quinquag-
 59 4 inta milia pugnatorum, | frater unam Ungaricam mulierem
 60 5 invenit, que de terra quam querebat, ad partes illas tra- |
 61 dita fuit viro. Illa docuit fratrem vias, per quas esset iturus,
 62 asserens quod ad duas dietas ipsos | posset Ungaros, quos
 63 6 querebat procul dubio invenire, quod et factum est. Invenit
 64 enim eos iuxta | flumen magnum ethyl, qui eo viso et quod
 65 7 esset Ungarus christianus, intellecto, in adventu ipsius | non
 66 8 modicum sunt gavisi; circumducentes eum per domos et vil-

¹ Recte: negligeret...

² Recte: Dictus...

las, et de Rege et regno Ungarum christianorum fratrum
 ipsorum fideliter perquirentes; et quecumque volebat, tam 9
 de fide, quam de aliis eis proponere, diligentissime audie- 10
 bant; quia omnino habent Ungaricum ydioma, et intellige-
 bant eum et ipse eos; pagani sunt; nullam Dei habentes 11
 notitiam; set, nec ydola venerantur; set sicut bestie vivunt; 12
 terras non colunt; carnes equinas, lupinas et huiusmodi
 comedunt; lac equinum et sanguinem bibunt. In equis et 13
 armis abundant; et strenuissimi sunt in bellis. Sciunt enim 14
 per relationes antiquorum, quod isti Ungari ab ipsis descen-
 derant, set ubi essent, ignorabant. Gens thartarorum vicina 15
 est illis, set hiis dem thartari committentes cum eis non 16
 poterant eos in bello devincere; inmo in primo prelio
 devicti sunt per eos. Unde ipsos sibi amicos et socios elegerunt, 17
 ita quod simul iuncti, quindecim regna vastaverunt
 omnino. In hac Ungarorum terra dictus frater invenit thartaros 18
 et nuntium ducis thartarorum, qui sciebat Ungaricum, 19
 Ruthenicum, Cumanicum, Theoticum, Sarracenicum, et
 Thartaricum; qui dixit quod exercitus thartarorum, qui tunc 20
 ibidem ad quinque dietas vicinus erat, contra alemaniam 21
 vellet ire; set alium exercitum quem ad destructionem per-
 sarum miserant expectabant. Dixit etiam idem, quod ultra 22
 terram thartarorum esse gens multa nimis, omnibus ho-
 minibus altior et maior cum capitibus adeo magnis, quod 23
 nullo modo videntur suis corporibus convenire; et quod 24
 eadem gens de terra sua exire proponit, pugnaturi cum om-
 nibus qui eis resistere voluerint, et vastaturi omnia regna 25
 quecumque poterant subiugare. Frater hiis omnibus intel-
 lectis licet ab Ungaris invitaretur, ut maneret, donec decre- 26
 vit; duplici ratione. Una, quia si Regna paganorum et 27
 terra Ruthinorum que sunt media inter Ungaros christia-
 nos et illos, audirent, quod illi ad fidem catholicam invita- 28
 rentur, dolerent, et vias omnes forsitan de cetero obser- 29
 varent, timentes quod si illos istis contingeret, christianitate
 coniungi, omnia regna inter media subiugarent. Alia ratione, 30
 quoniam cogitabat, quod si eum in brevi mori aut infirmari
 contingeret, frustratus esset labor suus; eo quod nec ipse 31
 profecisset in illis, nec fratres Ungarie ubi esset gens eadem 32
 scire possint. Cum igitur vellet reverti ducerunt eum
 hiisdem Ungari viam aliam per quam posset citius pervenire. 33
 Incepit autem frater redire tribus diebus ante festum nati- 34
 vitarum beati Iohannis baptiste; et paucis diebus in via
 quiescens, tam per aquas, quam per terras, secundo die post 35
 nativitatem domini Ungarie portas intravit; et tamen per
 Ruciam et per Poloniam eques venit. In redeundo de pre- 36
 dicta Ungaria transivit in fluvio Regnum Morduanorum 37
 quindecim diebus qui sunt pagani; et adeo homines cru-
 deles, qui³ pro nichilo reputatur homo ille, qui multos homi- 38

³ Recte: quod pro...

38 nes non occidit; et cum aliquis in | via procedit omnium
 39 hominum capita quos occidit, coram ipso portantur, et quanto
 plura | coram unoquoque portantur capita, tanto melior re-
 40 putatur; de capitibus vero hominum civos | [f. 329 v] faciunt,
 1 et libentius inde bibunt. Uxorem ducere non permittitur, qui
 hominem non occidit. | Isti a prophetis suis accipientes, quod
 2 esse debeant christiani; miserunt ad ducem magne Laudame-
 me- | rie, que est terra Ruthenorum illis vicina, quod eis
 3 mitteret sacerdotem, qui ipsis baptismum | conferret; qui
 4 respondit, non meum hoc est facere, set pape Romani, prope
 enim est tempus, quod | omnes fidem ecclesie Romane de-
 5 bemus suscipere, et eius obedientie subiugari. |

III.

Descriptio itineris prioris fr. Iuliani a fr. Richardo.

Exempl. Cod. „Pal. Lat. 965.“ fol 201r—v, 202r—v, 203r—v. Inventum a Jos. In. Desericzky et iterum a Ladislao Bendefy. (Vide tab, IX—XIV.)

1 [f. 201 r, sinistr.] *De facto Ungarie Magne, | a fratre*
 2 *Ricardo ordinis fratrum pre- | dicatorum invento tempore*
 3 *domini Gregorii noni. |*
 4,5,6 Inventum fuit | in gestis Unga- | rorum christianorum,
 7,8,9 quod | esset alia Unga- | ria maior, de | qua septem duces |
 10,11 cum populis suis egressi fuerant | Ut habitandi quererent
 12 sibi locum, | eo quod terra ipsorum multitudinem inha- | bi-
 13,14 tantium sustinere non posset. Qui | cum multa regna pertran-
 15 sissent et | destruxissent, tandem venerunt in | terram que
 16,17 nunc Ungaria dicitur, tunc | vero dicebatur pascua Roma-
 18 norum, | quam inhabitandam pre terris ceteris ele- | gerunt,
 19,20 subiectis sibi populis, qui | tunc habitabant ibidem. Ubi tan-
 21 dem | per sanctum Stephanum primum ipsorum | Regem ad
 22,23 fidem catholicam sunt | reversi, prioribus Ungaris a qui- |
 24,25 bus isti descenderant, in infidelita- | te permanentibus sicut
 26 et hodie sunt | pagani. Fratres igitur predicatorum, | hiis in
 27,28 gestis Ungarorum inventis, | compassi Ungaris a quibus se
 29,30 de- | scendisse noverunt, quod adhuc in | errore infidelitatis
 1 manerent, | [f. 201 v, dextr.] miserunt quatuor de fratribus
 2 ad | illos querendum, ubicumque possent eos | iuvante do-
 3,4 mino invenire. Sciebant | enim per scripta antiquorum, quod
 5 ad orientem | essent. Ubi essent, penitus ignora- | bant. Pre-
 6,7 dicti vero fratres, qui missi | fuerant, multis se exponentes |
 8 laboribus, per mare, per terras eos | usque post annum ter-
 9,10 tium quesiverunt, | nec tamen propter multa viarum peri- |
 11 cula poterant invenire. Uno eorum | excepto sacerdote, no-
 12,13 mine Otto, qui | tantum sub mercatoris nomine pro- | cessit,
 14,15 qui in quodam Regno paga- | norum quosdam de lingua illa
 16 in- | venit, per quos certus efficiebatur, | ad quas partes

manerent, sed illo- | rum provinciam non intravit; ymmo in | 17, 18
 Ungariam est reversus pro fratri- | bus pluribus assumendis, | 19, 20
 qui | cum ipso redeunte fidem illis ca- | tholicam predica- | 21
 rent. Sed mul- | tis fractus laboribus post octa- | vum reditus | 22, 23
 sui diem, cum omnem | viam illos querendi exposuisset, | 24, 25
 migravit ad Christum. Fratres vero | predicatorum infidelium | 26
 conversionem de- | siderantes, quatuor fratres ad queren- | 27, 28
 dum gentem predictam iterato miserunt. | Qui accepta frat- | 29, 30
 rum suorum be- | [f. 201 v, sinistr.] nedictione, habitu regu- | 1
 lari in | secularem mutato, barbibus et ca- | pillis ad modum | 2
 paganorum nu- | tritis, per Bulgariam Assani, et | per Roma- | 3, 4
 niam cum ducatu et ex- | pensis domini Bele, nunc Regis | 5, 6
 Un- | garie, usque Constantinopolim pervene- | runt. Ibi | 7
 intrantes in mare, per | XXXIII. dies venerunt in terram, | 8, 9
 que vocatur Sichia, in civitate, que | Matrica nuncupatur; | 10
 quorum dux et | populi se christianos dicunt; habentes | lit- | 11, 12
 teras et sacerdotes grecos. Prin- | ceps centum dicitur ha- | 13
 bere uxores; omnes | viri caput omnino radunt; et barbas | 14, 15
 nutriunt delicate, nobilibus exceptis, | qui in signum nobili- | 16
 tatis, super auri- | culam sinistram, paucos relinquunt | ca- | 17, 18
 pillos; cetera parte capitis tota ra- | sa. Ubi propter socie- | 19
 tatis spem, quam | expectabant, quinquaginta diebus mo- | 20, 21
 ram fecerunt. Deus autem dedit ipsis | gratiam in conspectu | 22
 domine, que super | centum uxores Regis maior erat; | ita | 23, 24
 ut mirabili eos amplexaretur | affectu, et in omnibus eis | 25, 26
 necessariis | providebat. Inde progressi consilio | et adiuto- | 27
 rio predictae domine per deser- | tum, ubi nec homines, nec | 28, 29
 domos | invenerunt, diebus XIII. transiverunt. | [f. 202 r, | 30
 dextr.] Ibique venerunt in terram, que Ala- | nia dicitur, | 1
 ubi christiani et pagani | mixtim manent. Quot sunt ville, | 2, 3
 tot sunt duces, quorum nullus ad | alium habet subiectionis | 4, 5
 respectum. Ibi | continue est guerra ducis contra | ducem, | 6
 ville contra villam. Tempore | arandi omnes unius ville ho- | 7, 8
 mines | armati simul ad campum vadunt, | simul et omnes | 9
 metunt et conti- | guo terre spacio hec exercent, et quid- | 10, 11
 quid extra villam sive in lignis | acquirendis sive in aliis | 12, 13
 operis ha- | bent, vadunt omnes pariter et arma- | ti(;) nec | 14
 possunt ullo modo pauci per | totam septimanam de villis | 15, 16
 suis qua- | cumque de causa egredi absque periculo | perso- | 17
 narum, excepta sola die domenica, | a mane usque ad vespe- | 18, 19
 ram, que in | tanta devocione apud eos habe- | tur, quod | 20
 tunc quilibet, quantumcumque ma- | li fecerit, vel quocum- | 21, 22
 que habeat ad- | versarios, securus potest sive nu- | dus, sive | 23
 armatus, etiam inter il- | los quorum parentes occidit, vel | 24, 25
 qui- | bus alia mala intulit ambula- | re. Illi qui christiano | 26
 ibi censentur nomine | hoc observant, quod de vase illo nec | 27, 28
 bibunt nec comedunt, in quo murem | mori continget, vel de | 29, 30
 quo canis | [f. 202 r, sinistr.] comedit, nisi prius fuit a suo | 1
 presbitero benedictum; et qui aliter facit, | a christianitate | 2
 efficitur alienus. Et si | quis eorum quocumque casu homi- | 3, 4

5 nem | occidit, pro eo nec penitentiam¹ nec bene- | dictionem
6, 7 accipit; ymmo apud eos ho- | micidium pro nichilo reputa-
8 tur. Cru- | cem in tanta habent reverentia, quod | pauperes
9, 10 sive indigene sive ad- | vene, qui multitudinem secum ha-
11 bere | non possunt, si crucem qualemcumque super | hastam
12, 13 cum vexillo posuerint, et | elevatam portaverint, tam inter |
14 christianos, quam inter paganos, omni tem- | pore secure
15, 16 incedunt. De loco illo | fratres societatem habere non pote- |
17 rant procedendi, propter timorem tarta- | rorum qui dice-
18, 19 bantur esse vicini, propter | quod duobus ex ipsis reverten-
20 tibus, | reliquis duobus perseverantibus in | eadem terra, in
21, 22 penuria maxima | sex mensibus sunt morati, infra | quos nec
23, 24 panem nec potum preter | aquam habebant. Set unus frater |
25 sacerdos coclearia et quedam alia | preparavit, pro quibus
26, 27 aliquando parum | de milio receperunt,² de quo | non nisi
28, 29 tenuiter nimis pote- | rant sustentari. Unde decreverunt |
30 duos ex se vendere, quorum pretio alii | [f. 202 v, dextr.]
1, 2 ceptum iter³ perficerent; sed non | invenerunt emptores, quia
3 arare | et molere nesciverunt. Unde necessi- | tate coacti,
4, 5 duo ex eis de illis | partibus versus Ungariam redierunt, |
6, 7 alii vero remanserunt ibidem nolen- | tes desistere ab itinere
8 inchoato. Tan- | dem ipsi habita quorundam pagano- | rum
9, 10 societatem, iter arripientes per | deserti solitudinem XXXVII.
11 diebus | continuo iverunt, infra quos XXII. | panibus subci-
12, 13 nericiis usi sunt | adeo parvis, quod in quinque diebus | po-
14, 15 tuissent, et non ad satietatem | totaliter comedisse. Unde
16 frater, | qui sanus quidem sed sine viribus | fuit cum maximo
17, 18 labore et dolo- | re, libenter tamen de deserto eduxit. | In-
19, 20 firmus autem frater plus sano, quam | sibi compaciens illi
21 frequenter dice- | bat, quod ipsum in deserto relinqueret |
22, 23 tamquam mortuum, et truncum in- | utilem; ne propter occu-
24 pationem ipsius | negligeret opus dei; qui nequa- | quam
25, 26 consensit, sed usque ad mortem | ipsius secum in itinere
27 laboravit. | Pagani comites vie ipsorum, cre- | dentes ipsos
28, 29 habere pecuniam, | fere eos occiderant perquirendo. | Trans-
30 ito autem deserto sine omni | [f. 202 v, sinistr.] via et semita,
1, 2 XXXVII.º die vene- | runt in terram Sarracenorum, que |
3, 4 vocatur Ueda in civitate Bun- | dam; ubi nullo modo apud
5 ali- | quem poterant hospicium obtinere, | sed in campo ma-
6, 7 nere oportuit | in pluvia et frigore. Diebus⁴ vero | frater qui
8, 9 sanus fuit, sibi et | infirmo fratri elemosinam per civi- | tatem
10, 11 querebat, et tam in potu, quam | in aliis potuit invenire,
12 precipue | a principe civitatis qui eum christia- | num esse
13, 14 intelligens, libenter ei elemo- | sinas porrigebat, quia tam
15 Prin- | cipes⁵ quam populus illius regionis publice | dicunt,

¹ In ms.: pniam.

² Hic scriptum et tersum est: pro quo, ...

³ Hic scriptum et tersum est: s

⁴ Recte: Dictus ...

⁵ Sic!

quod cito fieri debeant christiani, | et ecclesie Romane sub- 16, 17
 esse. Inde | ad aliam civitatem processerunt, ubi | predictus 18
 frater infirmus, Gerardus | nomine sacerdos in domo Sarra- 19, 20
 ce- | ni, qui eos propter Deum recepit in | domo⁶ obdormivit, 21
 et est sepultus | ibidem. Postmodum frater Iu- | lianus, qui 22, 23
 solus remanserat, | nesciens qualiter posset habere | reces- 24, 25
 sum,⁷ factus est serviens unius | Sarraceni Sacerdotis et 26, 27
 uxoris | eius, qui in magnam Bulgariam | profecturus, quo 28
 et pariter pervenerunt. | Est vero magna Bulgaria | [f. 203 r, 29, 30
 dextr.] Regnum magnum et potens opulen- | tas habens civi- 1
 tates, sed omnes sunt | pagani. In regno illo publicus | est 2, 3
 sermo, quod cito fieri debeant christi- | ani et Romane eccle- 4, 5
 sie subiugari; | sed diem asserunt se nescire, sic | enim a 6
 suis sapientibus audierunt. | In una magna eiusdem provin- 7, 8
 cie | civitate, de qua dicuntur egre- | di quinquaginta milia 9, 10
 pugnatorum, | frater unam mulierem Ungaricam | invenit, 11
 que de terra quam haberet,⁸ | ad partes illas tradita fuit 12, 13
 viro. | Illa docuit fratrem vias per quas | esset iturus asse- 14
 rens, quod ad duas | dietas ipsos posset Ungaros, quos | 15, 16
 querebat, procul dubio invenire, | quod et factum est. Invenit 17, 18
 enim | eos iuxta flumen magnum | Ethil. Qui eo viso, et 19, 20
 quod esset | Ungarus intellecto, in adventu ipsius | non mo- 21
 dicum sunt gavis; circumducen- | tes eum per domos et 22, 23
 villas, et de | Rege et Regno christianorum fratrum | ipso- 24
 rum fideliter perquirentes. Et que- | cumque volebat tam 25, 26
 de fide, quam de | aliis eis proponere, diligentissime au- | die- 27
 bant, quia omnino habent Ungaricum | ydioma; et intelligebant 28, 29
 eum et ipse | eos. Pagani sunt, nullam dei habentes | [f. 30
 203 r, sinistr.] noticiam, sed nec ydola venerantur; | sed 1
 sicut bestie vivunt; terras non | colunt; carnes equinas, lupi- 2, 3
 nas | et huiusmodi comedunt; lac equinum | et sanguinem 4
 bibunt. In equis | et armis habundant, et strenu- | issimi sunt 5, 6
 in bellis. Sciunt | enim per revelationes antiquorum, quod | 7, 8
 isti Ungari ab ipsis descende- | rant, sed ubi essent ignora- 9, 10
 bant. | Gens Tartarorum vicina est eis. | Sed iidem Tartari, 11, 12
 committentes | cum eis non poterant in bello eos | devincere, 13
 ymmo in primo prelio de- | victi sunt per eos. Unde ipsos 14, 15
 sibi | amicos et socios elegerunt; | ita quod simul iuncti XV. 16, 17
 Regna | vastaverunt omnino. In hac | Ungarorum terra, dic- 18, 19
 tus frater inve- | nit Tartaros, et nuncium ducis | Tartaro- 20
 rum, qui sciebat Ungari- | cum, Ruthenicum, Cumanicum, | 21, 22
 Theoticum, Sarracenicum, et | Tartaricum, qui dixit quod 23, 24
 exercitus | Tartarorum, qui tunc ibidem ad quin- | que dietas 25
 vicinus erat, contra Alaman- | niam vellet ire. Sed alium⁹ 26, 27
 quem | ad destructionem persarum miserat¹⁰ | expectabant. 28

⁶ Recte: in domino...

⁷ Recte: processum...

⁸ Recte: querebat...

⁹ Recte: alium exercitum...

¹⁰ Recte: miserant...

29, 30 Dixit etiam idem, quod | ultra terram Tartarorum esset
 1 gens | [f. 203 v, dextr.] multa nimis, omnibus hominibus |
 2, 3 altior et maior, cum capitibus ade- | o magnis, quod nullo
 4 modo viden- | tur corporibus suis convenire. Et | quod eadem
 5, 6 gens de terra sua exire | proponit, pugnaturi cum omnibus
 7, 8 illis | qui eis resistere voluerint; et vasta- | turi omnia Regna
 9 quecumque¹¹ | poterunt subiugare. Frater hiis | omnibus intel-
 10, 11 lectis, licet ab Ungaris | invitaretur ut maneret, non¹² decre-
 12, 13 vit | duplici ratione. Una, quia si Reg- | na paganorum et
 14 terra Ruthenorum | que sunt media inter Ungaros | chrispi-
 15 nos¹³ et illos, audirent quod illi | ad fidem catholicam invi-
 16, 17 tarentur, | dolerent, et vias omnes de cetero | observarent,
 18, 19 timentes quod si illos | istis contingeret chrispianitate con- |
 20, 21 iungi, omnia Regna intermedia | subiugarent. Alia ratione,
 22 quoniam | cogitabat quod si eum in brevi mo- | ri aut infir-
 23, 24 mari contingeret, fru- | stratus esset labor suus, eo quod
 25, 26 nec | ipse profecisset in illis, nec fratres | Ungarie ubi esset
 27 gens eadem sci- | re possit.¹⁴ Cum igitur vellet rever- | ti,
 28, 29 docuerunt eum iidem Ungari vi- | am aliam per quam posset
 30 citius | pervenire. Incepit autem frater redi- | [f. 203 v, si-
 1 nistr.] re tribus diebus ante festum nativi- | tatis beati Iohan-
 2, 3 nis baptiste, et pau- | cis diebus in via quiescens, tam per
 4 aquas, | quam per terras secundo die post nativitatem | Do-
 5, 6 mini Ungarie portas intravit, et | tamen per Ruthiam et
 7 Poloniam eques | venit. In redeundo de predicta Unga- | ria,
 8, 9 transivit in fluvio Regnum | Morduanorum XV. diebus qui
 10, 11 sunt | pagani, et adeo homines crudeles | quod pro nichilo
 12 reputatur homo ille | qui multos homines non occidit; | et
 13, 14 cum aliquis in via procedit, omnium | hominum capita quos
 15 occidit coram | ipso portantur; et quanto plura coram uno |
 16, 17 quoque portantur capita tanto melior | reputatur. De capiti-
 18 bus vero hominum | ciphos¹⁵ faciunt, et libentius inde | bibunt.
 19, 20 Uxorem ducere non permittitur | qui hominem non occidit.
 21 Isti a prophe- | tis suis accipientes, quod esse debeant |
 22, 23 christiani, miserunt ad Ducem magne | Landemerie¹⁶ que est
 24 terra Ruthenorum | illis vicina, quod eis mitteret sacer- |
 25, 26 dotem qui ipsis baptismum confer- | ret. Qui respondit, non
 27 meum est hoc | facere, sed pape Romani. Prope | enim est
 28, 29 tempus, quod omnes fidem ecclesie | Romane debemus susci-
 30 pere et eius obe- | diencie subiugari. |

¹¹ Hic scriptum et tersum est: potan.

¹² Recte: donec...

¹³ Sic!

¹⁴ Recte: possint.

¹⁵ In MS. correctio posterioris temporis (*s*) videtur, sic: *sciphos*.

¹⁶ Correctio posterioris temporis pro L: S; sic textus correctus:

Sandemerie...

IV.

Epistola fr. Iuliani de bello Mongolorum.

Editio Hormayriana — in op. „Die goldene Chronik von Hohenschwangau, München, 1842. Bd. II. S. 66—69.” — Inventum a Ioh. Fred. Böhmer. MS. autographum ignotum.

Venerabili in christo patri, dei gracia episcopo perutino apostolice sedis legato, frater Iulianus fratrum ordinis Predicatorum in Ungaria servus, reverentiam tam debitam quam devotam. Cum secundum mihi iniunctam obedienciam ire deberem ad magnam Ungariam cum fratribus mihi adjunctis, iniunctum nobis iter perficere cupientes, cum ad ultimos fines Bruscie¹ devenissemus rei subscripte veritatem didicimus. Oy res miseranda et omnibus stupenda! Ungari pagani et Bulgari et regna plurima a Tartaris sunt destructa. Quod autem sint Tartari cusjusve² secte, sicut petistis discrete, vobis tenore presentium enarrabo. Relatum est enim a pluribus, quod Tartari, qui prius inhabitabant terram quam Cumani nunc inhabitabant, dicuntur in veritate filii ysmahel, inde ysmahelite, volunt nunc Tartari appellari. Terra autem de qua prius sunt egressi Gothia³ vocatur, quam Ruben Gothiani vocavit. Primum autem bellum Tartarorum taliter est inchoatum. Dux erat in terra Gotia, Gurgutha nomine, qui sororem habebat virginem, parentibus defunctis sue familie presidentem et honore virili se gerentem, ut dicitur. Expugnavit enim ducem quandam sibi vicinum et eundem bonis suis spoliavit. Elapsis autem quibusdam temporibus cum iterum eundem ducem predictum Tartarorum natio expugnare sicut consueverat niteretur, ille sibi precavens commisso bello cum predicata puella convaluit in pugnando, et eam quam prius habuit adversariam, captivavit conversoque in fugam suo exercitu ipsam in captivitate positam violavit, et in signum majoris vindicte defloratam turpiter decollavit. Quo audito frater puelle memorate Gurgutha supra dictus dux nuncio ad virum prefatum legato tale fertur mandatum transmisisse: „Intellexi quod sororem meam defloratam decollasti. Noveris te opus mihi contrarium exegisse. Si soror mea forsitan fuit tibi in quieta, dampnificans te mobilibus, ad me accedere poteris ab ea equum iudicem petiturus, vel si manibus propriis volebas te vindicare debellatam captam defloratam poteris in uxorem acceperis. Si autem occidendi propositum habuisti nullatenus debueras deflorare. Immo vero in duobus dampnificans, et virginali pudicitie turpitudinem intulisti et capitali morte eam miserabiliter condempnasti. Propter quod in vindictam necis puelle prefate scias me tecum totis viribus congressurum.” Hoc audiens dux necis perpetrator et videns se non posse resistere fugit cum suis ad Soldanum de Hornach⁴ terra primo derelicta. His itaque peractis

¹ Recte: Russiae...

² Recte: cunjusve...

³ Scil. Kathaj.

⁴ Hornach (var. Ornach), P. da Carpino: Ornas (Ornac, Orna); Bene-

erat dux quidam in terra Cumanorum nomine Witoph, cujus divitiae tam preclare predicabantur, quod etiam pecora sua in aureis canalibus in campis pascebantur. Quem dux alius de flumine Buchs⁵ nomine Urech propter divitias expugnavit et devicit. Qui devictus cum duobus filiis suis et paucis quibusdam, qui de belli periculo evaserunt, ad dictum soldanum de Hornach transfugit. Soldanus vero injurie, quam sibi forte quondam intulerat reminiscens quia vicinus fuerat, receptum in porta suspendit et populum suum dominio suo subiugavit. Duo filii Witoph fugam protinus arripuerunt. Et quia refugium alias non habuerunt ad prefatum Urech, qui patrem ipsorum et ipsos jam antea spoliaverat, sunt reversi. Qui ferali concitatus rabie cum equis majorem rapiens interfecit. Minor autem fugiens ivit ad Gurgutham regem Tartarorum, rogans eum obnixius, ut de his, qui patrem ejus et fratrem interfecerunt, vindictam exerceret, dicens, quod isti duci videlicet Gurguthe honor remaneret si sibi pro nece patris et spolio fratris retributio fieret et vindicta. Quod et factum est ac habita victoria rogavit iterum Gurgutham ducem juvenis prenomatus ut de soldane de Hornach vindictam acciperet pro miserabili patris nece, dicens quod et populus relictus a patre, qui ibi quasi captivus tenebatur, esset sibi presidio sui exercitus in progressu. Ille de victoria jam duplici debachatus sedulo concessit quod juvenis supplicavit. Et egressus contra soldanum victoriam habuit sibi glorificatam et honestam. Igitur quasi undique victoria fretus laudabili, Gurgutha supradictus dux Tartarorum cum toto impetu belli progressum fecit contra Persas propter quasdam guerras, quas primitus habuerat ad invicem. Ubi victoriam obtinuit perhonestam et regnum Persarum sibi penitus subiugavit. Ex his audacior effectus et fortiozem se reputans omnibus, progressum cepit facere contra regna totum mundum sibi subiugare proponens. Unde ad terram Cumanorum accedens, ipsos Cumanos superavit terram sibi subiugans eorum. Inde reversi ad magnam Ungariam de qua nostri Ungari originem habuerunt, et expugnaverunt eos quattuordecim annis et in quintodecimo anno obtinuerunt eos, sicut ipsi pagani Ungari viva voce retulerunt. Illis obtentis reversi versus occidentem spacio unius anni vel parum amplius quinque regna paganorum maxima obtinuerunt Faschiam,⁶ Merowiam, regnum expugnarunt Bulgarum, quod quadraginta castra munitissima continebat tam populosa, quod de uno poterant exire quinquaginta milia armatorum. Ceterum et Wedint⁷ regnum expugnabant, cujus duo principes erant, et unus principum cum toto populo et familia Tartarorum⁸ dominio se subiecit, alter vero loca munitissima ad tuendum se petit cum paucis populis, si valeret.

---

dictus Pol.: Ornarum civitas; Albericus Mon.: Ornacia, Oruntia; in Annalibus Russicis: Arnače, Ornače id est civitas Tana, seu Tanais iuxta fl. Don.

⁵ Recte: Bug.

⁶ *Faschiam*, recte: *Basciriam*, aut *Bascardiam* et non id est civ. seu prov. Saksyn, sicut in op. cit. Gombocz scripsit.

⁷ Recte: Wedin.

⁸ Recte: Tartarorum.

Nunc autem cum in finibus Ruscie⁹ maneremus prope rei sensimus veritatem, quod totus exercitus ad partes veniens Occidentis in quatuor partibus esset divisus. Una pars a fluvio Ethil in finibus Ruscie¹⁰ a plaga orientali ad Sudal¹¹ applicuit. Altera uero pars versus meridiem jam fines Risennie qui est alius ducatus Ruthenorum regnum expugnabat. Tercia autem pars contra fluvium Denh¹² prope castrum Orgenusin¹³ qui est alius ducatus Ruthenorum, resistebant. Hoc tamen expectantes sicut ipsi Rutheni, Hungari, Bulgari, qui ante fugerant nobis viva voce ferebant, quod terra fluviis et paludibus in proxima hieme congelatis totam Rusciam toti multitudini sic facile est depredari sicut totam terram Ruthenorum.

Sic tamen hec omnia intelligatis, quod dux ille primus Gurgutha nomine qui hoc bellum inchoavit, est defunctus. Nunc autem filius ejus Chayn¹⁴ regnat pro eodem et residet in civitate magna Hornah, cujus regnum obtinuit pater ejus prima fronte. Residet autem tali modo: palatium habet ita magnum, quod mille equites intrant per unum hostium et eidem inclinantes equites exeunt nichilominus insidentes. Dux autem ille prefatus paravit sibi lectum pergrandem et altum columpnis aureis, lectum inquam aureum et precise coopertum, in quo sedet gloriosus et glorificatus, preciosis circumdatus indumentis. Hostia autem ipsius palatii per totum aurea sunt, per que transeunt sui equites incolomes et inunes. Alii vero nuncii si pedites transeunt per ostia vel equites et si pedibus limen hostii tangunt ibidem gladio feriuntur.^{14a} Sed cum summa reverentia oportet quemlibet alienum pertransire. In tali vero pompa residens misit exercitus per diversas terras videlicet ultra mare et quanta ibi fecerit, forte vos audivistis. Alium autem exercitum copiosum misit juxta mare super omnes Cumanos, qui ad partes Hungariorum transfugerunt. Tercius autem exercitus obsidet Rusciam sicut dixi.

Verum ut de bello vobis significarem, dicitur, quod¹⁵ longius jaciunt, quam alie consueverint nationes. In prima congressione belli, ut dicitur, non sagittant, sed quasi pluere sagittas videntur. Gladiis et lanceis minus apti dicuntur ad bellum. Taliter autem cuneum suum ordinant, quod decem hominibus unus Tartar preest, iterum centum hominibus unus centurio. Hoc ideo tali astutia factum est ne exploratores supervenientes possint inter eos aliquatenus latere. Et si forte contingeret numerum eorundem diminui per bellum, posset restitui sine mora, et populus collectus ex diversis infidelitatem aliquam non possit facere. Quemlibet denarium ex linguis diversis collegerunt. Omnium regnorum que obtinent reges et duces ac magnates, de quibus est spes quod ali-

⁹—¹⁰ Recte: Russie.

¹¹ Recte: Susdal.

¹² Recte: Don.

¹³ Scil. Woronež. (Vide Gombocz, op. cit.)

¹⁴ Recte: Chan = Khan, kán = dux, nomine Ogotai.

^{14a} Recte: ... feriuntur.

¹⁵ Recte: quod sagittas longius...

quando possint facere aliquam resistantiam, interficiunt sine mora. Milites autem fortes et rusticos ad prelium ante se mittunt armatos ad preliandum sive¹⁶ sponte. Alios vero rusticos ad preliandum minus aptos relinquunt ad colendam terram, et omnium tam ad prelium compulsorum quam occisorum uxores, filias et cognatas dividunt ad singulos viros terre cultui relictos, cuilibet decem, vel plures assignantes et imponunt eisdem, ut de cetero Tartari nuncupentur. Milites vero, qui ad prelium compelluntur, etsi¹⁷ bene pugnant et vincunt, parva gratia eis. Si vero in prelio moriuntur nulla cura eis. Si autem in prelio retrocedunt sine misericordia a Tartaris occiduntur. Ideoque preliantes appetunt potius mori in prelio quam gladiis feriri Tartarorum. Pugnant ergo fortius, ut in posterum non vivant, sed ut citius moriantur. Castra munita non expugnant, sed prius devastant terram et populum depredantur et ejusdem terre populum congregatum compellunt ad pugnam ad expugnandum ipsum castrum. De multitudine autem ipsius exercitus vobis aliquid non scribo nisi quod omnium regnorum, que obtinent, milites ad pugnam aptos compellunt ante se preliari. Fertur a pluribus re certa et dux de Sudal mandavit per me regi Hungariorum¹⁸ viva voce quod nocte dieque consilium habent Tartari, qualiter vincant et obtineant regnum Hungariorum christianorum. Propositum enim habent, ut veniant et expugnent Romam et ultra Romam. Misit ergo legatos ad regem Hungariorum, qui venientes per terram ducis de Sudal et literas regi Hungariorum missas dux ille recepit ab eis et legatos ipsos cum sociis mihi deputatis etiam vidi. Predictas literas a Noe duce de Sudal mihi datas ad regem Hungariorum deportavi. Litere autem scripte sunt literis paganis et lingua tartarica. Unde rex qui eas possint legere multos invenit, sed intelligentes non invenit. Nos autem cum transiremus per Cumaniam, paganum quendam invenimus, qui nobis eas est interpretatus. Hec sunt autem que litere continent: „Ego Chayn nuncius regis celesti cui dedit potentiam super terram subicientes mihi se exaltare et deprimere¹⁹ adversantes. Miror de te Hungarorum regule, quod, cum ad te miserim tricesima vice legatos, quare ad me nullum remittis ex eisdem, sed nec nuntios tuos nec literas mihi mittis. Scio quod rex es dives et potens et multos habes sub te milites solusque gubernas²⁰ magnum regnum. Ideoque te mihi difficulter subicis sponte tua. Melius tamen tibi esset et salubrius, si te subiceres mihi sponte. Intellexi insuper, quod Cumanos servos nostros sub tua protectione suscepisti, unde mando tibi, quod eos de cetero apud te non teneas et me adversarium non habeas propter ipsos. Facilius enim est Cumanis evadere quam tibi, quia illi sine domibus cum tentoriis ambulantes possunt forsitan evadere. Tu autem in domibus habitans habes castra et civitates, quomodo effugies manus meas?”

¹⁶ Recte: sine . . .

¹⁷ Recte: et si . . .

¹⁸ Recte: Hungarorum . . .

¹⁹ In orig.: dreprimere . . .

²⁰ In orig.: gubernus . . .

Notum sit omnibus christi fidelibus, quod hoc scriptum Rex Hungarie delegavit patriarche aquilegiensi et patriarcha transmisit episcopo brixinensi et comiti tyrolensi, ut de ipsi universis christi fidelibus transmittant admonendo eos, ut deum pro ecclesia exorare studeant. Preterea scire desideramus omnes, ad quos presens scriptum pervenerit, quod lator presentium justus et veredicus sit.²¹

V.

Epistola fr. Iuliani de bello Mongolorum.

Exempl. Cod. „Pal. Lat. 443.“ fol. 105^r et 105^v. Inventum a *Beda Dudik*.
(Vide tab. XV—XVI.)

[f. 105 r] Viro venerabili in Christo Patri Dei Gratia 1
Perusino Episcopo, Apostolice Sedis Legato, frater Iulia- 2
nus | Fratrum Ordinis Predicatorum in Ungaria, Servus 2
Vestre Sanctitatis, Reverentiam tam de- | bitam, quam de- 3
votam. Cum secundum iniunctam mihi Obedientiam ire de- 3
berem ad mag- | nam Ungariam cum fratribus mihi adiunc- 4
tis, iniunctum nobis iter arripere cupientes, | cum ad ultimos 5
fines Brussie devenissemus, rei dedimus veritatem, quod 5
omnes | thartari,¹ qui etiam Ungari pagani vocantur, et Bul- 6
gari, et Regna quam plurima | a Thartaris penitus sunt de- 7
vastata. Quid autem sint Thartari, cuiusve secte sint, | prout 8
melius potuimus directe Vobis tenore presentium enarrabi- 8
mus. Relatum est | mihi a quibusdam, quod Thartari inhabi- 9
tabant terram prius, quam nunc Cumani inha- | bitant, et 9
dicuntur in veritate filii ysmahelis, unde et Ysmahelite vo- 10
lunt nunc | thartari nuncupari. Terra autem, de qua prius 11
sunt egressi, Gotta vocatur, quam | Ruben Gottam vocavit. 12
Primum autem bellum Thartarorum sic est inchoatum: | Do- 13
minus erat in terra Gotta, Gurgatam nomine, qui sororem 13
habebat virginem, paren- | tibus defunctis sue familie presi- 14
dentem, et more virili, ut dicitur, se gerentem. | Expugnabat 14
quendam ducem vicinum, et eundem suis spoliabat. Elapsis | 15
autem quibusdam diebus, cum Ducem iterum predictum 16
Thartarorum natione, sicut consueverat, | expugnare nitere- 17
tur; ille sibi precavens, comisso bello cum puella supradicta | 17
prevaluit in pugna, et eam, quam prius habuit adversariam, 18
captivavit, conversoque | in fugam suo exercitu, ipsam in 19
captivitate positam violavit, et in signum | maioris vindicte, 20
defloratam iam turpiter decollavit. Quo audito frater | Puella 21
memorate Gargatam supradictus Dux, nuntio ad prefatum 21
virum | delegato, tale fertur mandatum transmississe: „Intel- 22
lexi, quod sororem meam | captam et defloratam decollasti; 23
noveris, quod opus mihi contrarium exegisti: Si | soror mea

²¹ Vide p. 5—6. — ¹ Verisimiliter recte: bascardi, qui etiam...

24 tibi forsitan fuit inquieta, dampnificans te in rebus mobili-
 25 bus, | poteras ad me accedere, equum de ea iudicium peti-
 26 turus; vel, si volens te | propriis manibus vindicare, debella-
 tam captivasti et deflorasti, ducere eam po- | teras in
 27 uxorem. Si autem eam occidendi propositum² habuisti, nulla-
 28 tenus de- | bueras eam deflorare. Nunc vero in duobus dam-
 nificans, et virginali | [f. 105 v] pudicicie turpitudinem in-
 tulisti, et capitali eam mortem miserabiliter condempnasti.
 1 Propter quod in vindictam necis puelle nominate scias, me
 tecum totis viribus congressum." Hoc audiens Dux necis
 perpetrator, et videns, | se non posse resistere, fugit cum
 suis ad Soldanum de Ornach, terra propria derelicta. Hiis
 2 itaque gestis erat dux quidam in terra Cumanorum, nomine
 Vithut, cuius divitie tam preclare predicantur, quod etiam
 pecora in campis in aureis | canalibus adaquantur. Quem dux
 alius Cumanorum de flumine Buc, nomine Gureg, expugna-
 3 vit propter divitias, et devicit. Qui devictus cum duobus fi-
 liis et quibusdam paucis, qui de belli periculo evaserant, ad
 iam dictum soldanum | de Ornach transfugerunt. Soldanus
 vero memor iniurie, quam sibi quondam forte intulerat, quia
 4 vicinus extiterat, receptum in porta ipsum suspendit, et po-
 pulum suo dominio subiugavit. Duo vero filii eius ad Euthet
 fugam protinus | arripuerunt; et quia refugium alias non
 habebant, ad prefatum Euthet, qui patrem eorum et eosdem
 5 ante spoliaverat, sunt reversi. Qui ferali attritus rabie cum
 equis cupiens maiorem interficere; minor autem cupiens fu-
 gere, venit ad Gur- | gatam Ducem Thartarorum iam ante
 nominatum, rogans eum obnixius, ut de Euthet, qui patrem
 6 spoliavit, et fratrem interficit, vindictam exerceret, dicens,
 quod ista duo, videlicet quod Gurgatam honor remaneret, et
 sibi pro nece fratris, | et patris spolio, retributio fieret et
 7 vindicta. Quod ita factum est. Hac habita victoria rogavit
 alterum ducem Gurgatam iuvenis prefatus, ut de soldano de
 Ornach vindictam acciperet pro miserabili | nece patris; di-
 cens, quod etiam populus relictus a patre, qui ibi quasi cap-
 8 tivus tenebatur, esset in presidio sui exercitus in progressu.
 Ille iam de victoria duplici corde et animo debachatus, se-
 dulo concessit, quod iuvenis pos- | tulavit, et egressus contra
 9 soldanum, victoriam habuit sibi glorificam et honestam. Igi-
 tur quasi undique victoria fretus laudabili Gurgatam, supra-
 dictus dux thartarorum; cum toto impetu belli progressum
 fecit | contra Persas, pro quibusdam Guerris, quas primitus
 10 habebant ad invicem; ubi victoriam habuit perhonestam, et
 Regnum Persie sibi totaliter subiugavit. Ex hiis audacior
 effectus, et fortiozem se reputans | omnibus super terram,
 11 cepit facere contra regna, totum mundum sibi subiugare
 proponens. Unde primum ad terram Cumanorum accedens,
 ipsos Cumanos superavit, terram sibi subiugans eorumdem.

² Recte: propositam . . .

Inde reversi | ad magnam Ungariam, a quibus nostri Ungari
 originem habuerunt, expugnaverunt eos XIII. annis, et in 12
 XV° optinuerunt eos, sicut nobis ipsi pagani Ungari retule-
 runt viva voce. Illis optentis | reversi versus occidentem spa-
 tium unius anni vel parum amplius, V. regna maxima pagano- 13
 rum obtinuerunt, Sasciam, Fulgariam;^{3a} etiam LX.^{ta} castra
 munitissima capiebant tam populosa, quod de uno | eorum
 poterant exire L.^{ta} milia militum armatorum. Ceterum quo-
 que et Wedin, et Merowiam, Poydowiam, Mordanorum reg- 14
 num expugnabant. Cuius duo principes fuerunt. Et unus
 princeps cum toto populo | et familia thartarorum dominio
 se subiecerat. Alter vero munitissima loca ad tuendum se 15
 petiit cum paucis populis, si valeret. Nunc autem cum nos
 in finibus Ruscie maneremus, prope rei scimus veri- | tatem,
 quod totus exercitus thartarorum veniens ad partes occiden- 16
 tis, in IIII^{or} partes est divisus. Una pars ad fluvium ethil in
 finibus Ruscie a plaga orientali ad sudal applicuit. Altera |
 vero pars versus meridiem iam fines Recennie, quod est 17
 alius ducatus Rutenorum, quam nunquam expugnabat. Ter-
 tia autem pars contra fluvium Den³ prope castrum Ovche-
 ruch, qui est alius Ducatus Ruthenorum, residebat. Hi tamen |
 expectantes, quod sicut et ipsi Rutheni, Ungari, et Bulgari,
 qui ante eos fugerant, viva voce nobis referebant: quod terra 18
 fluviis et paludibus in proxima hieme congelatis totam Ru-
 ziam toti multi- | tudini sic facile est eis depredari,⁴ totam
 terram Ruthenorum. Sic tamen intelligatis hec omnia, quod 19
 ille Gurgatam Dux, primitus qui bellum inchoavit, est de-
 functus. Nunc autem filius eius chaym regnat pro eodem, |
 et residet in civitate magna Ornach, cuius regnum obtinuit
 pater eius prima fronte. Residet autem tali modo: Palatium 20
 habet tam magnum, quod mille equites intrant per unum
 hostium et eidem⁵ inclinantes | equites exeunt nichilominus
 insidentes. Dux autem prefatus paravit sibi lectum grandem 21
 et altum, columpnis aureis inixum. Lectum inquam aureum
 et preciosissime coopertum, in quo sedet quasi gloriosus, |
 et circumdatus gloriosissimus indumentis. Hostia autem ip-
 sius palatii per totum aurea sunt, per que equites sui trans- 22
 eunt inclinantes et incolomes et immunes. Alieni sui nuntii,
 si equites transeunt per | hostia, vel pedites, si pedibus limen
 hostii tangunt, ibidem gladio feriuntur. Sed cum summa re-
 verentia oportet alienum quemlibet transire. In tali ergo 23
 pompa residens misit exercitus suos per diversas terras,
 videlicet | ultra mare, sicut credimus, et quanta ibi fecerit
 etiam vos audivistis. Alium autem exercitum copiosum mi- 24
 sit iuxta mare super omnes Cumanos, qui ad partes ungarie
 transfugerunt. Tertius autem exercitus obsidet totam | Rus-

³ Recte: Don...

^{3a} Recte: Bulgariam...

⁴ Recte: depredari, *sicut* totam...

⁵ Recte: iidem...

25 ciam sicut dixi; verum ut de bello vobis significem, dicitur,
 quod longius iaciunt sagittis, quam cetera consueverint na-
 tiones; et in prima congressione belli, sicut dicitur, non sa-
 gittare, sed quasi pluere sagitte videntur. | Gladiis et lanceis
 26 dicuntur minus apti ad bellum. Taliter enim suum cuneum
 ordinant: quod X. hominibus unus thartar preest. Item C
 hominibus unus centurio preest; hoc in tali astutia faciunt,
 ne exploratores | supervenientes possint aliquatenus latere
 27 inter eos. Et si forte contingeret eorum aliquem diminui
 propter bellum, possit restitui sine mora; et populus collec-
 tus ex diversis infidelitatem aliquam facere non possit, |
 quem ex diversis linquis et nationibus collegerunt. Omnium
 28 regnorum, que obtinent duces et magnates, de quibus est
 spes, quod aliquando possint facere resistentiam, interficiunt
 sine mora. Milites autem et rusticos | fortes ad prelium ante
 se mittunt armatos, ad preliandum sine sponte. Alios autem
 29 rusticos ad preliandum minus aptos relinquunt ad excolen-
 dam terram, et omnium⁶ occisorum, quam ad prelium misso-
 rum, uxores et filias et | cognatas dividunt ad singulos viros
 30 cultui terre relictos, cuilibet XII. vel plures assignantes, et
 imponunt eisdem, ut thartari de cetero nuncupentur. Milites
 vero, qui ad preliandum compelluntur; si bene pugnant | et
 vincunt, parva⁷ gratia. Si vero in prelio moriuntur, nulla cura.
 31 Si vero in prelio retrocedunt, sine mora a thartaris occidun-
 tur. Ideoque preliantes appetunt occidi potius in prelio,
 quam gladiis thartarorum fe- | riri. Pugnant ergo fortius ut
 non vivant in posterum, sed ut citius moriantur. Castra mu-
 32 nita non expugnant, sed prius terram devastant, et populum
 depredantur, et eisdem terre populum simul congregant et
 compellunt ad pugnam, | ad expugnandum ipsum suum
 castrum. De multitudine omnium exercitus sui non rescribo
 33 aliquid, nisi etiam quod omnium regnorum, que obtinuit, mi-
 lites ad pugnam aptos ante se compellit preliari. Fertur a
 pluribus re certa, | et dux de Sudal mandavit per me regi
 34 ungarie viva voce, quod die noctuque consilium habent thar-
 tari, qualiter veniant et obtineant regnum ungarie christia-
 num. Propositum enim habere dicuntur, quod veniant | et
 expugnent Romam et ultra Romam. Unde legatos misit regi
 35 ungarie, qui venientes per terram Sudal captivati sunt a
 duce Sudal, et litteras regi missas dux ille recepit ab eis;
 et legatos ipsos cum | sociis mihi deputatis etiam vidi; pre-
 36 dictas litteras a duce sudal mihi datas ad regem Ungarie
 deportavi. Littere autem scripte sunt litteris paganis, sed
 lingua thartarica. Unde rex eas, qui possint legere, multos |
 invenit, sed intelligentes nullos invenit. Nos autem cum trans-
 37 iremus per Carmaniam,^{7a} civitatem magnam paganam, quen-

⁶ Recte: omnium tam...

⁷ Recte: parva eis gratia...

^{7a} Recte: Cumaniam...

dam invenimus, qui eas nobis est interpretatus. Est autem hec interpretatio: |

„Ego chaym nuncius regis celestis, cui dedit potentiam super terram subicientes in se exaltari et deprimere adversantes. Miror de te, rex ungarie, quod cum miserim ad te iam tricesima vice legatos, quare ad me nullum remittis ex eisdem; sed nec nuntios tuos vel litteras mihi remittis. Scio, quod rex dives es et potens, et multos sub te habes milites, solusque gubernas magnum regnum. Ideoque difficile sponte te mihi subicis, melius tibi tamen esset et salubrius, si te subiceres sponte mihi. Intellexi insuper, quod Cumanos, servos meos, sub tua protectione detineas. Unde mando tibi, ne eos de cetero apud te non teneas, et me adversarium tibi non habeas propter ipsos; facilius est enim eis evadere, quam tibi; quia illi sine domibus cum tenoriis ambulantes, possunt forsitan evadere, tu autem in domibus habitans, habens castra et civitates, qualiter effugies manus meas.” Sed hec non pretermittam. Iterum dum ego remansi in curia Romana, precesserunt me ad magnam Ungariam IIII-or fratres mei, qui pertransientes per terram sudal, in finibus regni eius occurrerunt quibusdam ungaris paganis fugientibus a facie thartarorum, qui libenter fidem catholicam recepissent. Et dum versus ungariam christianam venissent, audiens dux predictus de sudal indignatus, fratribus predictis revocatis, inhibuit, ne legem Romanam predicarent Ungaris memoratis, et propter hoc expluit fratres predictos de terra sua; tamen absque molestia, qui nolentes redire, et viam factam facile dimittere, declinaverunt ad civitatem Recessue, si viam haberent, ut in magnam Ungariam, vel ad Morducanos, vel ad ipsos thartaros pertransirent. Duobus autem fratribus ibi relictis, ex ipsis, conductis interpretibus, in festo Apostolorum Petri et Pauli proximo transacto, venerunt ad Ducem Morducanorum alterum, qui eodem die egressus quo isti venerant, cum toto populo et familia, sicut superius diximus, thartaris se subiecit. De cetero, quid de duobus fratribus illis factum sit, utrum mortui sint, vel a Duce iam dicto ad thartaros deducti, penitus ignoratur. Duo fratres relictis, ammirantes de mora eorumdem, circa festum Michaelis proximo celebratum miserunt quemdam interpretem, de eorum vita cupientes certificari; quem etiam morducani invadentes occiderunt. Ego autem et socii mei videntes terram a thartaris occupatam, et regiones munitas conspicientes etiam nullum fructum fructificandi, reversi sumus ad Ungariam; et licet per multos exercitus et latrones transivimus, Sancte tamen Ecclesie orationibus et meritis suffragantibus, pervenimus ad fratres nostros et claustrum incolumes et immunes. Ceterum cum tale Dei flagellum adveniat et adproximet ad filios ecclesie sponse Christi, quid fratribus his agendum, quidque faciendum sit, Vestre Sanctitatis discretio dignetur sollicitate providere. Pre-

terea, ut nihil ex his maneat pretermis- | nitati
 Vestre significo, quod cum quidam clericus Ruthenorum no-
 52 bis aliqua rescriberet de historia libri Iudicum, dicebat, quod
 thartari sint madyanite, qui cum Cethym⁸ pariter contra fi-
 lios | Israel expugnantes, devicti sunt a Gedeone, sicut in
 53 librum Iudicum continetur. Unde fugientes dicti Madianite,
 habitaverunt iuxta fluvium quemdam nomine thartar, unde
 et thartari sunt vocati.

VI.

„Epistola de vita Tartarorum“ a fr. Iuliano.

Exempl. Cod. „Vat. lat. 4161.“ fol. 41r—44r.
 Inventum a *Willelmo de Fraknoi*. (Vide tab. XVII—XXIII.)

1 [f. 41 r] Venerabili viro **epistola de vita tartarorum**, |
 2 in Christo patri, Perillustrissimo episcopo, Frater Iuli- | anus
 3 Fratrum ordinis predicatorum, servus vestre | Sanctitatis.
 4, 5 Cum secundum iniunctam michi obedi- | ciam ire deberem
 6 ad magnam hungariam cum fratri- | bus mihi adiunctis, in-
 7 iunctum nobis iter perficere | cupientes. cum ad ultimos
 8 fines Prucye¹ | devenissemus, rei dedimus veritatem: quod
 9, 10 omnes | hungarii pagani, et regna quam plurima, | a tartaris
 11 sunt penitus devastata. Quid autem | sint illi tartari, cuiusve
 12 secte; vobis te- | nore presentium enarrabo. Relatum est |
 13, 14 autem michi a quibusdam, quod tartari: prius | inhabitabant
 15 romam.² Dicitur hi veritate: | filii hismaelis. Unde hismaelite
 16 nunc tartari | volunt vocari. Terra autem, de qua prius sunt |
 17, 18 egressi: gotha vocabatur, quam Ruben | gotham vocavit. Pri-
 19 mum autem bellum | tartarorum est taliter inchoatum. Dux
 20, 21 e- | rat in illa terra gotha: Gurguta nomine, | qui sororem
 22 habuit virginem. Eius parentibus | defunctis sue familie pre-
 23 sidentem et more | virili, ut dicitur, se gerentem; expugnavit |
 24 quemdam ducem vicinum, et eundem suis bonis | [f. 41 v]
 1, 2 et requisitis spoliavit. Elapsis autem quibusdam | temporibus
 3 cum iterum predictum ducem sicut consueve- | rat expugnare
 4 niteretur; ille sibi preca- | vens comisso bello cum puella
 5 supradicta; pre- | valuit in pugnando, et eam quam prius
 6, 7 adver- | sariam habuit, captivavit. Conversoque in | fugam
 8 suo exercitu, ipsam in captivitate | positam violavit; et in
 9 signum maioris vin- | dicte defloratam, turpiter decollavit. |
 10, 11 Quo audito frater memorate puelle Gur- | guta supradictus

⁸ Cethym (var. Kittim, Vulgata: C., Cethum; vide: Macc. 8, 5 Cetei) incolae insulae Cypri antiqui, qui nomen ab oppido aut provincia a Graecis *Kittion* nominata acceperunt. A quibusdam scriptoribus Japhetidae, oppidum vero ipsorum colonia Phoenicum fuisse, in Macc. 8,5 C. incolas Macedoniae esse narrantur. (Conf.: F. Schmidke, Die Japhetiten der bibl. Völkertafel (1926) 75 ff. Dict. Bible Suppl. II. 19/23.)

¹ Recte: Russiae

² Vide exempl. Hormayr et — Dudik p. 35. et p. 39.

dux nuntio ad ipsum vi- | rum delegato, tale fertur manda- 12
 tum trans- | misisse. Intellexi quod sororem meam cap- | tam 13
 et defloratam decollasti. Noveris te opus | mihi contrarium 14, 15
 exegisse. Si soror mea forsi- | tan tam inquieta fuit dampni- 16
 ficans te re- | bus mobilibus, poteras ad me accedere 17
 e- | quum de ea, petiturus iudicium. Vel si | volens debella- 18, 19
 tam quam propriis manibus cap- | tivasti et deflorasti, pote- 20
 ras ducere in uxo- | rem. Si autem propositum occidendi 21
 eam habuisti, | nullo modo debuisti eam deflorare. Nunc 22
 vero | [f. 42 r] eam dampnificans in duobus et virginali tur- | 1
 pitudinem intulisti pudicie, et carnali | eam morte misera- 2, 3
 biliter condempnasti. Propter | quod in vindictam necis 4
 puelle nominate, scias | me tecum totis viribus congressurum. 5
 Hec ve- | ro audiens dux necis perpetrator et videns | se 6
 non posse resistere, fugit cum suis ad solda- | num de Or- 7, 8
 nach, terra propria derelicta. Hiis | itaque gestis, erat qui- 9
 dam dux in terra Chana- | neorum^{2a} nomine Wroccus cuius 10
 divicie tam precla- | re predicantur, quod et pecora in aureis 11
 can- | nalibus adaquabantur. Quem dux alius de flumi- | ne 12
 de Bux nomine Gauex propter divicias ex- | pugnavit, et 13, 14
 devicit. Qui devictus cum | duobus filiis suis et quibusdam 15
 paucis qui de belli | periculo effugerunt, ad dictum soldanum 16
 de Or- | nach fugerunt. Soldanus vero memor memor³ | in- 17
 iurie quam ei quondam intulerat, quia vicinus | eius extiterat 18, 19
 recepit eum et in porta suspendit, | et populum dominio suo 20
 subiugavit. Duo | autem filii eius protinus fugam arripuerunt. 21
 Et quia re- | fugium alias non habebant, ad prefatum Gruex 22
 qui | [f. 42 v] patrem eorum et eosdem iam antea spolia- 1
 verat, | sunt reversi. Qui ferali concitatus rabie, ma- | iorem 2, 3
 cum equis interficit. Minor vero fugiens | ad Gurgutam du- 4
 cem tartarorum iam antea nomi- | natum, rogans obnixius 5
 ut de Gruex qui | patrem suum spoliaverat et fratrem occi- 6
 derat, vin- | dictam exerceret. Dicens quod Gurgute, honor | 7
 remaneret, et sibi pro nece fratris et spolio | patris retri- 8, 9
 bucio fieret et vindicta. Quod factum | est. Ac habita victo- 10
 ria, rogavit iterum Gur- | gutam ut de soldano de Ornach 11
 vindictam | reciperet. Et egressus contra soldanum victo- | 12
 riam optinuit. Igitur quasi undique fre- | tus victoria lauda- 13, 14
 bili, Gurguta pre- | dictus dux tartarorum cum toto impetu 15
 bel- | li cepit progressum facere, contra persas pro | quibus- 16, 17
 dam guerris quas ibi primitus habuit, et | regnum persarum, 18
 totaliter subiugavit. | Ex hiis audacior effectus, et fortio- 19
 se reputans omnibus super terram, progressum cepit | facere 20
 contra regna totum mundum debellare | proponens et ad 21, 22
 terram romanorum^{3a} accedens, eam | sibi subiugavit. Inde re- 23
 versus ad magnam | Hungariam a quibus nostri hungarii ori- 24
 ginem | habuerunt, expugnavit eam XIII. annis sicut | [f. 25

^{2a} Recte: Cumanorum . . .

³ Sic! — ^{3a} Recte: . . . Cumanorum . . .

1, 2 43 r] ipsi hungarii pagani, nobis retulerunt. | Reversus inde
 3 versus occidentem spatio unius | anni vel parum amplius,
 4 quinque regna pagano- | rum maxima obtinuit. Que LX.
 5 castra | fortissima habebant, tam populosa, quod de uno |
 6, 7 eorum exire poterant L. milia militum arma- | torum. Scien-
 8 tes quod Gurguta dux ille primus | qui hoc bellum inchoavit,
 9 est defunctus. Nunc | autem filius eius Chayn, regnat pro
 10 eodem, et re- | sidet in civitate magna, Ornach. Residet |
 11 autem tali modo. Palacium habet tam
 12 magnum quod. Mille | milites intrant Nota de nobili pa- |
 13 per unum ostium, et eidem inclinan- | latio ipsius ducis.
 14 tes, exeunt nichilominus residentes. Dux
 15, 16 autem | prefatus paravit sibi tectum pergrande et altum |
 17 aureis columpnis inmixtum; lectum aureum, | et precisiosis-
 18 sime coopertum; in quo sedet, quasi gloriosus, | et circum-
 19 datus preciosis indumentis. Ostia vero
 20 ipsius | palacii per totum, aurea sunt. Nota de ostiis au- |
 21 Misit autem exerci- | tus per diversas reis et de potes- |
 22 terras. Videlicet ultra mare imum.⁴ | tate ipsius.
 23 Alium copiosum exercitum, misit iuxta
 24 mare super | omnes Comanos qui ad partes Ungarie fuge-
 25 runt. | Tertius vero exercitus obsidet totam Hungariam et |
 26 Ruziam. Longius quoque iaciunt sagittas, quam | [f. 43 v]
 1, 2 cetere nationes. Et prima congressione belli non | sagittare
 3 dicuntur, sed quasi sagittas pulve- | rizare videntur. Et tali-
 4 ter autem suum cuneum | ordinant, quasi X. hominibus unus⁵
 5 preest. Centum | vero unus centurio. Hoc quoque tali astucia
 6, 7 faci- | unt, ne exploratores supervenientes, possint | latere
 8 aliquatenus inter eos. Et si contigerit | eundem numerum
 9 diminui; propter bellum resti- | tuitur sine mora. Et ut po-
 10 pulus collectus | de diversis infidelitatem aliquam facere
 11, 12 non pos- | sint, quemlibet denarium numerum ex di- | versis
 13 nationibus et linguis, collegerunt. Omnium | regnorum reges,
 14 magnates, duces de quibus | spes est quod possint facere
 15 resistentiam, interficiunt | sine mora. Quid super hiis con-
 16 sulendum, quidve | faciendum sit, vestre Sanctitatis discretio
 17 dignetur | sollicite providere. Preterea ut nil ex hiis | re-
 18, 19 maneat pretermisum, Paternitati Vestre sig- | nifico, quod
 20 quidam clericus Ruthenorum dixit, quod | Tartari sunt ma-
 21 dianite. Qui cum Cetheis pa- | riter pugnantes contra filios
 22 Israel, devicti | sunt a Gedeone, sic in libro Iudicum con-
 23 tinetur. | Unde fugientes dicti madianite, habitaverunt | [f.
 1, 2 44 r] iuxta quemdam fluvium nomine Tartar, | et inde Tar-
 3 tari sunt vocati. Tantam | quoque asserunt Tartari se bella-
 4 torum habere | multitudinem, quod in XL. partes dividi pos-
 5, 6 sit ita, quod nulla potestas inveniatur | super terram, que
 7 uni parti eorum valeat | resistere. Item dicitur, quod habent
 8 in exercitu suo | secum servos CCLX^a milia, qui non sunt |

⁴ Mare imum id est Mare Thyrraenum.

⁵ Recte: ... unus Thartar preest.

de lege sua et CXXXV milia de lege sua | probatissimorum 9, 10
 in acie. Item dicitur, quod mu- | lieres eorum, sicut et ipsi, 11
 bellicose sunt, et | iaciunt sagittas et insident equis et iu- | 12
 mentis, sicut et viri, et animosiores sunt | viris in conflictu 13, 14
 belli. Quia viris ali- | quando terga vertentibus, ille nulla- 15
 tenus | fugam arripiunt, sed omni discrimini se expo- | nunt. 16
Explicit epistola de vita, secta et | origine Tartarorum. 17, 18

VII.

Documentum novum rerum Magnae Hungariae A. D. 1320.

Epistola fratris Iohancae Hungari O. F. M. ad Ministrum
 generalem, Fr. Michaellem Caesenatem.

In codice Bibliothecae Academiae Cantabrigiensis; sg.: „D. II. 3. 7.“
 fol. 149^r—v. Inventum ab A. C. Moule. (Vide tab. XXIV—XXV.)

Litera missa generali ministro.

[f. 149 r] In xristo reuerendo patri fratri Michaeli ordi- 5
 nis minorum, | fratrum, frater Iohanca hungarus, ceterique 5
 fratres minores pro deo peregrinantes honoris & animarum 6
 zelo in latissimo | aquilonari Tartarorum imperio reueren- 6
 ciam humilem cum oracionum instanciis in domino ihesu 7
 xristo. 7

Nouerit pia pater- | nitas vestra quod pro nomine xristi
 laborare volentibus, castra Tartarorum sequendo, fructus est 8
 maximum animarum, ita | quod baptizando & confirmando, 8
 predicando & informando, confessando & confortando quasi 9
 continue vacamus, crebrius | & comuniter vsque ad profun- 9
 dam noctem, quoniam in aliquibus partibus populus xristia- 10
 nus in tantum multiplicatur, quod vix modo, iudicio | nostro, 10
 parum vltra medietatem de infidelibus extant. Nam diuersas 11
 naciones sibi potencia prelii de populis xristianis Tar- | tari 11
 subiecerunt, quos permanere sinunt in sue legis & fidei ob- 12
 seruanciis, non curantes vel modicum quis | quam sectam 12
 tenuerit: sic vt in temporalibus seruiciis, tributis & vectiga- 13
 libus ac sequelis bellicis suis faciant | dominis, ad que obli- 13
 gantur secundum edictam legis. Quinimo in tanta libertate 14
 eosdem conseruant xristianos, quod multi du- | centes vxores 14
 et familiam mangnam tenentes, efficiuntur quandoque 15
 suis dominis diciores, et non audent domini | illi de rebus 15
 contingere seruorum, quin et eos appellant socios & non ser- 16
 uos, set cum domini ad prelia vadunt, | ipsos armati sequuntur, 16
 fideliter seruiendo contra Saracenos cum eis pugnando, 17
 pacti fidem conseruando. 17

Sa- | raceni autem iuxta discurrentes eos infestant & 18
 conuersos de Tartaris ac alios nituntur subuertere, ac | quan- 18
 doque peruertunt a fide, non habentes qui eos doceat legem

19 xristianam. Saraceni autem qui propriam legem makometi
 20 habent, sectam quamdam | habent religiosam reputatam, cuius
 21 fratres falsarios¹ vocant, gladios in promptu ferentes, vt statim
 22 interminent contra legem | loquentes. Sinunt tamen pa-
 23 cienter xristianos legem nostram & xristum & mariam ac
 24 sanctos commendare, sic quod makometum non contemp-
 25 nant. | In lege sua multa tenent de ewangelio Luce, & ma-
 26 riam virginem asserunt & xristum in ea conceptum flatum
 27 diuino. Set xristum | deum esse negant; venerantur tamen
 28 eum sepcies in die, inmediate post makometum, ad tube
 29 mangne sonitum in quadam | turri vel campanili, eumque
 30 maiorem prophetarum dicunt post makometum, & 7os sic
 31 secundum legem mecanica² dimitunt, oracioni- | que incum-
 32 bunt & veneracioni, & hec eos seruare in ciuitatibus Apulie,
 33 Hyspanie cotidie vident xristiani inter quos ibi degunt. |

34 Fratres autem nostri qui in Tartaria iuxta eos morantur
 35 in claustris vel locis mansiuis, fructum faciunt multum predi-
 36 cando, | & ministrando conuersis & aliis ecclesiastica sacra-
 37 menta, plurimosque captiuos redimunt pauperes de elemosi-
 38 nis sibi datis. | Set est multo maior fructus castra sequi vo-
 39 lentibus, sicut experientia cercio[r] docet cum labore; vnde
 40 licet fratres in ciuitatibus | conmorantes loca deserere non
 41 possunt absque perdicione quam plurimarum animarum, con-
 42 uenit vestri paternitati et prudencie | prouidere, quo cicius
 43 valueritis, pro provinciis Tartarorum & exercitibus variis, de
 44 diuersis rengnis & multis, fratres ydoneos | prouidere ad hoc
 45 inspiratos & ibidem destinare, de Anglicis, Hungaris & Teu-
 46 tonicis precipue, qui leuius linguam scient; | scientes quod
 47 qui in hoc compacentur infidelium animabus xristi sanguine
 48 redemptis [et] in adiutorium nostrum venerint, deo lucrifa-
 49 ciant | multa milia earum. Si quos vero retraheret victus par-
 50 citas & penuria, suam buccellam tingat in aceto et | felle,
 51 que xristus in cruce gustauit: si quos vero labor, fessitudinis
 52 recordentur & laborum xristi, & sic leuia fient cuncta | eis,
 53 cuius iugum suauē est & honus leue.

54 Certa quedam referam que cunctos mouere habent. Cum
 55 enim ego frater Iohanca | cum duobus fratribus hungaris &
 56 uno anglico ascendissemus vsque in Baschardiam,³ nacionem
 57 mangnam Tartaris subiectam, | duobus fratribus Hungaris
 58 pro fidei negociis a nobis recedentibus, ego cum dicto an-
 59 glico, nomine Willelmo per 6 annos con- | tinue conmorati
 60 sumus. Et ibi erant Tartari iudices Baschardorum, qui licet
 61 baptizati non essent, heresi tamen nestoria- | norum inbuti,
 62 cum eis fidem nostram predicaremus, cum gaudio suscepe-
 63 runt; set principem tocius Bacardie cum maiori parte | fa-

¹ I. e. asseclas, quos more ac nomine suo auctor nuncupat. Pro falsarios lege *falcharios*, *falcherios*, quod Turcis = *fakir*.

² Scil. opera.

³ *Baschardia* id est *Bascardia* (Iohanca), *Bascart*, *Baschart*, *Bosartos* (de Carpini), *Bascardia* (Benedictus Pol.), *Pascata*, *Pascatir*, *Paschata*, *Pascatur* (Rubruquis), *Magna Hungaria* (Iulianus).

milie inuenimus errore Saracenorum totaliter infectum.⁴ Qui- 40
 bus cum predicaremus, dixerunt: si vos vtique primum ve-
 nissetis, | suscepissemus vtique fidem istam, set turpe est
 principibus cum vnam legem susceperint, ab illa leuiter dis- 41
 cedere ad aliam | transseundo. Frequentantibus autem nobis
 fidei doctrinam, & cum totam peritis Saracenorum probauim- 42
 us omnibus modis nobis possibilibus, | scripturis, singnis, ra-
 tionibus et exemplis, eorum legem friuolam & prophanam, que 43
 nulla ratione nec euidencia miraculi fulta, sicut est lex | xri-
 stianorum, cuius in partibus illis, vt cito referam, patuerunt 44
 miracula clara, ac ostendimus iam legem esse diabolicam & ab
 eo | cautelose bonis et malis esse admixtam, vt suspicio tol- 45
 leretur & sic magis simplices deciperet, ipsi in furorem
 uersi | interficere nos querebant. Nobis autem captis & atro- 46
 citer incarceratis, ferris onustis & fame cruciatis ac | carceris
 sualore,⁵ vermium horrore & mortali fetore, mortem cum 47
 gaudio prestolantibus, ipsi Tartarorum timore | attoniti, pre-
 sumere non audebant.⁶ Xristianos enim Tartari diligunt & 48
 illos odiunt atque persequantur.

Cum autem adhuc | essemus in Bascardia, venit quidam
 nuncius de terra Sibur,⁷ que cingitur mari 7trionali, & est 49
 terra fertilis in victualibus, | set hyemem habet grauissimam,
 in tantum quod pre nimia niuium magnitudine vix tunc ali- 50
 qua animalia ambulare | possunt, preter canes istius terre;
 quatuor enim canes magni trahunt vnum uehiculum, in quo 51
 potest vnus homo sedere cum | necessario victu & vestitu.
 Ista autem gens de capite hominis mortui cutem cum crini- 52
 bus abstract, quam pro deo suo ad- | orat, pellem vero faciei
 excoriatam in domibus suis tenent & pro domestico deo ve- 53
 nerantur. Dicunt tamen deum | xristianorum omnibus diis
 aliis esse forciozem; cum enim quandoque aliqua necessitate 54
 perurgentur, deum xristianorum invocant, et sepe | [f. 149 v]
 optinent quod petunt. Nam cum semel super eos⁸ exercitus 1
 debuit transsire super glaciem valde magnam, ipsi timore
 perterriti | deum xristianorum inuocare ceperunt cum magno 2
 rugiti & clamore, ac ei sacrificia optulerunt, moxque dei
 gracia, | ceteris patrie partibus remanentibus induratis, ista 3
 per quam exercitus transsiret mox tota resoluitur et multis |
 periclitantibus, vt in mari rubro exercitus Pharaonis, alii 4
 vacui [et] frustrati ad propria redierunt. Item cum semel |
 eis pestilencia accidisset, eorum phitones dixerunt: omnes 5

⁴ In fol. 101 r. codicis Musaei Britannici „Nero A. IX.” sg. inuenitur textus, qui a quodam fratre anonymo O. F. M. est scriptus: „Sed iam de proximo baptizatus est per fratrem *Henricum Alemanum* filius cuiusdam magni millenarii vocatus *Tharmagar*. Item *Estokis* dominus totius *Baschardie*, cum uxore et filiis et familia multa”. (Vide p. 14.)

⁵ Recte: squalore...

⁶ Adde: nos interficere.

⁷ Vide p. 6.

⁸ I. e. contra eos.

morte peribitis, nisi efficiamini xristiani. Quod audientes, |
 6 multi eorum baptizati sunt a quodam clerico Rutheno scis-
 matico. Est enim regnum Ruthenorum scismaticum ab eccle-
 7 sia | romana, sicut regnum Grecorum, propter precipue dic-
 tum de spiritus sancti emanacione non a filio, quod reuocare
 volunt. | Et eciam aliter quam nos baptizant, dicentes: bap-
 8 tizetur seruus xristi et cet., sicut recitat magister sententiarum.
 Quia | tamen dictus Ruthenus neque sciuit, neque
 9 audebat eos debite instruere, tam baptizati quam nos⁹ bap-
 tizati in pristino er- | rore permanserunt. Ex hiis satis liquet,
 10 quod illa gens cito conuerteretur, si haberent qui eos doce-
 rent fidem xristi; | quod et ipsi fatentur.

11 Hoc eciam patet ex quodam quod negligi non debet.
 Nam predictus nuncius qui venerat de Sybur, | legacionem
 12 attulit a quodam tartarico iudice populi supradicti ad
 nostrum xristianum iudicem Bascardorum in | hec verba
 13 certa: Audiui quod tu, germane mi, habes tecum 4^{or} sacer-
 dotes latinos xristianos, rogo ut duos ex | ipsis ad nos mit-
 14 tere velis, qui possint & debeant nostrum populum bap-
 tizare; et si voluerint in ciuita- | tibus morari, nos eis eccle-
 15 sias & domos edificabimus in quocunque loco voluerint de
 Sybur; si vero | voluerint castra nostra sequi, omnia neces-
 16 saria eis ministrabimus; si vero nobiscum stare noluerint,
 eos vsque ad vos | super capita nostra conducemus,¹⁰ tan-
 17 tum nos baptizent et doceant fidem suam; si autem ad nos
 venire noluerint, | deus eorum animas omnium quas saluare
 18 possent, de manibus eorum requirat. Noster autem xristianus
 iudex, audita le- | gacione, misit ad nos, rogans quod ad
 19 gentem istam transsiremus. Nos vero habentes maximam
 voluntatem, set in- | firmitate ex dicto carcere sumpta vehe-
 20 mentissima prepediti, nullo modo potuimus, coacti ad fratres
 redire | vel remanere.

21 Post hec vero prefati domini Bascardorum, venientes
 ad curiam inperatoris, fratres cum instancia | petiuerunt; set
 22 propter paucitatem, nullum eis dare potuimus, sine eorum
 perdicione inter quos eramus; pauci | enim sumus pro locis
 23 seruandis et aliqua dimisimus, set xristus vobis, pater, inspi-
 ret & ecclesie romane de re- | medio tanti defectus; & ad-
 24 uertant hec fratres verissima, & quid pro xristo attemptent
 illi precipue, qui quanto sunt ex- | cellencioris sciencie, qua
 25 in suis prouinciis quasi parum curantur, maioris ibi essent
 vtilitatis & eminencie, qui | magis eximie scilicet sunt intel-
 26 ligencie: ideo videant quid facto opus sit, ne eorum literalis
 sapiencia, tot laboribus | vigiliisque conquisita, domi rectis-
 27 sime¹¹ quasi sit sepulta, cum ibi, scilicet apud nos, foret
 velud ardens lucerna. | Data in castris Tartarorum iuxta
 28 Bascardiam anno domini 1320. |

⁹ Recte: non ...

¹⁰ I. e.: reportabimus.

¹¹ Pro — uti remur — saepissime ...

CODICES MANUSCRIPTI PHOTOTIPICE DESCRIPTI.

Tab. I.:	Cod. „Miscell. Arm. XV. t. 1.” fol. 364 r.	Text. vide in pag. 21—22.
Tab. II.:	Cod. „Miscell. Arm. XV. t. 1.” fol. 364 v.	„ „ in pag. 22—23.
Tab. III.:	Cod. „Miscell. Arm. XV. t. 1.” fol. 365 r.	„ „ in pag. 23—24.
Tab. IV.:	Cod. „Miscell. Arm. XV. t. 1.” fol. 365 v.	„ „ in pag. 24—25.
Tab. V.:	Cod. „Riccardianus 228.” fol. 328 r.	„ „ in pag. 26—27.
Tab. VI.:	Cod. „Riccardianus 228.” fol. 328 v.	„ „ in pag. 27—28.
Tab. VII.:	Cod. „Riccardianus 228.” fol. 329 r.	„ „ in pag. 28—30.
Tab. VIII.:	Cod. „Riccardianus 228.” fol. 329 v.	„ „ in pag. 30.
Tab. IX.:	Cod. „Pal. Lat. 965.” fol. 201 r.	„ „ in pag. 30.
Tab. X.:	Cod. „Pal. Lat. 965.” fol. 201 v.	„ „ in pag. 30—31.
Tab. XI.:	Cod. „Pal. Lat. 965.” fol. 202 r.	„ „ in pag. 31—32.
Tab. XII.:	Cod. „Pal. Lat. 965.” fol. 202 v.	„ „ in pag. 32—33.
Tab. XIII.:	Cod. „Pal. Lat. 965.” fol. 203 r.	„ „ in pag. 33—34.
Tab. XIV.:	Cod. „Pal. Lat. 965.” fol. 203 v.	„ „ in pag. 34.
Tab. XV.:	Cod. „Pal. Lat. 443.” fol. 105 r.	„ „ in pag. 39—40.
Tab. XVI.:	Cod. „Pal. Lat. 443.” fol. 105 v.	„ „ in pag. 40—44.
Tab. XVII.:	„Cod. Vatic. 4161.” fol. 41 r.	„ „ in pag. 44.
Tab. XVIII.:	„Cod. Vatic. 4161.” fol. 41 v.	„ „ in pag. 44—45.
Tab. XIX.:	„Cod. Vatic. 4161.” fol. 42 r.	„ „ in pag. 45.
Tab. XX.:	„Cod. Vatic. 4161.” fol. 42 v.	„ „ in pag. 45.
Tab. XXI.:	„Cod. Vatic. 4161.” fol. 43 r.	„ „ in pag. 45—46.
Tab. XXII.:	„Cod. Vatic. 4161.” fol. 43 v.	„ „ in pag. 46.
Tab. XXIII.:	„Cod. Vatic. 4161.” fol. 44 r.	„ „ in pag. 46—47.

tum concilium approbavit. et etiam
 asapientissimo et beato iohanne damas-
 co. qui in g'alia multa sic dicit. spi-
 ritum filium dicimus. et filio aut non
 dicimus. sed quod ad plurimam in-
 firmo extensus est. in hoc et monem
 signamus. Receperunt omnes tironi-
 tones aplos tam scriptas quam non
 scriptas. venerunt autem scriptas et
 g'alia concilia. et quos illa recep-
 unt receperunt. quos vero repba-
 uerunt repbamus. et ritus etiam
 eos qui tunc tenebant sequimur. et hac
 tenus obfirmamus. sicut a sanctis ap-
 tolos p' uniuersum mundum cruciatu
 tironi fuerunt. ac sicut regali pur-
 pura utouti aiam fide orthodoxa.
 clari stabimus ante tribunal xpi.
 et per eam regni xpi erimus. incedere
 immaculata diuina dei genitricis
 et semp' uirgine maria cum omnibus
 sanctis. qui p' fide etauerunt etiam en-
 dulcissimum p' quod meruerunt coronam
 in martiribulem et gloriam sempit-
 nam. fiat hoc pat' omnipotens genitor
 unigenitum filium tuum. et puolens spe-
 ritu sancto. amen. in. am. **C**onsular
 sume dei ecclesie constantino polatino
 aulino p'sentem libellum nre con-
 fessionis et fidei p'cepto sc'do p'iar-
 charum tam g'ralis q' theopoleos
 magne antiochie p'suatione etiam
 sa' concilii sub scriptis.

De facto ungenite magne a f're ri-
 cardo in uento epie d'ni Greg' ap.

Ingentium fuit ig'esus un noui-
 garum xpiarum q' est alia ungeni-
 arum de qua septem duces cum po-
 pulis suis egressi fuerunt ut ha-

bitandi quererent s' locum. eo q' tunc ipse
 multitudinem ibitantium sustinere non
 posset. q' cum multa regna p' transissent
 et testauerunt tunc uenerunt ut tunc
 que nunc ungenia di. tunc uero dicebat
 pascha romanorum. q' ad inhabitandum pre-
 t'is ceteris elegerunt subiectis sibi ipse
 qui tunc habitabant ibidem. ubi tandem p'
 sc'm stephani p'nu ipse regem ad fidei
 catholica sunt reu'si. prioribus ungenis
 a quibus ista descendunt infidelitate
 p'nanentibus. sicut et hodie sunt pagani.
 f'res igit' p'dicatores h'us ungenis un-
 garum iuentis compassi ungenis adbe-
 se descendisse nouerunt. q' ad huc in erro-
 re infidelitatis manerent. miserunt. uis.
 testibus ad illos querendum. ubi etiam ex-
 possent uiuante et non inuenire. sciebant
 p'scripta antiquorum q' ad orientem e'ent.
 ubi e'ent penitus igno'abant. p'cedi-
 uo f'res qui nulli fuerat in his se erponere
 tes laboribus p'nanere p'ntes eos usq' post-
 annum tertium quesuerunt. nec tunc p'nt' ml-
 ta uia p'icula potant inuenire. uno ipse
 excepto sac'dote noie octo qui tantum
 subincatoris noie p'cessit qui i quodam
 regno paganorum q'sdam de lingua illa
 i uenit. p' quod certo efficebat. ad q's p'ntes
 manerent. s' illorum p'ntiam non inuenit.
 rimum i ungenia est reu'sus. p' f'ilo p'lib'
 assumendis. qui cum ipso redierunt fidem
 illis catholici p'dicarent. Sed multas fra-
 cas laboribus post octiduum relictis sui di-
 em. cum omnes uiam illos querendi erpo-
 suisset inuenit ad xpm. f'rantes uero
 p'dicatores infidelium conu'sione deside-
 rantes q' tuos f'res ad quendam gentem
 p'vicam uerito miserunt. qui accepta
 fratrum suorum benedictione hitu regiam ista
 rem inuato barbibus et capillis admodum

paganorum nutritis p̄ Bulgariā aſſim
 et promaniā cū diu cati et expenſis
 dñi Bele nūc regis vngarie uſq̄ con
 ſtantiā pol' puenērūt ubi iactantes
 in arte p̄tingitū et tres dies uenerūt
 inſtam que uocāt̄ archia. i ciuitate q̄
 matrica uocatur nūcupat̄ quorū dur
 et ppli ſe r̄pianos dicunt. Inſtes hīs
 et ſacerdotes grecos. p̄ncipes centū vi
 halere uoces. oīus unū caput oīno
 trōūt et barbās nutriūt delicate no
 bilibus exceptis q̄ in ſignū nobilitatis
 ſup̄ auriculā ſiniſtram paucos relin
 quūt capillos. cetera p̄te capitis tota ti
 ſa. ubi ipſi ſacerdotes ſpem q̄ expecta
 bant quinquaginta diebus morā fecerūt.
 dñs at̄ dedit ipſis gr̄m in cōſpectu dñe
 que ſup̄ centū uoces regis maior erit
 ita ut aurabū eos ampleret̄ affcū.
 et in oībo eis neceſſariis p̄uidebat. in
 te p̄greſſi cōſilio et adiutorio dñe dñe
 p̄teritū ubi nec domos nec hoīes in
 uenerūt diebus tredecim tranſiuerunt
 ibiq̄ uenerūt in ſtam que alama d̄r.
 ubi r̄piani et pagani uirtū manēt. q̄
 ſūt hīc tot ſunt duces. quorū nulls
 ad aliū h̄t ſubiectōis reſpectū. ibi cōti
 nua ē guerra duras. ſonātin. uille q̄
 uillam. t̄p̄e arandi omīs unius uille
 hoīes armati ſunt ad Campū uadūt
 ſunt omīs in cōtū. et cōtiguō t̄r ſpacio
 h̄t erent. et q̄cōq̄ certis uillas ſiue i
 lignis acquirendis ſiue lalus opis
 h̄t. uadūt omīs p̄t̄ et armati. nec
 poſt ullo modo pauca p̄toci ſeptimana
 te uillis ſuis quacūq̄ t̄cā egredi abſ
 q̄ p̄uulo p̄ſonarū. excepta ſola die dōc.
 amant uſq̄ ad ueſpan q̄ inſtanti duo
 cō apud illos h̄etur q̄ tunc quilibz
 q̄ r̄miciq̄ mali fecit. uſ quocūq̄ h̄t

ad ſarros ſecuro pot̄ ſiue nudus
 ſiue armatus. etia: in illos quor
 p̄ntes cecidit. uſ quib' aliamala
 i t̄lit ambulat. Illi qui r̄piano ibi
 cenſent̄ noīe hoc obſuant. q̄ de
 uale uo nec bibūt ſi comedunt
 i quo murem morā cōtingit. uſ de
 quo canis comedit. niſi p̄us alio
 p̄b̄o ſiut b̄ndictū. et qui alit̄ fac
 arpiam t̄te effiat̄ alienus. a ſi
 quis cor quocūq̄ can̄ h̄oīan occi
 dit p̄ conce p̄iūm nec b̄ndictōe
 accipit. ſmo ap̄ eos h̄oīadum
 p̄uico reputat̄. quē in tanta ba
 lent reuētia q̄ paupes ſi indige
 ne ſiue ad uene qui in ſaci die ſeci
 h̄e no poſſit ſi c̄t̄e qualecūq̄
 ſup̄ aſtā cū uerulo poſuerit. et eleua
 tam portauerit. tam in r̄pianos
 q̄ in paganos oī t̄p̄e ſecur̄ i cōt̄.
 de loco illo ſit̄ ſacra t̄ h̄e non po
 t̄nt p̄cedendi ipſi timorē tanta
 tor q̄ dicebant̄ eſſe uiam. ipſi q̄
 duobz er ipſi reuētibz. reſquis
 duobz p̄ſeuantibz i eadem t̄ra in
 penuria maria ſer in ſilo ſi mora
 ti. in ſta quos nec p̄m̄e nec potuz
 p̄ter aq̄ h̄ebant. ſi unū ſim̄ ſa c̄dox
 cecelama et q̄dam alia ſparauit. p̄
 q̄bo aliquōto p̄tū t̄e in h̄o recepe
 rūt. de quo nō niſi tenuent uim̄s
 pot̄ant ſiſtētiam. unde t̄ acūnt
 duos et ſe uentē quor p̄no aln̄ op
 tū iter p̄ficerent. ſi nō inuenierunt
 c̄ptores q̄ arat̄ uſ uolere uel ſiue
 runt. ſi n̄ neceſſitate d̄acti duo
 er̄is t̄ illis p̄t̄o in ſus ungariaz
 redierūt. alii uo remanſerūt. ibid.
 uolentes reſiſt̄e ab it̄ne in cheato.
 Tante: ipſi h̄iti quor a am paganos

facerent iter ampicentes p̄deserti
 solutivici triginta septem diebus
 continue uerunt. infra quos vigi
 ti duobus pambis subtanentis usi
 sūt. ateo paruis q̄ in q̄q̄ diebus
 potuissent a nō. ad sacertate totali
 ter comedisse. vnde frat̄ q̄ sanus
 quidē ser sine uirbo fuit. cū maris
 labore et dolore. libent̄ tam de deser
 to eduxit. infirmus at fr̄ plus sa
 no q̄ sibi. et pariens illi frequenter
 dicebat. q̄ ipm̄ in deserto relinq̄ret
 tamq̄ mortuū et trima in ualenti
 ne p̄ occuparet ip̄s negligent̄ op̄
 det. qui nequa q̄. consensit ser usq̄
 ad mortē ipsius sc̄ti mitine labora
 uit. pagani comites uer ip̄s arce
 tentes ip̄os h̄c pecunia fecit eos et
 accerant p̄quirendo. Transito. iūc
 deserto sine om̄i uia. et seruita tricesi
 mo septimo die uenerūt in d̄tam sy
 racenozū q̄ uocatur. Dela i ciuita
 tem v̄ndar. ubi nullo modo. apud
 aliq̄ potant hospitiū obtinē. s̄ in
 campo manere opo: tuit. i pluuia
 et frigore. Diebo uero frat̄ qui san̄
 fuit sibi et infirmo fr̄i belemosina
 pauitate querebat. et tam i potu
 q̄ malis potant i uenire. papue
 ap̄i cape ciuitatis. qui cū xp̄ianū
 et intelligens libent̄ a belemosi
 nas porrigebat. q̄ tam p̄u cep̄ q̄
 ip̄le illi regione publice dicit̄
 q̄ cito fieri debebat xp̄iani et eodie
 romane subē. m̄te. ad aliam ciui
 tate. p̄cesserunt ubi p̄dictus frat̄
 infirmus Gemelus noie lactos i do
 mo lactacem qui eos ip̄t teū teū
 p̄t i dno obdormiuit et ē sepulta
 ibide. postmodū fr̄ iulianus q̄

solus remanserat nescies qualib̄ pos
 set h̄c p̄cessum fuis ē fueno unius
 lactacem lactotis erurois ip̄ius. q̄
 fuit in magna bulgana. p̄fecturus.
 quo xp̄ianū puenit. Est uo mag
 na bulgana regnū magnū et potent̄
 apolentas h̄ns ciuitates. s̄ om̄s sūt
 pagani. i regno illo publicis ē fmo
 q̄ cito debeant fieri xp̄iani. et romie
 ecclē subiuuari. s̄ diem asserunt se
 nescire. sicut ei alius sapientib̄ audi
 uerunt. In una magna ciuitate. p̄u
 cie ciuitate de qua dicit̄ egre cū qui
 quaginta orilla pugnatorū fr̄ una
 vngarici mulierē inuenit. que de
 tra qua querebat ad p̄tes illas terri
 ta fuit uiro. illa occurrit fr̄m uas p̄
 qd̄ cēt iturus. assens q̄ ad duas die
 tas ip̄s poss̄. vngaros quos quereb̄t
 p̄t dubio iucire. qd̄ et san̄ est. Inue
 nit et eos iūc flumen magnū et h̄v
 q̄ co uisō et cēt vngarus xp̄ianus
 i tellecto i aduentu ip̄is nō modicū
 sūt gaudi. arāducentes eū p̄ domo
 et uillas et te uerget et regno vngaro
 rum xp̄ianoz. fr̄m ip̄oz fidelit̄ p̄qui
 rentes. et quecūq̄ uolebat tam de fr̄o
 q̄ de aliis eis p̄pone diligētissime
 audiebant. q̄ oio h̄nt vngarici rōi
 oma. et intelligebant eū et ip̄t eos. pa
 gani sūt. nullam dei h̄ntes uociam.
 s̄ nec uola uenerant. s̄ sicut bestie ui
 uūt. fr̄is nō colūt. carnes equinas lu
 pinas et h̄m̄mōi comedūt. lac equi
 nū et sanguinē bibūt. In equis et ar
 mis h̄nt. et strenuissimi sūt in
 bellis. et ciunt ei p̄ relatores anti quoz
 q̄ isti vngari ab ip̄is descendit. let
 ubi cēt ignoz. abant. Gens tartaroz
 uicina ē illis ser h̄ydem tartari comi

intentes cū eis nō potūnt eos itello
 deum ē. vno m̄p̄mo plio deūcti sūt
 p̄ eos. vnt̄ ips̄i sibi amicos & socios
 elegerunt. ita q̄ siml̄ vnica quīdecim
 regna uastauerūt oīno. In hac vnga
 rorū t̄ra dicitur fiat in uicē thartaros
 & nūtiū dicitur t̄ra t̄ra q̄ facbat vnga
 riam. Rutheniā. Cumaniā. Sleo
 toniā. Sarraceniā. et Tartariā. q̄
 dicitur q̄ c̄t̄atus thartarorū q̄ t̄ra ibi
 dem ad quīq; dicitur uiciniā erat. S
 alexandria. uellet̄ re. s̄c̄t̄ alū et atum
 q̄ ad destr̄uēdē plarū miserant̄ c̄p̄
 tabant. dicit̄ etiā iteni q̄ ultra t̄ra m̄
 thartarorū ēē gens multa nimis. oībus
 hoībo alior̄ & maior̄ t̄ra capin̄s adeo
 magni & q̄ n̄ll̄ modo uident̄ suis corō
 cōuēnt̄. et q̄ eadē gens t̄ra sua en
 re p̄p̄it̄. pugnat̄ cū oībo q̄ eis resistē
 uoluerit̄ & uastat̄ oīa regna q̄cūq;
 poterit̄ s̄b̄iugare. fiat̄ bus oīto itelle
 ctis licet̄ ab vngaris iuitat̄ urman̄
 et t̄ra t̄ra dicit̄. Duplia t̄ra dicit̄. vnt̄ q̄
 si regna paganoz̄ & t̄ra ruthenoz̄ um
 q̄ sunt̄ media int̄ vngaris xpianice
 et illos. audient̄ q̄ illi ad fidē catho
 licam s̄uicent̄. tolerēt̄ et uas oīs
 for̄sitan t̄ra t̄ra ob̄ruat̄. timēt̄ q̄
 si illos ista contingeret̄ xpianitate cō
 ungi. oīa regna int̄ media s̄b̄iuga
 rent̄. Alia rōne. qm̄ cogitabat̄ q̄ si cur
 ibreū mori aut̄ infirmari cōtingeret̄
 frustratus c̄t̄ labor̄ suus. t̄o q̄ nec ip̄e
 p̄feciss̄ illis. nec t̄ra vngarie ū esset̄
 genus eadē scire possint̄. Cū q̄ uell̄
 r̄l̄t̄i docuerunt̄ h̄ytem vngari uia
 aliq; p̄ quam possēt̄ c̄tus p̄uenire. In
 cepit̄ ad t̄ra redire tribus dieb; ante
 festum natiuitatis b̄i iobis bapt̄. et
 et paucis dieb; iua d̄scend̄. iam p̄

a q̄s & p̄t̄as. sc̄d̄o die p̄natiuita
 tatem d̄ni vngarie portas intrā
 uit̄. et t̄ra p̄uicam et p̄poloniar
 eques uenit̄. In uelcūto de p̄e
 dicit̄ vngaria transiuit̄ et t̄ra in
 fluuio regū quod uanor̄ quīdecī
 diebus q̄ sunt̄ pagani & t̄ra boīes
 cruceles qui p̄ nichilo reputatur
 homo ille q̄ in alios boīes nō occi
 dit̄. et cū aliquis sua p̄dit̄. oīu
 hoīnū capita quos occidit̄ coram
 ip̄o portant̄. et quō pla coram uno
 quoz̄ portant̄ capita t̄ra melior
 reputat̄. decapit̄o ūo hoīnū c̄f̄s
 faciunt̄. et libent̄s int̄ bibunt̄.
 vroz̄em ducē nō p̄mittit̄ qui boī
 nem nō occidit̄. isti ap̄bis suis acci
 pientes q̄ c̄t̄ebant̄ xpian̄. misit̄
 ad ducem magne lauclamere que
 est̄ t̄ra ruthenoz̄ illis mana. q̄ c̄
 mit̄t̄ sacerdotem qui ip̄is bapt̄
 nū cōf̄teret̄. q̄ r̄ndit̄. nō man
 hoc ē face si ip̄e romani. ip̄e c̄t̄ ip̄o
 qd̄ om̄es fidem c̄t̄e romane t̄re
 mus suscip̄. et eis obediente sub
 iugam.

Gregorius ep̄s suus fuoz̄ū t̄ra
 dilecto filio aragrio vngario
 de securito. p̄p̄ito c̄t̄e uasilien̄ sa
 lūt̄ & aplicam b̄n̄ dicit̄. Cū uisū
 icama uis̄ immoz̄ato diutius offi
 cia gessens laudabilē & p̄udentē
 & fidele. nob; ac plenam. s; uis̄ n̄m
 b̄n̄ placitū reddens rōnem. uolē
 tes animi tui p̄uicē q̄cū t̄ra oībo que
 usq; ad p̄sentem diem gullisti seu
 recepisti & exp̄ndidisti. p̄cūia te
 penitus absoluumus et quit̄t̄imus.
 Ita q̄ ad aliam rōnem reddendam.

prelimum libellum viri confessionis et hinc precepto dicitur puerorum cum generalis quatuor
 plicis magne amiche p[er]uacione cum et conchij subterph.

De facto vngarie magne a[n]te recordo inuenio t[em]p[or]e d[omi]ni Greg. pp. noni.

Inuentum fuit in gestis vngarie xpianoy q[ue] et alia vngaria quatuor de qua septem
 duces cum populo suo egressi fuerunt ut habitandi querebant sibi locum. eo q[uo]d terra ip[s]o
 multitudine inhabitandi sustineri no[n] poterat. qui ad multa regna peruenissent et desiderat
 sine ratione conueniunt in terram que nunc vngaria dicitur. tunc vero dicitur passim roma
 nay. qui ad inhabitandum per tres annos elegerunt. subiectis sibi populis qui tunc habitabant
 ibidem. Vbi magis p[er] sibi acceptam primam ip[s]o regem ad fidem catholicam sunt reuersi. Priori
 b[us] vngarie aequi sibi desiderauerunt in iusticia p[re]sentibus. sicut et habere sicut pagani.
 fuit igitur predictores h[ic] in gestis vngarie inuenias compassi vngarie aequi se desit
 esse nouerunt. q[uo]d ad in errore uoluntatis manerent. miserunt quatuor de sibi ad i
 los quatuor. ubi ip[s]i eos possent uisitare d[omi]no uisitare. dicitur eis q[uo]d scripta antiquoy
 q[uo]d oriente fuit. ubi esse gentes ignorabant. Preterea vero sibi qui missi fuerat multos
 se experientes laborib[us] p[er] mare p[er] terra eos ubi post totam terram quaesierunt. nec tamen ip[s]i
 multa uia. paucis p[er]uenire uisitare. uno ip[s]o. q[uo]d p[er] sacerdotem uisitare d[omi]no qui unum
 sub martiris uisitare p[er]fite qui in quodam regno pagano[rum] quodam de lingua illa inue
 nit. p[er] quos certus effectus ad quos partes manerent. sic illis p[er] uisitare no[n] uisitare. in
 me in vngaria est uisitare. p[er] sibi p[er] uisitare. qui cum ip[s]o uisitare sic illis
 catholicam predicant. Ser multos factus laborib[us] post certum uisitare suu d[omi]no. cum
 omnia uisitare illos querendi experienter uisitare ad xpian. factus uero predictores in
 fidem confessione desiderantes quatuor sibi ad querend[um] gentem predicant uisitare in
 ferunt. qui accepta sibi suay benedictione habita uisitare in terra uisitare uisitare
 capillis ad modum pagano[rum] uisitare p[er] bulgari uisitare et p[er] romanu[m] cum d[omi]no eo
 uisitare d[omi]no dele tunc regis vngarie ubi constantinopol p[er]ueniunt. ubi uisitare in ma
 re p[er] uisitare et tunc dies uisitare in terram que uisitare sydia. in uisitare que uisitare
 ca uisitare. quoy dicit et popli se xpianoy dicit. habitans ludo et sacerdotes
 g[ra]uo. Principe conu[er]s[us] dicitur habere uisitare. om[n]is uisitare caput om[n]is uisitare et uisitare
 nutritur delicate. nobilib[us] acceptis qui insignium nobilitatis sup[er] aurosilam uisitare
 pauca relinquunt capillos. ac[er] parte capus uisitare ubi. ubi ip[s]i uisitare sibi qui ip[s]i
 tabant quingenta dieb[us] mo[ra] fuerunt. Deu aut dicit ip[s]o g[ra]m in confectio ole que
 sup[er] ac[er] uisitare regis manu car[er] ut ut uisitare eos ampliat[ur] affectu. et in om[n]ib[us]
 eis necessarii p[er]uident. Inde ip[s]i consilio 7. aduocato dicit ole p[er] octidum ubi nec do
 mos nec ho[m]ines inueniunt dieb[us] uisitare uisitare. ubi uisitare in terram que al
 na dicitur. ubi xpiani et pagani mixti manent. quot sine uisitare tot sunt duces. quoy
 nullus ad alium habet subiectionis respectum. ubi continua est guerra duces conu[er]s[us] di
 con. uisitare conu[er]s[us] uisitare. ip[s]o ac[er]andi om[n]is unius uisitare ho[m]ines armati simul ad campum
 uisitare. simul om[n]is metat. et conu[er]s[us] ut sibi hoc uisitare. et quatuor uisitare uisitare

siue in lignis acquirendis siue in alijs opib; hinc: uadunt om̄s par̄t̄ et armati. nec possunt
 ullo modo pauca p̄ totam septimanā de villis suis quorūmq; de causa egredi abib; p̄cilo
 p̄sonarū. excepta sola die d̄nica. amane usq; ad uesp̄am que in tanta deuotione apud illos
 habetur q̄ tunc quilibet quātūcumq; mali fecerit. ul̄ quotūq; habeat aduersarios sc̄rimo
 potest siue nudus siue armatus etiā int̄ illos quorū partem occidit ul̄ quib; alia mala
 inuult ambulare. Illi qui xp̄iano ibi censentur noīe hęc obseruant. q̄ de uase illo nec bi
 bunt nec comedunt in quo muran̄ mori contingit. ul̄ de quo canis comedit. nisi prius
 a suo p̄bro fuerit benedictū. et qualit̄ facit xp̄ianitate efficiatur alienis. et si quis eorū
 quocūq; casu hōinem occidit. p̄ eo nec penitentiam nec benedictionē accipit. immo apud
 eos homicidii p̄ nichilo reputatur. crucem intanta habent reuerentia q̄ sanguis suus indige
 ne siue aduene qui multitudinē sc̄ā habere nō possunt si crucē qualescūq; sup̄ hastā
 cum uocello posuerit. ⁊ eleuatā portauerint. tam int̄ xp̄ianos quā int̄ paganos om̄i mō se
 cure incedunt. de loco illo s̄c̄o societate habere nō poterunt procedendi. pp̄t̄ timorem ter
 rorū qui dicebantur ēē uicini. p̄ q̄d duob; ex ip̄is reuertentib;. reliquis duob; p̄sue
 rentib; in eadem sc̄a in serua maxima sex mensib; sunt mortui. infra quos nec panē
 nec potum p̄t̄ aquam habebant. sed unus s̄c̄m sacerdos cocleina ⁊ quela alia prepara
 uit. p̄ quib; aliquando parum de milio receperit. de quo nō nisi tenuerit nomis poterat
 sustentari. unde decreuerūt duos ex se uendere quorū pretio alij cepum t̄ p̄ficere.
 sed nō inueniūt emptores quia arce ⁊ molere nescuerunt. Unde necessitate tanta
 duo ex eis de illis partib; uersus uirganā redierūt. alij uero remanserūt ibidem. nolentes
 desistere ab itinere inchoato. Tandem ip̄i habita quorūdam paganorū societate t̄ arripē
 tes p̄ deserti solitudinē ingressi septem dieb; continue uenerūt. Infra quos viginti duob; dieb;
 subueniens illi sunt. adeo paruis q̄ in quinq; dieb; potuissent et nō ad societatem
 totalit̄ comedisse. Unde stat̄ qui sanus quidem sed sine uirib; fuit. cum maximo labo
 re ⁊ dolore. libent̄ tamen de deserto eduxat. Infirmus aut̄ stat̄ plus sano quam sibi com
 patiens illi frequēt̄ dicebat. q̄ ip̄m in deserto relinqueret̄ tāquā mortuū ⁊ inuicem inuicem
 lem. ne p̄ occupationē ip̄ius negligēt̄ opus d̄i. qui nequiq; consensit̄ sed usq; ad mortē
 ip̄ius sc̄am intrinsec̄ laborauit. Paganū comites uis ip̄orū credentes ip̄os habere p̄uicē
 fer̄ eos occiderant p̄quirendo. Transito aut̄ deserto sine om̄i uia et semita maximo septi
 mo die uenerūt in sc̄am Saracenorū que uocatur uedi in ciuitate dimidat. ubi nullo mō
 apud aliquē poterat hospitium obtinere. sed in campo manere oportuit. in pluuia ⁊ frigore.
 dieb; uero stat̄ qui sanus fuit sibi et infirmo s̄c̄o h̄lemosynā p̄uicē querēbat et tam in
 potu quā in alijs potuit inuenire. p̄cipue apud principē ciuitatis. qui cum xp̄ianū ēē uicē
 gēns libent̄ a h̄lemosynas p̄mgebat. quia tam princeps quam pop̄s illius regionis pu
 blice dicunt q̄ ato fieri debebant xp̄iani et eccl̄ie romane subē. Inde ad aliam ciuitatē
 p̄cesserunt ubi predictus stat̄ infirmus Gerardus noīe sacerdos in domo Saraceni qui eos p̄
 cam recepit in d̄no obdormiuit ⁊ est sepultus ibidem. Postmodum stat̄ julianus qui so
 lus remanserat nefarius qualē possit habere p̄cessum factus est seruus unius Saraceni.
 sacerdotis et uicis ip̄ius. qui fuit in magnā uulgari p̄fecturus. quo et parē p̄uicentur.
 Est uero magna Bulgarina regnū magnū et potens apulentis habens ciuitates. sed om̄s s̄c̄

pagani. In regno illo publicus est sermo q̄ eis debent fieri xp̄iani. et romane ecclesie sub
 vngar. sed etiam assunt se nefare. sicut enim asius sapientib; audierunt. In una
 magna eiusdem p̄uincie ciuitate de qua dicitur egredi quinquaginta greges pugnatorū
 facta etiam vngarica mulierem inuenit. que de ha quam querebat ad partes illas na
 dita fuit uirgo. Illa occurrit sicut uias p̄ quas eet murus. affertis q̄ ad duas dietas ip̄os
 posset vngaros quos querebat p̄culombio inuenire. q̄ et faciam ē. Inuenit enī eos uix
 flumen magnū ethyl qui eo uis et q̄ eet vngarus xp̄ianus intellecto inaduertit ip̄ius
 nō motū sunt gauisi. circūducentes eum p̄ domos et uillas et de rege et regno vngar
 roy xp̄ianoy factū ip̄oy fidelit̄ p̄quirentes. et quēsiq; uolebat tam de fide quā de
 aliis eis p̄ponere. diligentissime audiebant. quia om̄ino habent vngaricū ydionia.
 et intelligebant eum et ip̄e eos. pagani sunt. nullam dei habentes notitiam. s̄ nec
 ydola uenerant. sed sicut bestie uiuūt. carnes nō colunt. carnes equinas lupinas et
 huiusmodi comedunt. lac equinū et sanguinē bibūt. In equis et armis abundante.
 et strenuissimi sunt in bellis. Scunt enim p̄ relationes antiquoy q̄ isti vngari ab
 ip̄is descendunt. sed ubi eēt ignotabant. Om̄is thartaroy uicina est illis sed hi
 dem thartan admittentes cū eis nō poterant eos in bello deuincere. immo in primo p̄
 ho dante sunt p̄ eos. unde ip̄os sibi amicos et socios elegerunt. na q̄ sunt uicini q̄
 tam regna uastauerūt om̄ino. In hac vngaroy ita diuisi sūt inuenit thartaros et
 nuntū duas thartaroy qui fuerat vngaricū Ruthenicū Comanicū Theocoricū
 Sa. taceuicū. et thartanai. qui dicit q̄ exercitus thartaroy qui tunc ibidem ad quinque
 dietas uicinus eēt. contra alemanū ueller ut. sed alium exercitū quē ad destructionē
 p̄lati miserat expectabant. Dixit etiā idem q̄ ultra hanc thartaroy ē ḡis multa in
 mis. om̄ib; hōib; alioz et maior cum capitib; adeo magnis q̄ nullo modo uident
 suis corpib; conuenire. et q̄ eadem gens de ha sua erit p̄ponit. pugnaturi cum oib;
 qui eis resistere uoluerūt et uastaturi om̄ia regna quēsiq; poterūt subuigare. fiat
 hīs om̄ib; intellectis licet ab vngaris inuiderentur ut maneret donec decideret. dupl
 a ratione. ma. quia si Regna paganoy et ita Ruthinoy que sunt media int̄ vnga
 ros xp̄ianos et illos. auderent q̄ illi ad fidem catholicam inuertantur. dolerent. et
 uias om̄is forsitan decetero obseruarent. timentes q̄ si illos istis contingeret xp̄ianitate
 conuerti om̄ia regna int̄ media subuigant. Alia ratio. q̄m cogitatur q̄ si eum in
 breui mori aut infirmam contingeret. frustratus eēt labor suus. eo q̄ nec ip̄e p̄ferat;
 in illis. nec s̄b vngaricū ubi eet gens eadem fore possint. Cum igitur ueller reuertī dō
 auerunt eum hūdem vngari uiam aliam p̄quam p̄sser atus puenit. Incepit autem
 fact̄ redire trib; dieb; ante festum natiuitatis beati ioh̄is baptiste. et paucis dieb; ui
 uia quiescens. tam p̄ aquas quā p̄ fens. sexto die post natiuitatē dñi vngaricū p̄tias in
 trauit. et tam p̄ Ruam et p̄ Polomiam eques uenit. In redeundo de predicta vngaria cū
 fuit in fluuio regnum gerduanoy quindeci dieb; qui sunt pagani. et adeo hoies ma
 deles qui p̄ nichilo reputatur homo ille qui multos hoies nō occidit. et cum aliquis in
 uia p̄cedit. om̄ia hōinum capita quos occidit coram ip̄o portantur. et quanto plura
 coram uis quoq; portantur capita tanto melior reputatur. de capitib; uero hōinum capto

faciunt. et libentius inde bibunt. vxorem ducere nō pmittunt qui hōnem nō occidit.
 Isti ap̄t̄is suis accipientes q̄ et debeant xp̄iani. miserūt ad ducem magne laudame-
 ne que est n̄a Ruthenoy illis uicina. q̄ eis miseret sacerdotem. qui ip̄is baptisimū
 conferret. qui r̄ndit. nō meū h̄c est facere. sed pape romani. p̄t̄ enim est ip̄e. quod
 oīms fidem ecclie romane debemus suscipere. et eius obedientie subiugari.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

De facto vngarie magne

et ritus ecclesiasticos qui tunc tenebantur sequimur / et hactenus observamus / sicut a sanctis apostolis ecclesie per universum mundum evangelizata tradita fuerunt / ac sicut regali purpura induci animam fide orthodoxa claris stabimus ante tribunal christi / et per eam Regnum christi erimus mercedem immaculata domini matris dei genitricis et semper vngarie regina cum omnibus sanctis qui per fidem certaverunt certamen dulcissimum pro quod meruerunt coronam immarcescibilem et gloriam sempiternam. fiat hoc pater omnipotens genitor vngarum filij tui et puellens spiritus tui. Amen. Amen.

Cartophilax summe dei ecclesie Constantinopolitane iulius principem libellum meum confessionis et fidei precepto sanctorum patriarcharum tam generalis quam theopileos magne methochie per suasionem etiam sancti gregory sub scripsi. ....

De facto vngarie magne

a fratre Ricardus ordo fratrum predicatorum in eodem tempore domini Gregorius regis.

Auentum fuit in gestis vngarorum regum quod esset alia vngaria maior de qua septem duces cum populis suis egressi fuerant ut habitandi querebant sibi locum quod terra ipsorum multitudine inhabitantium sustinere non posset. Quia cum multa regna preuisissent et destruxissent tandem venerunt in terram que nunc vngaria dicitur. Tunc vero dicebant pastua Romanorum quam inhabitanda per tres annos elegerunt subiectis sibi populis qui tunc habitabant ibidem. Vbi tandem per sanctum Stephanum primum regem ad fidem catholicam sunt reuersi / postquam vngarie a quibus isti descenderant in infidelitate permanebant sicut et hodie sunt pagani. fratres igitur predicatorum hinc in gestis vngarorum inuentas transiisse vngarie a quibus se descenderunt nouerunt quod adhuc in eorum infidelitate manerent

De facto

miserunt quatuor & fratres ad
 illos gentium dicitur possit eos
 iuuante dno inuenire. Sciebant
 enim per septa antiquorum quod ad orientem
 essent. Vbi autem penitus ignora-
 bat. Vnde dicitur de fratribus qui missi
 fuerunt multis se exponentes
 laboribus per mare per terras eos
 quippe per annum ita quesierunt.
 nec tamen propter multa dierum pe-
 ricula poterant inuenire. Vno autem
 excepto faciente nomine Octo qui
 tantum sub mercatoris nomine per-
 cepit qui in quodam Regno paga-
 norum quosdam de lingua illa in-
 uenit per quos certus effractedus
 ad quas partes manent sed illo-
 rum iuuantia non inuenit. Vno in
 Ungaria est reuersus per fractu-
 bus pluribus assumendis qui
 cum non rediit fidei illis ca-
 ritatem predicauerunt. Sed mul-
 tos fractus laboribus post octa-
 uum reditus sui diem cum octo
 diem illos gentium exposuisset
 inuenit ad christum. frater de
 predicatores in illius questione de
 siderantes quatuor fratres ad que-
 rendam gentem peruenit. ita miserunt
 Qui accepta frater suo de

ne dione / habitu regulari in
 scilicet mutato / barbis & ca-
 pillis ad modum paganorum nu-
 titus per Bulgariam Asiam et
 per Romaniam cum ducatu & ex-
 pensis domini Celestini Regis in
 gane / deperit Constantinopoli puen-
 rit. Vbi inuenit in mare per-
 xxxij. dies uenerunt in terram
 que dicitur Sicia in amicitia que
 maritima nuncupatur / quorum dux et
 populi se christianos ducunt / habent
 literas et sacerdotes grecos. Vni-
 cepe cenam de habent dicitur / sed
 dux caput omnino radit / et barbas
 inuenit delicias nobilibus exceptas
 qui in signum nobilitatis / sunt
 cula similia / paucos relinquunt
 capillos / cetera per capras tota ra-
 ra. Vbi propter societatis spem quam
 expectabant / quinquaginta diebus mo-
 ram fecerunt. Deus autem dedit ipse
 gratiam in conspectu domine / que si-
 cenam dicitur Regis maior erat /
 ita de mirabili eos amplexari
 affuit / et in omnibus eis necessarius
 prouidetur. Inde progressi consilio
 et adiutorio per dno per deser-
 tum. Vbi nec homines nec domos
 inueniunt / debus .xij. inueniunt

Vngarie magne.

Ibiq; venerūt in terram que dicitur
 ma dicit. Vbi xpiani et pagani
 mixtam manēt. Quos sūt dille
 tot sūt Duces quoz nulls ad
 aliū hē subiectionis respectū. Ibi
 omne ē guerra duas contra
 Ducem dille cont' dillā. Tempe
 arandi omēs unus dille hoīes
 armati simul ad campū vadūt
 simul et omēs metūt et cōti
 quo tē spacio hē cēcant et qd
 quid extra dillam sive in lignis
 accēndis sive in alijs opēis ha
 bent vadūt omēs parit et arma
 ta nec possūt illo modō pauca per
 totā septimana de villis suis q̄
 cūq; de causa egredī absq; p̄iulo
 p̄sonaz excepta sola die dūca
 a mane usq; ad vesperā que in
 tanta deuotione apud eos habe
 tur q; tūc quilibz q̄ntūq; ma
 li fecerit vel quocūq; habeat ad
 uersarios securū potest sive nu
 dus sive armato etiam int' il
 los quoz parentes occidit vel q̄
 bus alia mala inculit ambula
 re. Illi qui tūto ibi censeūt nō
 hoc obpauant q; de vase illo nec
 bibūt nec comedūt in quo mure
 mori conuiget. Vel de quo caus

comedit nisi prius fiat a suo
 p̄bro bndicā. Et qui aliter facit
 a iustitate efficit alienus. Et si
 quis eoz quocūq; cau' domine
 occidit p̄ eo nec p̄nam nec b̄n
 dictionē accipit. Vno ap̄ eos ho
 micidū p̄ nichilo reputat. Cru
 cem in tanta b̄n' reuerētia q;
 paupes sive indigēte sive ad
 uene qui multitudinē secū habe
 nō p̄nt si crucem qualescūq; p̄
 hastam cum deo illo posuerit et
 eleuatam portauerit tam int'
 ianos q; int' paganos omi tem
 pore securū incedūt. De loco illo
 fratres societate habe nō pore
 rant p̄cedēdi p̄ timore turca
 roz qui dicebant et viam p̄
 quod duobz eoz nōs reuerētibz
 reliquis duobz p̄stuerētibz in
 eadem terra in terra maxima
 sex mēsbz sunt morati inf^m
 quos nec panē nec potū p̄ci
 aquā habedant. S; vno frater
 sacēds coelestia et quedā alia
 p̄mittit p̄ quibz aliquando panū
 de milio receperūt p̄ quo de q̄
 non nisi tenuiter minus pote
 runt sustentari. Vna denūc
 duos ex se dēdit q; p̄tio alij

De facto

cepit iter s̄ p̄ficere. sed non
 inuenit emptores quia anare
 ⁊ molere nescierunt. Unde nati-
 tate coacti duo ex eis de illis
 partibus verso in galiam redierunt
 Alii de remanserunt ibidem nolentes
 desistere ab iane meliatio. Tan-
 dem ipsi habita quorundam paganorum
 societate iter arripientes p̄
 defra solitudine. xxxv. diebus
 otinuo ierunt infra quos. xxx.
 annis subaenarijs vsi sunt
 adeo paruos q̄ in quibus diebus
 potauerunt ⁊ nō ad satietatem
 totaliter comedisse. Unde frater
 qui sanus quidem sed sine viribus
 fuit cū maximo labore et dolo-
 re libenter tamen a defra eduxit
 Infans autem frater plus sano q̄
 sibi opacens illi frequenter dice-
 bat q̄ ipse in defra reliqueret
 tantum mortuum ⁊ et truuam in-
 uitalem. ne p̄ occupatam ipse
 negligeret opus dei. qui neq̄
 q̄ offensis sed vsq̄ ad mortem
 ipse secum in itinere laborauit
 pagani comites die p̄p̄sar-
 dentes ipse habere pecuniam
 fere eos occiderant p̄ueniendo.
 Transito autem defra sine omni

dia et semita. xxxv. die bene-
 rūt in ciuitate Saracenorum que
 vocatur. Beda in ciuitate Bun-
 dum ibi nullo modo apud ali-
 quem poterant hospitiū obtinere
 sed in campo manere oportuit
 in pluuia ⁊ frigore. diebus vero
 frater qui sanus fuit sibi et
 infans fratri elemosina p̄ ciui-
 tatem querebat ⁊ tam in potu q̄
 in alijs potuit diuine papie
 a p̄cipue ciuitatis qui eū xpia-
 nū eū intelligēs libenter a elemo-
 sinas porrigebat quia tā q̄ nō
 apes q̄ ipse illa regionis p̄-
 dicit q̄ cito fieri debeat ram
 et ecclesie Romane subesse. Unde
 ad aliam ciuitatem p̄cesserunt ibi
 p̄cipue frater infans Gerardus
 nomine sacerdos in domo Saracen-
 orum qui eos p̄ter dei rapit in
 domo obdormiunt ⁊ e sepultus
 ibidem. Postmodum frater Ju-
 lianus qui solus remanserat
 nesciens qualiter posset habere
 necessū factus ē fruens dno
 Saracem sacdotis ⁊ dno
 eius qui in magna Bulgaria
 p̄fecturus quo et ipse p̄uenit.
 Est vero magna Bulgaria

Ungarie magne

Regnū magnū et potius opulen-
 tas hñs ciuitates sed om̄e sūt
 Magnū. In regno illo publica
 ē sermo q̄ cito fieri debeat xp̄i
 am et Romane ecclie subingai
 sed diem asserūt se nestare sic
 em̄ a suis capūabz audierunt
 In vna magna eiusdem p̄uicæ
 ciuitate / de qua dicitur egre
 di quiquaginta milia pugnatorū
 frater vna muliere vngariā
 inuenit / que de tra quā habere
 ad p̄ter illas tradita fuit dno
 Illa docuit fr̄em vias per quas
 et iturus asserens q̄ ad duas
 dictas n̄d̄ posset vngaris q̄
 quereret p̄cul subio inuenit.
 quod et factū ē. Inuenit em̄
 eos iuxta flumen magnū
 Attil. Dum eo h̄sp̄ et q̄ esset
 vngariū mtellō. in aduētū n̄i
 nō modicū sunt gaudi. Ecūduā
 eis cū p̄ domos et villas. et de
 Rege et Regno xp̄ianoz fratru
 n̄d̄ fideliter p̄quirentes. Et q̄
 aiq̄ dolebat tam de fid̄ q̄ de
 alijs eis p̄one diligētissime au-
 dicit. quia om̄o h̄nt vngariā
 ydōma. et mtelligebāt eū et n̄
 eos / pagani sūt. nulla dei h̄nt

noticia. sed nec ydōla venerant.
 sed sicut bestie viuūt. Has nō
 colūt. carnes eq̄ū et lupinas
 et h̄m̄ comedūt / lac equū
 et sanguine bibūt. In equis
 et armis habudant. et saeuu
 ussimi sūt in bellis. Sciunt
 em̄ p̄ reuelationes antiq̄ q̄
 isti vngari ab ip̄s descende-
 rant. sed vbi eēt ignorabāt.
 Gens Tartaroz diuina ē eis.
 Sed ydem Tartari om̄netes
 cū eis non potant in bello eos
 deuincē / ymo in p̄mo plio de-
 uicti sūt p̄ eos. Tandē ip̄s sibi
 amicos et socios elegerūt.
 ita q̄ simul l̄cti. x̄b. Regna
 vastauerūt om̄ino. In hac
 vngaroz fra / d̄cūs fr̄at̄ iue-
 nit Tartaroz / et m̄cū ducē
 Tartaroz / qui sciebat vngari-
 am / Putheniā / Cumanīā /
 Theotoniā / Sarraceniā / et
 Tartariā / qui dixit q̄ c̄ato
 Tartaroz qui tūc h̄nt ad q̄
 q̄ dictas diuī erat cōf̄ Alama-
 niā vellet ire. Sed aliū quem
 ad destructionē p̄saz miserit
 expectabāt. Dixit etiā id̄ q̄
 vltra h̄am Tartaroz eēt gēs

De facto Ungarie magne

multa minus omnibz hominibz
 altior et maior tū capitibz ad
 o magnis/ qz nullo modo vidu
 tur corpibz suis concire et
 qz eadem gens de tra sua erit
 pponit/pugnatur cū oibz illis
 qui eis resistit soluerit/ et dicitur
 cur nā Regna quęcūqz potant
 poterūt subungari. Sicut hęc
 oibz intellectas licet ab Ungari
 iuraret de manet non daret
 duplia racione. Una quia si Reg
 na paganorū et tra Ruthenorū
 que sūt media inter Ungaros
 xpianos et illos/ audiret qz illi
 ad fidem catholicā iurarent
 dicerent et diabolos omnes de celo
 obstraret timētes qz si illos
 istis conuinceret xpianitate con
 uincit/ omnia Regna intermedia
 subungaret. Alia racione qm
 cogitabit qz si cū in breui mo
 ri aut infirmus conuinceret fru
 stras oī labor suus/ eo qz nec
 ipse ppasset in illis/ nec frēs
 Ungarie ubi cū gens eadem sa
 re possit. Cū igit daret reuer
 ti/ daret ut cū nō Ungari bi
 am aliā p quā possit curans
 ueniret. Inapit at frāt redi

re tribz diebz ante festū natiui
 tatis beati Johannis bap̄ et pau
 cis diebz in via quęrens/ tā p aqs
 qz p trās sōd die post natiuitatem
 dñi Ungarie portas intrare et
 tamen p Ruthia et polonia que
 dicitur. In rediuidō de p̄tā Ungra
 na transiuit in flumē Regni
 Norduanorū. x. diebz qui sūt
 pagani et adō hoīes crudelis
 qz p nichilo reputat homo ille
 qui multos homines nō occidit
 et tū aliquis in via pcedit om̄
 homi capita quos occidit corā
 ip̄o portat et q̄to plura corā duo
 quoqz portat capita tāto mellor
 reputat. De capitibz dō homi
 captos faciūt et liberatō mē
 bibunt. Verō dicit nō p̄mittit
 qui hoīem nō occidit. Isti a p̄p̄
 tis suis accipiētes qz cū debeant
 xam miserūt ad Duam magne
 Sandamere que ē tra Ruthenorū
 illis dicit qz eis miserit facit
 docem qui nōs baptisimū conf
 ret. Qui rūd. Nō meū ē hoc
 face sed pp̄ Romanū. Prope
 em ē temp̄ qz omēs fidem eorū
 Romane debent suscipere et eis obe
 dencie subungari. am. . .

luc 7 oblia qd pedia ^{velte iac}
 gminare fac. ^{capit} ^{dotit}
 pta jugi.
 lex Cornu.
 .munif. Cruta.
 il. godelta. Metriola
 (clausa)
 it. ^{clausa} flagit 2 erudit
 flexibit. floret i sumo
 Claru
 agle. ^{clausa} pta fugit abe
 uolitant. duab alit vna
 ut. Corpis liniamta
 cep. Obitu corpis sic
 mollic. Natatit
 idiu gnat. Studiū nel
 ret
 ite. Durissima pelle
 al. belnis. orelle delcat.
 rucle nale. ling form
 t. putat. foditur. ^{clausa}
 al. pte. frond. Floret.
 itapital ad eol. tūteat.
 t. calore solis recipiat.
 a. In hyeme nllim ligū
 nitij.
 uelari eliquat. Inebat
 eat. Ingeniū acunt. A
 ulof enecat.
 a. Dolosa. Inesibilis. J
 dura. ^{clausa} J fouet man.
 omū dnm. J dicitur
 (Jueatit iuct)
 tne dr.
 ut. L'rcitū seqtur ut
 libent gdnat.

lac scriptura. hasta iusticia in pphr 7 adultis. Gla
 dius spc q e ubu dr. Clipeus. Albu
 Casula. Manipul⁹ stola.
 Calta. dilecta. fecunda. Obediens.

Viro veni in rpo par dei gra pafino epo. 4p. s. legam. fr Julia
 frui odis pccator. In hungaria seruu ure caratis. reuienta tam de
 bora qm deuotay. Cu sedm inuicta m obediay ure debem ad mag
 na hungariam e tribz m adiunctis. iunctu nob it arripe cupiaro.
 e ad ultimos fines Bapussie deuenissent. rex didicim uicaco q os
 thartari q ena vngari pagani vocant. 7 Bulgarij. 7 regna gplima
 a thartari pnti se deualata. Qd au sunt thartari. e ue secte sunt
 p ut meli potum directe uob renore pferam enarra bunt. Delat z
 m a qdida qd thartari inhabitabant tram p. q ne Cumary inha
 bitant. 7 dnt i carate filij ysrahel. Ven 7 ysrahelice uol nuuc
 thartari nuncupari. Terra au de q p sut eglli Gora uocit qm
 Buben Gora uocau. Primu au bella thartaroy sic e inchoata.
 Vus erat in tra Gora Burgata noie. q sorore habebat uigine. per
 tibi defuncta lue familie pudente. 7 more uirili ut dr se gunt.
 Ex pugnatat quenda dnoc uicinu. 7 eund suis spoliabat. Claphil
 au quibda dieb. e duce um pdem thartaroy naroe sic g fuerat
 ex pugnare naroe. ille s pccant qmillo bello e puella supdicta.
 pualuit i pugna. 7 ea q p hnt adulara captiuauit. gulo q
 i fuga luo gderit ipam i captiuitate pona violauit. 7 i lignu
 maioril vndoe deflorata ia turpic decollauit. Quidam te
 puella memorare. Burgata supdca dnt. nuntio ad pferu uiuu
 delegato. tale fert mandatu rsmisisse. Incellet qd sorore mea
 captam 7 deflorata decollati. nouis qd op m gnu eregula. di
 soror mea e fersicu fuit ingera dampnificans te in rebz nobilib.
 uocat ad me accede. equu de ea iudicium perant. ut si uolent to
 ppil manz iudicare. deflorata captiuata 7 deflorata. duce en po
 tental in uroie. Si au ea occiderit. postaru habuist. nllaten de
 bueris eam deflorare. It e u i duobz dampnificans. 7 ggnale

Stabili viro epla de uita tartaroy
 in xpo pu. Perulimo epō. Si Iudi
 anuū fratru ordiū pdicatoꝝ: Ieru uir
 sāctas. Quē sōdm iunctā michi obediē-
 ctiā ire deberē ad magnā hūgarā c̄ frī-
 bz in aduētū iunctū nobis iter p̄fice:
 cupientes cū ad ultimos fines pruce
 deuenissent: rei didiscimū uitatē. q̄ oēs
 hūgarū pagani. ⁊ regna q̄m p̄hina:
 a tartari sūt penit̄ deuastata. Quē ā
 sūt illi tartari cui uer̄ secte: uob̄ te-
 noꝝ p̄sentū: enarrabo. Relatū est
 aut̄ michi a quibz dā qd̄ tartari: pri-
 ū h̄itabant roma. Dicitur i ueritate:
 filij h̄ismael. Vñ h̄ismaelice n̄ tartari:
 uolūt uocari. Terra ā de q̄ pul sunt
 egressi: gotha uocabat̄. quam Rubē
 gotham uocauit. Prīmū ā bellum
 tartaroy: est tātē mehoatū. Dux e-
 rat i illa t̄ra gotha: Gurguta noīe
 q̄ soror̄ h̄uit uginē. Qui penobul
 defūctū suē familie p̄sidētē ⁊ moꝝ
 uirū ut d̄ se gerētē: expugnauit
 quēdā ducē uicini. ⁊ eūdē suis bonis

Requirit spoliavit. Glaphic autē q̄zdam
 temporibz cū tū p̄dca ducē sūt q̄fuerū-
 at expugnare nitetur: ille sibi p̄ca-
 uerit q̄ in illo bello cū puella sup̄dca p̄-
 ualuit ī pugnando. ⁊ eā qm̄ p̄ul adu-
 lantā h̄uit: captiuauit. Conuersoq; ī
 fugā suo exercitu: ip̄am ī captiuitate
 positā uolauit. ⁊ ī signū maioris uir-
 ditē defloratā: turpicē decollauit.

Q̄o audito fr̄ memorare puellē q̄
 guta sup̄dca dux nūcio ad ip̄m uir-
 rū delegato: tale fert̄ mādacū t̄ul-
 misse. Intellexi qd̄ sororē meā cap-
 tā ⁊ defloratā decollasti. Nō uis te ep̄
 in fr̄ uir: exregisse. Si soror mea forsi-
 tan t̄ iqueca fuit dāpnificā te re-
 bol mobilibz: potal ad me accede e-
 quū de ea. p̄ccatū uideat. Vel si
 uolens debellatā qm̄ p̄ul nianibz cap-
 tuasti ⁊ deflorasti: potal ducē ī uir-
 rē. Si autē ip̄ostū occidendi eā h̄uisti:
 nullo m̄ debuisti eā deflorare. Quē u

eā dampnificā i duobz z uiguali e—
 pudiciā utulisti pudiciae: z carnali
 eā morte miserabiliter gdepnasti. Propt̄
 qđ i uidecā necal puelle notate: t̄cal
 me teā total uiribz ggluū. Hec ue-
 ro audier̄ dux necal pepectoz z uideul
 se n̄ p̄te r̄eliste: fugit cū suis ad solda-
 nū de ornach: t̄ra p̄pa derelicta. Hūc
 itaqz gestul: erat qđā dux i t̄ra chana-
 neoz noie uirca cui diuicie tā p̄da-
 re p̄dicāu: qđ z pecoza i aures can-
 nalibz adaq̄bant. Quē dux ali de flumi-
 ne de uir noie sauez p̄t diuicias ex-
 pugnauit z deuict. O^z deuict cū
 duobz filiis suis z q̄bzda pauca q de belli
 p̄iculo estuguit: ad dcm soldanū de or-
 nach t̄ugit. Soldanū u memor memor
 t̄uile qm ei qndā t̄ulerat: qz uictū
 el̄ ex̄tāt̄ recepit eū z i porta suspedit:
 z populū dominiū suo subiugauit. Duo
 ā filiū ei p̄tū fugā arripuerūt. Et qz re-
 fugiū alias n̄ habebat: ad p̄fatū t̄uez q

prem eoy ⁊ eoldē iāntea spoliauat:
 sut reūli. O^r ferali gcutat rabie: ma
 iorem cū eq̄i m̄fecto. q̄mior ū fugiet
 ad Gurguta ducē tartaroy iā aña noi
 natū: rogāl obnū^r ut de Gruz q̄
 prem suū spoliauat ⁊ frēm occidat: ū
 dcām exercec. dicēs qd̄ Gurgute honoz
 remaneret. ⁊ sibi p̄ nece fr̄ū ⁊ spolio
 p̄rū: retribucio fieret ⁊ iudcā. O^r fām
 est. Ac hūā uictoria: rogauit utū Gur
 guta ut de soldano de ornach iudcām
 reciperec. Et eḡitū q̄ soldanū uicto
 riam optinuit. Igitur quali undiq̄ fir
 tut uictoria laudabū: Gurguta prē
 dictul dux tartaroy cū toto īpecu bel
 li cepit p̄ḡssim face: q̄ perlat p̄
 q̄bz dā guerris qual ibi p̄mā hūā. Et
 regnū play: totalit̄ subiugauit.
 Ex hūā audacior effectul: ⁊ fortiorē
 se reputā oibz s̄i terrā: p̄gressū cepit
 face q̄ regna totū iudian debellare
 p̄ponēt ⁊ ad terrā romanoy accedēt: eā
 sibi subiugauit. Inde reūli ad magnā
 hūgarā a quibz nr̄i hūgarū originem
 hūerūt: expugnauit eā. x. iiii. ānū sicut

ipi hūgarū pagani: nob reculerunt.
 Reuersus inde usq̄ occidēte spacio unū
 ānū uel parū amplū: quibz regna pagano-
 rū maxima: obtinuit. Que. lx. castra
 fortissima habebat tā populosa: qd̄ de uno
 eoz. exire potant. l. milia multū arma-
 toz. Sciens qd̄ Gurguta dux ille p̄m
 q̄ hoc bellū inchoauit: est defūctus. Sicut
 aut̄ filius ei chajm: regnat p̄ eodē. ⁊ re-
 sidet ī ciuitate magna: omāch. Residet
 ā tali m. Palaciū h̄c tā maguū qd̄. mille
 milites int̄it p̄ unū ostiū. ⁊ eidē iclūā-
 tel: exiūt nichilominū residēt. Dux ā
 p̄f̄at parauit sibi tectū p̄ḡnde ⁊ altū
 aureis colūpnis im̄rtū. lectū aureū.
 ⁊ p̄ciosissime coop̄tū. ī q̄ sedet. q̄i p̄f̄osus.
 ⁊ cūdat p̄ciosis indumētis. Ostia ū ip̄
 palaciū per totū: aurea sūt. q̄slic ā p̄m
 cul p̄ diuisas et̄as. uidelicet usq̄ mare unū.
 Aliū copiosū er̄tū: multū ūy mare si-
 oēs comanos qui ad p̄ces ūngarū fugiūt.
 Verū ū p̄f̄at: obsidet totā hūgarū ⁊
 ruziam. Longū q̄ iaciūt sagittas: q̄

Nota de nobilitate
 latro ip̄ ducit.

Nota de ostiū au-
 reū ⁊ de p̄f̄ositate
 ip̄s.

cete nationes. Et p̄ma q̄ ḡthoe belh non
 sagittare dū. s̄ q̄ sagittas pulue-
 rizare uident. Et talit̄ an̄ suū cuneū
 ordinat: quasi .x. hoīb; un̄ pest. Cent̄
 ū: un̄ centurio. Hoc q̄ tali astuta faci-
 ut: ne exploratores supueniē eos: p̄sūt
 latere aliquatēd̄ iter eos. Et si yctiḡte
 eundem num̄ d̄m̄m̄i p̄p̄ bellū: resti-
 tuūt sine mora. Et ut populus collectus
 de diuisis infidelitate aliq̄m̄ face n̄ pos-
 sūt: quēlib; denariū numerū q̄ di-
 ūsis nationib; 7 linguis: collegūt. Oīū
 regnoꝝ reges. magnates. duces de qb; 3
 spes 7 qd̄ p̄t̄ face resistētia: m̄ficūnt
 sine mora. Qd̄ sup̄ hūc q̄sulendū qd̄ ue-
 facitōū sit: ur̄e iēt̄at̄ dilectio dignū
 sollicit̄ p̄uidere. Preterea ut nil ex hūc
 remaneat p̄missum: p̄mitta ur̄e sig-
 nifico qd̄ q̄dam etiā ruchenoy dixit qd̄
 tartari sūt madianice. Q̄ cū cecheil pa-
 r̄te pugnātes q̄ filios israel: deuicti
 sūt a gedeone sic ī lib̄ iudicū ḡm̄eay:
 Vade fugietes d̄i madianice: h̄m̄at̄ū

iuxta quēdam fluvium noīe tartar:
 ⁊ inde tartari sūt uocati. Tantam
 q̄s allerūt tartari se bellatorū habē
 multitudinē: qd̄ ī .xl. p̄tes diuidi p̄
 sit. ita qd̄ nulla potestas inueniatur
 sup̄ trā: que uni parti eorū ualeat
 resistere. Itē d̄r qd̄ h̄nt ī gr̄ccu suo
 secū seruos. cc. h̄. milia qui non sūt
 de lege sua. ⁊ c. xxx. q̄. de lege sua
 p̄batissimorū in acie. Item d̄r qd̄ mu
 lieres eorū sūt ⁊ ip̄i: bellicose sūt. et
 iaciūt sagittas ⁊ insident equis ⁊ in
 mental. sicut ⁊ uirī. ⁊ adiosos sūt
 uirī: ī cōflictu belli. Quia uirī ali
 quādo tergā uertētibz: ille nullatenū
 fugā arripuit. s̄ oī discrimine exp̄
 nit. Explicit eplā de uita. secta. cc
 origine tartarorū. || — || — || — || — ||

DOCUMENTUM NOVUM RERUM MAGNAE HUNGARIAE.

Epistola fr. Johancae Hungari O. F. M.
In Cod. Bibl, Univ. Cantabrigiensis, sg. „D. li. 3. 7.”

Fol. 149 r. in tab. XXIV. Text. vide in pag. 47—49.
Fol. 149 v. in tab. XXV. Text. vide in pag. 49—50.

Országos Széchényi Könyvtár

